

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Csengerújfalu határának helynevei

(szakdolgozat)

Témavezető:

dr. Tóth Valéria
egyetemi adjunktus

Készítette:

Lizák Dorina Hajnalka
V. évfolyam, magyar-néprajz

Debrecen

2010

Tartalom

I. Bevezető	3
1. A vizsgált terület elhelyezkedése.....	3
2. A szatmári helynévgyűjtésekről	5
3. Határnevek a korábbi szakirodalomban. Régi névelemzési modellek.	7
4. Határnevek a vizsgált területen.....	8
II. A helynevek rendszertani leírása	9
1. A helynevek rendszerezéséről	9
2. Funkcionális-szemantikai elemzés	10
2.1. A hely fajtájának megjelölése.....	10
2.2. Megnevező szerepű névrészek	14
2.3. Sajátosságfunkciójú névrészek	15
2.4. Többféleképpen elemezhető és kategorizálhatatlan nevek.....	18
3. Lexikális-morfológiai elemzés	18
3.1. Egyrészes helynevek.....	19
3.2. Kétrészes helynevek	21
4. Keletkezéstörténeti vizsgálat	24
4.1. Szintagmatikus szerkesztés.....	24
4.2. Morfematikus szerkesztés.....	25
4.3. Jelentésbeli névalkotás.....	26
4.4. Szerkezeti változás.....	26
4.5. Átvett nevek.....	27
III. Történeti kitekintés	27
1. Elképzelések a település kialakulásáról.....	27
2. Határnevek által megőrzött egykori települések.....	33
2.1. Gecse.....	33
2.2. Recsege	33
2.3. Jánosi	34
2.4. Sziget	36

2.5. A határrésznévi alakulatokról	36
3. Változások a régi határnevekben	37
3.1. Botosta	37
3.2. Erge	38
3.3. A fordulós földfelosztásról	38
3.4. Meggyesta	39
3.5. Tipológiai változások	39
3.6. Egyazon földterület – különböző elnevezés	39
3.7. Határnevek változásvizsgálata	40
4. Névtipológiai elmozdulások	41
IV. Összegzés	43
Irodalom	44
Melléklet	47
Csengerújfalu határneveinek történeti-etimológiai szótára	47

I. Bevezető

1. A vizsgált terület elhelyezkedése

Csengerűjfalu a Szatmári-síkságon, az egykori Ecsedi-lápon fekvő, határmenti település. A hajdani Szatmár vármegyéhez tartozott, amely a történeti Magyarország egyik legnagyobb megyéje, a táj földrajzi képének megállapítására nézve legalábbis minden bizonnyal. Síkságok, dombok, hegyek, folyók, patakok, a Láp, mezővárosok, bányavárosok és szabad királyi városok: mindezek jelzik a változatosságát, gazdagságát. Az első magyarországi népszámlálás adatai szerint nagy kiterjedésű, népes vármegye volt. 298 község, 16 mezőváros, 2 szabad királyi város: Nagybánya és Szatmárnémeti, valamint Felsőbánya szabadalmas bányaváros tartozott ide. Trianon után az egykori megye területének 71,6%-a, lakóinak 69,8%-a az új határon túlra került. Településeiből is csupán 94 maradt az országban (vö. PÓK 1993: 46–47).

Csengerűjfalu egy ma már nem meglévő természeti környezetben fekszik, az egykori Ecsedi-lápon. „Az ecsedi láp és környéke egész kis külön vidék, a melynek külön kis története és külön kis természetrajza van. Anyja és táplálója a Kraszna vize, de az emberi beavatkozás is mesterségesen nagyobbította a régibb időben a Báthoryak hatalmas várának, az ecsedi várnak erősebbé tétele érdekében. 1730-ban tett mérések szerint 7 mérföld hosszú, és 4-5 méter széles volt, most mintegy 4 négyzet mérföldnyi területet tesz, a mely a Kapolyon és Kis-Majténytől Ecsed felé Kocsordig, onnan Tyukodon át Bagosig terjed. Már a XVIII. század eleje óta nagy gondot és költséget fordított a mérnöki tudomány az ecsedi láp ingoványainak termékeny földdé változtatásán. És csakugyan sokat fogyott a láp, de még mindig daczol az emberi erővel. Nagyobb veszély 4–5 év óta fenyegeti, mióta a Krasznának Kis-Majténytől Óvárig egyenes medret ástak. De még most is ősszel és tavasszal, midőn a lápnak spongyaszerű nádasait, ingoványait és mélyedéseit a Kraszna áradása és a földárja megtölti, a földagadt víz megemeli a láp rétegeit. Ekkor mutatja magát eredeti alakjában a láp sajátságos életével és mozgásával.” (BOROVSKY 1891: 373–374). Az Ecsedi-láp hatalmas mocsárvilága a holocén folyamán alakult ki a Szatmári-síkság nyugati részén, a Szamos-meder feltöltött partja és a Nyírség által övezett sekély mélységű medencében. Száraz időkben nagy veszedelmet jelentett a talajtűz, hatalmas lépégésre volt példa 1863-ban. A láp a XIX. század elején még

összefüggő terület volt, de az 1863. évi nagy szárazság miatt az ecsedi határ Tyukod község alatti részén a nádas kipusztult és helyét kaszálók, legelők foglalták el. Az Ecsedi-láp ezért ettől kezdve két részre, a déli Nagy-Lápra, és az északi Kis-Lápra szakadt ketté. A láp lecsapolása céljából 1894-ben társulatot hoztak létre gróf Károlyi Tibor vezetésével. A nagyszabású munkálatokhoz a Krasznának Nagymajténytől Vásárosnaményig 66,45 km hosszúságú új medret ástak. A láp lecsapolása után a táj képe gyorsan megváltozott, eltűnt a csodálatos vízivilág. Száraz időben a talajtűz ma is veszedelmet jelent. Így 1903-ban, legutóbb pedig 1987-ben gyulladt meg az ecsedi határban a kotus (lápi talaj). A lápot a lecsapolása előtt a következő 20 település vette körül. A Nyírség oldaláról: Mátészalka, Nyírcsaholy, Fábiánháza, Nagyecsed, Tiborszállás, Mérk, Vállaj. Az Erdőhát felőli oldalról: Domahida, Kismajtény, Csengerbagos, Csengerújfalu, Ura, Tyukod, Porcsalma, Ökörítőfülpös, Győrtelek, Kocsord. A Szatmári-síkság felől Kálmánd, Kaplony, Börvej, Csanáros.

A kép forrása: MAKSAI 1940: 4.

A körülbelül 2567 hektáros falu lakói napjainkban mezőgazdasági termelésből élnek, terményük az alma, amelyre olyan határnevek is utalnak, mint az *Almás-szín*, de korábban nagy területen műveltek kendert és napraforgót, erre pedig olyan ma már nem ismert határnevek utalnak a régiségből, mint a *Kenderáztató* stb. A talaj nem igazán kedvez a jó minőségű búza vagy takarmánynövények termesztésének. Az utóbbi időben nagy divattá vált mind a belterületeken (családi kert), mind a külterületen a családi vállalkozásnak tekinthető uborkatermesztés, ami azonban egyelőre nem hozott változást a helynevek szemantikai és lexikális arculatában. Hajdan a nagy lápi határhoz tartozott a *Bócsy, Danka, Jeney, Nagy, Odescalchy* és a *Tisza tanya* is. Ennek nyomát mind a mai napig őrzik a vizsgált terület határának elnevezései is.

Csengerújfalu közigazgatásilag a XIX. század közepéig a Krasznai járáshoz, a század közepétől 1969-ig a Csengeri járáshoz, majd a Mátészalkai járáshoz tartozott.

2. A szatmári helynévgyűjtésekről

Csengerújfalu határneveinek összegyűjtése a többi szatmári helynév egybeállításával vette kezdetét. Az 1960-as években bontakozott ki egy helynévgyűjtő mozgalom. A Nyíregyházi Főiskola nyelvészeti tanszéke a szabolcsi részek feltérképezését, a Debreceni Egyetem nyelvészeti tanszéke a szatmári helynevek összegyűjtését tűzte ki célul, ami sikeresen meg is valósult, s az anyag az alábbi kötetekben látott napvilágot: 1967 – A Baktalórántházi járás földrajzi nevei; 1984 – A fehérgyarmati járás földrajzi nevei; 1987 – Nyírbátori járás földrajzi nevei; 1989 – A Mátészalkai járás földrajzi nevei (vö. ehhez részletesebben is KÁLNÁSI 1993b: 4).

1974-ben kezdte el SEBESTYÉN ÁRPÁD a Csengeri járás földrajzi neveinek összegyűjtését, ám a munka nem haladt kellőképpen, így KÁLNÁSI ÁRPÁD felajánlotta a segítségét. Az 1980-as évek végén a munkálatok újra beindultak. KÁLNÁSI az eltelt időre való tekintettel az addig összegyűjtött adatokat is újrakérdezte adatközlőitől. A gyűjtés újrakezdetekor ugyan már nem volt meg a Csengeri járás mint közigazgatási egység, de a munkálatvezető úgy gondolta, hogy az új viszonyok mellett is érdemes lesz az összegyűjtött anyagát a Csengeri járásra vonatkoztatnia.

Ezzel a munkával fejeződött be a szatmári részek helyneveinek teljes körű feltárása és kiadása (vö. KÁLNÁSI 1993a).

Ebben a gyűjteményben 24 település kap helyet. Minden egyes településre vonatkozóan először általános képet kapunk a településről magáról, aztán történeti adatok is szerepelnek, amelyhez a közzétevők felhasználták a FNESz. adatait is. Ezt követi a tényleges adattár két egységre bontva: először a belterületek nevei (utcák, egyéb épületek nevei, ezek névváltozatai), majd a külterületek elnevezései kapnak helyet, felvéve olyan adatokat is, amelyek korábbi gyűjtésekben szerepeltek, de az adatközlők már nem emlékeznek rá. A helynevek mellett etimológiai megjegyzéseket is találunk és az adott név toldalékos alakjai közül a *hová* kérdésre válaszoló formát is. A településre vonatkozó adatokat térkép zárja le, amely biztos tájékozódást nyújt, hiszen munkájához KÁLNÁSI ÁRPÁD katonai, határjáró és kataszteri térképeket is felhasznált (vö. KÁLNÁSI 1993b: 5).

Munkám egyik feléhez ezeket az adatokat hívtam segítségül olyan módon, hogy a Csengerújfalura vonatkozó határnévi adatokat három adatközlőtől újra megkérdeztem, hiszen az elnevezés az utóbbi tíz évben változhatott. Az így nyert modern kori névanyagot a dolgozatom mellékletében szótár formájában közlöm. Ezt követően adatbázist készítettem, amelyben a nevek elemzéséhez a HOFFMANN ISTVÁN által megalkotott helynévelemzési modell kategóriáit használtam fel (vö. HOFFMANN 1993: 27–32).

A helynevek vizsgálata során a kutatók elsősorban a településneveket kutatják, a többi névfajta jóval kevesebb figyelemben részesül, noha a nyelvtörténeti jelentőségük ugyanolyan nagy, mint a településneveké (vö. GYÖRFFY 2002: 35). A határnevek feldolgozása a helynévi elemzések szakirodalmában még nem tölt be olyan fontos szerepet, hiszen a földművelés a rendszerváltáskor, és előtte is a többféle parcellázási beosztáskor nagy mértékben változott. A természetes nevek mindinkább háttérbe szorulnak a mesterséges, hivatalos alakulatok hatására. Jól illusztrálhatják az ilyen elnevezések „névszerűtlen” voltát például a *Csengeri Állami Gazdasági Elágazás Urai Üzemegysége* vagy a *Csengeri-Igényelt alsó* névformák.

3. Határnevek a korábbi szakirodalomban. Régi névelemzési modellek.

Korábbi munkák közül érdemes említést tennünk néhányról, főként azért is, mert egyes esetekben a hazai névkutatásra évtizedeken keresztül nagy hatással voltak (vö. TÓTH V. 2001a: 3). Ez a kijelentés konkrétan BENKŐ LORÁND „A Nyárádmente földrajzi nevei” című munkájára vonatkozik, amelyben a határnevek jelentős helyet kapnak. „Határneveknek nevezem mindazokat a földrajzi neveket, amelyek település- és víznevek kivétele után a földrajzinév-kincsben megmaradnak. E nevek tehát a falun kívül eső területekre vonatkoznak.” (1947: 24). Munkájában BENKŐ a határnevek csoportosításával világosan átlátható képet próbál adni, egyidejűleg többféle (jelentéstani, alaktani, fejlődéstörténeti) szempont alapján.

Ez a tagolás valójában több tekintetben emlékeztet a HOFFMANN ISTVÁN által 1993-ban kidolgozott modellre, hiszen ott is hármass felosztás adja a rendszerezés alapját (vö. 27–32): e munka ugyanis funkcionális-szemantikai, lexikális-morfológiai és történeti vizsgálati szinteket különít el.

KÁZMÉR MIKLÓS Alsó-Szigetköz helyneveit bemutató 1957-ben napvilágot látott munkája LŐRINCZE LAJOS módszerét igyekszik lényegében továbbfejleszteni. Három fő alapkategóriát állapítva meg: 1. alapelemek, 2. megkülönböztető elemek, 3. kettős funkciójú elemek.

INCZEFI GÉZA szintén nem emel ki konkrétan határneveket a munkájában. Víznévi, helynévi, személynévi, ismeretlen eredetű alapkategóriákat állapít meg (1960: 100–106), amelyek közül a helynévi rész az, amely a határnevekkel leginkább hasonlóságot mutat, hiszen itt kerülnek említésre olyan nevek, mint *Domb*, *Dűlő*, *Halom* stb. Egy évtizeddel később keletkezett munkája Makó környékének földrajzi neveit vizsgálja. „Számptalan finom megfigyelése nem mellőzhető a későbbi kutatók számára sem. Ezek összegzése azonban a fent említett műben nem ellentmondásmentes: a helynevekről megszerzett tudás egyetlen leírási keretbe nemigen zsúfolható bele. A földrajzi nevek nyelvtanába nem illik bele például a hangtani fejezet (s érdemlegeset sem igen mond), a helynevek jelentéstanán és mondattanán sem azt értjük, mint amiről e helyütt INCZEFI beszél.” (HOFFMANN 1993: 14). Makó és a környező települések határának földrajzi neveit INCZEFI betűhívásban közli, történeti adatokkal együtt, magyarázatokkal ellátva. Egyfajta szótárkezdeménynek is tekinthető ez a közzététel.

KÁLNÁSI ÁRPÁD Szatmári helynévtípusokat bemutató munkájában a következő megállapítást teszi: „A határrésznevek (határrészneveknek tekintem a szántók, erdők, rétek, legelők, gyümölcsösök stb. elnevezéseit. Ideveszem a zártkertek, fogások adatait is) kutatásának tulajdonképpen alig van áttekinthető szakirodalma.” (KÁLNÁSI 1996: 45). Ebben a munkában „a határrésznevek tipológiájában külön alfejezet elemzi a természeti névi alapelemeket (...), illetve a műveltségi névi alapelemeket” (vö. LÉVAI 1996: 39). Korábbi, 1993-as munkája „A Csengeri járás földrajzi nevei” nagy tömegben tartalmaz közreadott szócikkos formájában határneveket. Ez a kötet szolgált alapvetően kutatásaim kiindulópontjával.

A dolgozatom második felében a történeti vizsgálathoz levéltári kutatást is végeztem. A jelenkori helynevek visszavezethetőségével próbálkoztam, ám kevés adatot sikerült ilyen módon összegyűjtenem a település határrészneveire vonatkozóan. Okát a levéltári dolgozók elsősorban azzal magyarázták, hogy több adat a határon túlra kerülhetett, és ott sem biztos a fellelhetőségük.

4. Határnevek a vizsgált területen

A határnevek HOFFMANN ISTVÁN felosztása alapján különféle csoportokba rendezhetők. Így vannak közöttük szántóföldek, kertek, gyümölcsösök, szőlők, legelők, legelőrészek, kaszálók, erdők, ligetek, bokros helyek, erdőrészek, vágások, irtások nevei. Az egyes helynévfajták azonban nem mutatnak egymástól mereven elválasztható rendszert, már csak azért sem, mert vannak olyan perifériára szoruló elnevezések, amelyek nem sorolhatók be egyértelműen bizonyos meghatározott kategóriákba. Például nem lehet konkrétan eldönteni, hogy egy *pásztorlak* utótagú megjelölés, amely nem tartozik a falu belső területéhez, lakott területet, épületet vagy éppen a vele szomszédos földterületet jelöli-e (1993: 33, 41). Az általam vizsgált területen ezért pl. a *Pongrácz-tagosi-pásztorlak* elnevezésű területet a határnevek közé sorolom.

A Csengerújfalu határában lévő helynevek között találunk egyrészt vízneveket. Szatmárban a *Szamos*-on és a *Túr*-on kívül sok egyéb kisebb vízfolyás található (KÁLNÁSI 1994: 16), Csengerújfalu pedig az *Ecsedi-láp*-hoz tartozott, és a lecsapolásakor számtalan mesterséges ér és vízfolyás keletkezett. KÁLNÁSI víznévnek tekinti „a különböző természetes és mesterséges folyóvizek (folyó, ér csatorna stb.), állóvizek (tó, mocsár, tározó stb.) elnevezéseit” (KÁLNÁSI 1996: 143).

Ezek ha ténylegesen már nem is mindig, de a névhasználók emlékezetében előfordulhatnak. A határnevek a vízneveken kívül nagy számban, körülbelül 70%-os többségben tartalmaznak továbbá szántóföldneveket. Ezek képe színes, mivel mind a fordulós: *Első-forduló*, mind a nyilas földosztás: *Kis-nyilas*, a tagosítás: *Jeney-tag*, *Bíró-tag*, és végül a nagyüzemi gazdálkodás nyomai: *I-1* is felfedezhetők az elnevezések között, és nagyon markánsan rányomják bélyegüket a földterületek elnevezéseire. Napjainkban például elterjedőben van a nagy kezdőbetű és a mellérendelt szám alkalmazása, és nemcsak térképészeti használatban, hanem a mindennapi életben is. Ez az általánosságban vett kijelentés Csengerújfalun esetében nem teljesen érvényes, mivel amikor az összegyűjtött anyagot újra kikérdeztem, kiderült, hogy ismerik ugyan az ilyen jellegű parcellázást, de már átszerveződött az a beosztásrendszer, ami ezelőtt 10–15 éve használatban volt. KÁLNÁSI ÁRPÁD gyűjtésében egy másik struktúra elve érvényesül, más számozási rendszer és ábécés jelölés van érvényben most, de arra a kérdésre, hogy milyen is egészen pontosan, nem kaptam információt. Véleményem szerint inkább a Földhivatal számára beadandó iratokon kell feltüntetni ilyen módon azt, hogy melyik parcella hol található, és ezeket rövidítik számozással. A mindennapokban a régi tagos, nyilas, sőt még a fordulós elnevezés inkább az, ami használatos.

II. A helynevek rendszertani leírása

1. A helynevek rendszerezéséről

A helynevek rendszerezésére HOFFMANN ISTVÁN olyan modellt alkotott meg, amely lehetővé teszi az egyes névvizsgálati szintek egymáshoz való viszonyítását, illetőleg a névrendszerben bekövetkező elmozdulások követésére is alkalmas. Ezt megelőzően ugyanis nem volt olyan egységes rendszerezési eljárás, amely a felgyülemlett hatalmas anyagmennyiséget rendszerezni tudta volna egy egységes szempontrendszer alapján. Olyan keret kijelölése volt az alap ebben a modellben, amely a helynevek tulajdonnévi jellegét és nyelvi jel voltukat domborítja ki leginkább, illetőleg egyidejűleg mutatja be a rendszer összetettségét és a helynévi kategória közös sajátosságait. A helynevek kapcsolatát a valóság ismeretelméleti

kategóriáival a legalaposabban a funkcionális-szerkezeti analízis tudja tükröztetni (vö. 1993: 17–22).

A helynévadás egy adott közösségben, egy már meglévő minta alapján történik. Ez meghatározza a keletkezett nevek típusát és magukat a neveket is. A lexikális névmodellek bemutatására a lexikális-morfológiai vizsgálat látszik a legalkalmasabbnak (vö. 1993: 31). Végül pedig a rendszer mozgékonyasága, a nevek keletkezési folyamatai és a változások a történeti elemzés keretében követhetők nyomon (i. m. 29-30).

Csengerújfalu határának helynevei nagyon változatos képet mutatnak. A rendszerezésükkor a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott és részletesen bemutatott helynévrendszerező modellt használtam fel (vö.1993: 43–66), amely tehát lehetővé teszi egy adott terület helyneveinek három szempontból való részletes vizsgálatát: a funkcionális-szemantikai, a lexikális-morfológiai és a történeti analízist.

2. Funkcionális-szemantikai elemzés

„A név funkcionális szerkezeti elemzésének alapfogalma a névrész. Funkcionális névrésznek tekintendő a helynév hangsorának minden olyan egysége, amely a névkeletkezés szituációjában a megjelölt denotátummal kapcsolatos bármiféle szemantikai jegyet kifejez. A funkcionális-szemantikai elemzés során a névben található nyelvi elemeket a helynév jelentésének magvát adó denotatív jelentéshez való viszonyukban vizsgáljuk.” (HOFFMANN 1993: 44). Ebben a rendszerben három névrésztípus fordulhat elő, vagy önmagában, vagy egymással kombinálódva. A névrész állhat ugyanis a helyfajtáját meghatározó fajtajelölő funkcióban (F), a sajátosságát kifejező sajátosságfunkcióban (S), és a meglévő helyneveket vagy az átvett neveket jelölő megnevező funkcióban (M).

2.1. A helyfajtájának megjelölése

A helynevekben a nyelvi elemek egyrészt kifejezhetik azt a névfajtát, amelybe a jelölt dolog tartozik. Ezt a szemantikai szerepet fajtajelölő funkciónak nevezzük. Ezt a szerepet lexikális szinten a földrajzi köznevek tölthetik be. A fajtajelölő funkciójú névrész állhat önmagában is, ez a vizsgált területen 13%-ban jellemző e

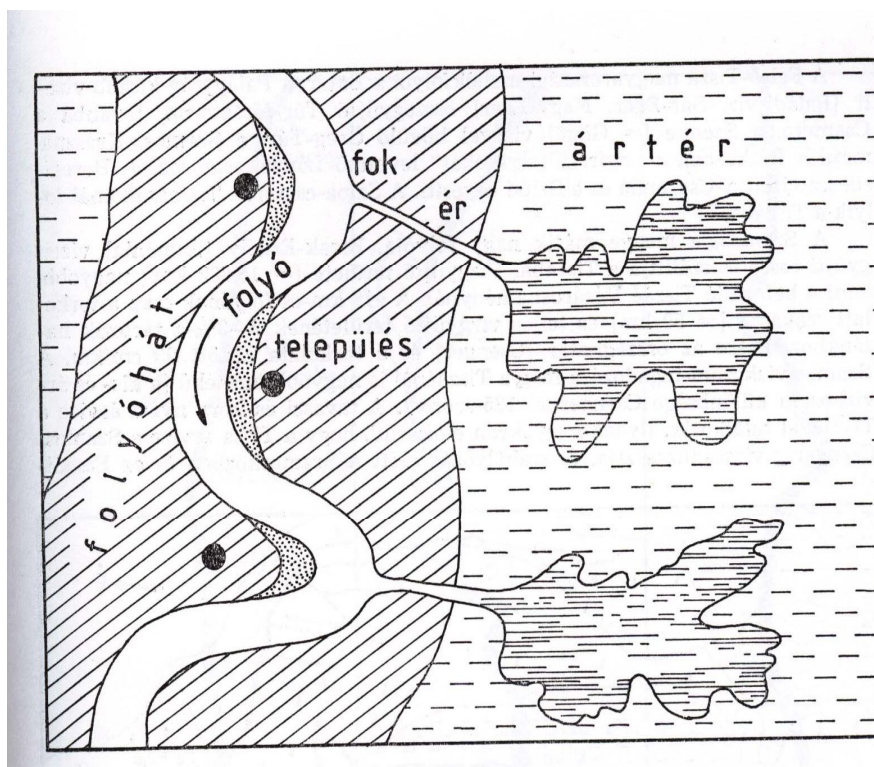
funkcióra (*Halom, Láp*), de inkább – 87%-os többségben – kétrészes helynevek második névrészében fordul elő (*Kerek-ér, Halom-domb, Nádas-ér*).

Csengerújfalu helynevei között fajtajelölő funkcióban a következők egyrésztes nevek állnak: *Halom, Láp, Sziget*.

Sajátosságfunkciójú névrészhez kapcsolódva, kétrészes nevek második tagjaként (S+F szerkezetű nevet eredményezve) már sokkal nagyobb számú helynevet és változatosabb képet láthatunk.

Víznevekben találjuk meg a fajtajelölő utótagot a következő kétrészes névszerkezetekben: **ér** – Felmenő-ér, Fonnyadó-ér, Halom-ér, Horgos-ér, Kerek-ér, Kutas-ér, Ludányos-ér, Messő-ér, Nádas-ér, Pallag-ér, Rendényes-ér, Szatyor-ér, Szolga-ér, Tilalmas-ér; **víz** – Halom vize; tó – Csengeri-tó, Gémes-tó, Horgos-tó, Hosszú-tó, Meggyes-tó, Sulykos-tó?; **fürdő** – Disznó-fürdő, Lúd-fürdő; **fok** – Láp-fok, ahol a *fok* lexéma jelentése 'nagyobb vizekből kifolyó ér vagy csatorna' (TESz.).

A *fok*-kal kapcsolatos pontosítás Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiájában olvasható, miszerint „a Felső-Tisza és mellékfolyói mentén gyakoriak voltak a folyóhátakat megszakító nyílások, az ún. fokok. A természetes vagy mesterséges fokokon kitörő víz a mélyebb fekvésű (ár-)területekre ömlött, majd apadáskor ezeken az ereken a folyómederbe nagyrészt visszaáramlott.” (CSERVENYÁK 1993: 31–33). E munka arra vonatkozóan is szolgál adattal, hogy ez a jelenség nem csupán a folyók közvetlen környezetében található meg ilyen formában, hanem kiterjedt a mocsaras területekre is, ami a megyében több területet is érintett: főleg az Ecsedi-láp és a Szamosköz kisebb mocsarait.

Forrás: CSERVENYÁK 1993: 32.

Vízzel kapcsolatos elnevezések: **híd** – Bóni-*híd*, Nyilas-*híd*, Nyilas-*úti-híd*, Újfalusi-*híd*, Vájás-*híd*; **csatorna** – Börvely-Urai-*csatorna*, Csengeri-tói-*csatorna*, Herceg-tagi-*csatorna*, Keleti-*csatorna*, Nádlós-*csatorna*, Recsege-dombi-*csatorna*, Sás-ágyi-*csatorna*, Szilfás-*csatorna*, Urai-*csatorna*; **kút** – Harminckét-láp-*kút*, Nyilas-*kút*, Pongrácz-tagosi-legelő *kútja*, Sziget *kútja*, Szilfás-*kút*, Tar *kuta*.

Itt kell újra utalnom arra, hogy a vizet jelölő helyeket általában egységesen külön kategóriában, víznevekként kezelik. Ám jelen esetben hozzátartozik a határ használt földterületeihez a vizet jelölő helynevek nagy része is: például a különféle állatok fürdetésére használt területek (*Disznó-fürdő*). Az erek ilyenfajta funkciójáról nem igazán tudunk példát említeni, de idesorolandónak tekintem azért, mert az Ecsedi-láp lecsapolásakor a határ jelentős mértékben átszerveződött. Az erek a csapolás emlékét őrzik, és a határhoz tartozóvá váltak. KÁLNÁSI ÁRPÁD is mélyebben vizsgálta a vízneveket. Nehezményezte, hogy a XIX. századi kutatások történeti szemléletűek voltak, és a vízrajzi szókinccs értelmezését nem adták meg. Így ő a szatmári víznevek kronológiai vizsgálata során négy réteget különít el, melyből leggazdagabb a középkori réteg. Ebben a leggyakrabban a *patak* szó fordul elő, de

megtalálhatjuk körükben a *sár, láp, fertő* stb. vízrajzi közneveket is (vö. LÉVAI 1996: 39).

Emberi lakóhelyet jelölő földrajzi köznevek, épületek, építmények: **tanya** – Bócsy-*tanya*, Gurbán-*tanya*, Pongrácz-*tanya*, Szilfás-*tanya*, Volvár-*tanya*; **ház** – Gulyás-*ház*, Pénzverő-*ház*, Vámörház; **pásztorház** – Pongrácz-tagosi-*pásztorház*, Porcsalmi-*pásztorház*, Uray-*pásztorház*. Itt szintén újra megemlítendő, hogy bár nem tartoznak törvényszerűen a határnevek közé a fent említett épületek, de más kategóriába való besorolásuk is problémás, perifériális jellegű nevekről lévén szó (vö. HOFFMANN 1993: 33-41).

Domborzati formák: **domb** – Sátor-ér *dombja*, Szilfás-*domb*; **halom** – Pozsony *halma*, Sipos-*halom*, Szilfás-*halom*; **gödör** – Román-*gödör*, Vályogvető-*gödör*; **láp** – Bóni-*láp*, Ecsedi-*láp*, Papp József *lápja*, Urbéres-*láp*.

Használt földterület: **legelő** – Csengeri-*legelő*, Disznó-*legelő*, Gulya-*legelő*, Ibékei-*legelő*, Igényelt-*legelő*, Közös-*legelő*, Pongrácz-tagosi-*legelő*, Porcsalmi-*legelő*, Uray-*legelő*; **rét** – Ástom-*rét*, Gecse-*rét*, Gémes-tói-*rét*, Mély-*rét*; **tábla** – Bivaly-*tábla*, Fazekas-*tábla*, Égés-*tábla*, Szücs-*tábla*; **tag** – Bíró-*tag*, Egyház-*tag*, Jegyző-*tag*, Jeles-*tag*, Kántor-*tag*, Komoróczy-*tag*, Uray-*tag*.

Mint korábban említettem, a vizsgált területen megtalálható mind a fordulós elnevezésű szántó (*Első-forduló*), mind a *tábla* és a *tag* utótagú névrész (Goda-*tag*, Jeles-*tábla*). A *tábla* „természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*)”, *tag*-ként, ritkábban *dűlő*-ként is említik (Népr.Lex.). Olyan neveket is találunk, amelyek az egykori nyilas földosztásra utalnak (*Kis-nyíl*). A nyilazás az „újraosztásos földközösségben a földek sorshúzással történő szétoztása a jogosultak között. Ismert elnevezései még: *nyílvonás*, *nyilas osztás*, *nyílhúzás*, *nyilvetés*, *fűnosztás*, *fűvön osztás*, *fűves osztás*. A határ felosztásra kerülő részeit (*falu nyila*, *falu osztásföldje*, *falu nyílföldje*, *nyílföld*) talajminőség, a lakóhelytől való távolság stb. alapján kisebb-nagyobb részekre (*dűlő*) tagolták, majd ezeket tovább osztották parcellákra (*osztásparcella*). Ezeket a részeket aztán a közösség tagjai között kisorsolták. A nyilazás és szórokonai a sorsolási eljárás eredeti formájának emlékét őrzik, amikor egy-egy nyílvesszőre rótták fel a földdarabok jelét, majd mindenki húzott egyet a nyílkötegből. A kiválasztott nyílon levő jelnek megfelelő földeket használta ki-ki a következő osztásig. Az egy birtokosra eső parcellák összessége a *nyíl*, *nyilas*, *osztás*.” (Népr.Lex. 1.). A *tag*

KÁLNÁSI ÁRPÁD meghatározása szerint egybemért földterület, a *forduló* pedig az a határrész, amely az ugarrendszer szerint hármas csoportba van osztva: őszi, tavaszi és ugar (1993b: 540, 543).

Fajtajelőző funkciójú elem megnevező funkcióban álló névrészhez is kapcsolódhat, de az efféle M+F struktúra ritka jelenségnek számít: a Láp fő vonulataként szolgáló *Erge* víznévhez másodlagosan kapcsolódott a *patak* vízrajzi köznévi, *Erge-patak* víznevet teremtve.

2.2. Megnevező szerepű névrészek

Megnevező funkcióban mindig valódi helynevek szerepelnek. Az ilyen típusú helynevek állhatnak önmagukban (ilyenkor M szerkezettel jellemezhetők), előtagként szerepelhetnek földrajzi köznévi utótaggal (M+F), lehetnek második névrészi funkciójúak is, amikor is az első névrész sajátosságfunkciójú nyelvi elem (S+M), de kapcsolódhat – bár nagyon szórványosan – két megnevező funkciójú helynév egymással is (M+M).

A megnevező funkciójú egyrészes helynevek átvétel eredményei. A *Nóva* határnév például szláv eredetű, s az átadó nyelvben a jelentése 'új'.

Megnevező funkcióban áll a helynévi lexéma abban az esetben is, amikor egy meglévő helynév változatlan denotatív jelentés mellett alakilag utótagokkal egészül ki: *Szilfás* > *Szilfás-halom* és *Szilfás-domb*. Amíg az elsődleges *Szilfás* egyrészes, növényzetre utal, sajátosságjelző funkcióban áll, addig a másik kettő M+F szerkezetű, kétrészes helynév. De persze ez utóbbi nevek kapcsán az eredeti sajátosságfunkció is jól azonosítható a helynévben, sőt a szóhasználat ezeket tipikusan így is értelmezi: 'szilfákkal benőtt kiemelkedés'.

Érdekes problémát vet fel a *Meggyesta* határnév esete. Itt egy sajátosságfunkciójú név és egy földrajzi köznévi kapcsolata vonódott össze rövidülés útján egyrészes, megnevező funkciójú helynévvé. Ez a sajátos névtípus az eredeti név etimológiai szerkezetének elhomályosulását tükrözi. KÁLNÁSI ÁRPÁD ezt a változást a *falva* > *fa* mintájára úgy tekinti, hogy a *tava* > *ta* redukciós változás eredménye a *Meggyes tava* > *Meggyesta* névváltozás (lásd erről részletesen KÁLNÁSI 1996: 87–88). Az efféle névszerkezeti módosulásokról dolgozatom második egységében még szólok.

Megnevező funkciójú névrészhez kapcsolódhat földrajzi köznévi második névrész, ahogy ez megfigyelhető az *Erge-patak*, *Halom-domb*, *Fonnyadó-ér* esetén is. Ennek feltételezett oka az *Erge-patak* esetében az első névrész jelentésének elhomályosulása, mivel az *erge* 'kisebb vízfolyás' jelentésű egyszerű földrajzi köznéből alakult helynévvé. „Az erge 46-szor fordul elő helynévi alapelemként. A szót a TESz. 'patak' jelentésben 1339-ben említi először éppen vidékünkéről, Géc (Nagygéc) határából.” (KÁLNÁSI 1996: 183). A *Halom* eredetileg fajtajelölő típusú név, ami földrajzi köznévi utótaggal kiegészülve M+F szerkezetűvé vált. A *Fonnyadó* név pedig önmagában sajátosságfunkciójú névformaként szerepelt a névrendszerben.

Első névrészként, a megnevező funkciójú második tag előtt szerepelhet sajátosságfunkcióban álló névrész is (a névszerkezet ebben az esetben tehát S+M): *Kis-Borsán*, *Kis-Pongrácz-tag*, *Nagy-Pongrácz-tag*, *Kis-Meggyesta*, *Nagy-Borsán*.

Megnevező funkciójú első névrész és sajátosságfunkcióban álló második névrész kapcsolatát mutatják első ránézésre a következő alakok: *Csengeri-Igényelt-alsó*, *Igényelt-felső*, *Szakszon-eggyes*. Azt azonban, hogy mégsem erről lehet itt szó, névrendszertani érvek mutatják: a helynevekben utótagként nem állhat sajátosságfunkciójú elem. A fent említett nevek utótagja ezért *Alsó-dűlő* típusú névszerkezet lehetett, amelyből a *dűlő* rész utóbb (redukcióval) elmaradt. Ezek a kombinációk Csengerújfalú határhelynevei körében igen kis számban fordulnak elő, és minden bizonnyal az vonta maga után ezt a szerkezetet, hogy nem természetes, hanem mesterséges nevekről (például térképek megjelöléseiről) van esetükben szó.

2.3. Sajátosságfunkciójú névrészek

A sajátosságfunkció minden helynévrendszerben a legmegterheltebb szemantikai kategória. Sajátosságot kifejező funkcióban a helynevek Csengerújfalú határában is 89%-os gyakorisággal fordulnak elő. „A hely sajátosságát kifejező névrészfunkciók szemantikailag igen sokfélék.” (HOFFMANN 1993: 50). Ezek nemcsak annak köszönhetik nagy előfordulási számukat az adott területen, hogy szemantikailag igen változatosak lehetnek, hanem annak is, hogy sok egyforma struktúrájú név is szerepel közöttük. Következésképpen ez annak is, hogy olyan határnevek vannak ebben a csoportban nagy többségben, amelyek a tagosítás során keletkeztek és maradtak meg a mai napig. Az első névrész pedig ehhez a *tag* földrajzi

köznévhez kapcsolódva változatos mintákat alakíthat ki. Nagy többségben azonban birtokost jelölő személynév az, ami a sajátosságát megadja a névnek (*Zafir-tag, Jeney-tag*).

Sajátosságfunkcióban állhat egyrészes névforma (*Horgos, Jelesé, Zafiré*), illetve megtalálhatjuk ezt a szemantika szerepet kétrészes nevek első névrészában is, akár fajtajelölő (*Nádas-rét*), akár megnevező funkciójú elemmel összekapcsolódva (*Kis-Borsán*).

2.3.1. A név vagy névrész a hely tulajdonságára utal

A hely méretére, kiterjedésére utaló helynevek: *Mély-rét, Nagy-láp, Nagy-lapos, Kis-rétke*. A *Csúcs-tábla, Hosszú-ér, Sátor-ér, Horgos-ér* kétrészes nevek első névrésze a hely alakját fejezi ki. Bár az utóbb említett helynév nem biztos, hogy ebbe a szemantikai kategóriába tartozik, hiszen az elnevezéssel kapcsolatban kétféle elképzelés is él: elképzelhető, hogy az ér horoggal történő halászat alapján kapta a nevet, lehet azonban horog alakú vízfolyásról is szó. „Hajdanán megfeneklett nagy vize volt, amelyben bőven tenyészett a halállomány, s amelynek nevéhez kétféle verzió is párosulhat. Egyik, hogy régi időkben ide járhattak horgászni, s nevét így örökölhette vagy maga az ér hirtelen kanyarulatával egy horogra ad hasonlóságot. Az utóbbi verzió a valószínűbb, mivel két Horgos-ér van; a (kis) Horgos-ér és a (nagy) Horgos-ér.” (KATONA 1998: 420). Csupán a *Homok-bánya* elnevezés utal a vizsgált területen a hely anyagára. Az adott terület funkciójára már több helynévi adat is van: *Földhordó-hely, Határ-árok, Közös-legelő, Vályogvető-gödör*.

2.3.2. A hely valamilyen külső dologhoz, körülményhez való viszonyát kifejező névrészek

Növényzetre utalnak a *Gyümölcsös, Körtés, Makkos, Rekettyés* egyrészes nevek és a *Mák-föld, Nádas-ér* névformák első névrészei.

Állatvilágra utaló névrészek találhatók a *Bivaly-tó, Csík-verem, Disznó-fürdő, Disznó-legelő, Gémes-tó, Gulya-legelő, Lúd-fürdő* határnevekben.

Egy név őriz olyan tulajdonságot, amely arra utal, hogy bizonyos tárggyal az adott helyen valamilyen tevékenységet folytattak: *Sulykos-tó*. De ebben az esetben is probléma vetődhet fel, mivel a település egykori birtokosai között szerepelt egy bizonyos *Sulyok* család, és nem lehet eldönteni, hogy a *Sulykos-tó* nevű hely azt fejezi-e ki, hogy az adott területen az asszonyok sulykolták a ruhákat mosás

alakalmával, vagy esetleg a birtokosra utal. Bár meg kell jegyezni, az kicsit szokatlan lenne, hogy a családnév után -s képző járult.

A hely birtokosához való viszonyt fejezik ki a *Botos*, *Macsuga*, *Szűcsé*, *Taré*, *Tóthé*, *Vitézé*, *Zafiré* egyrészes és a *Bíró*-tag, *Bócsy*-tanya, *Braun*-tanya, *Danka*-tanya, *Gecse*-rét, *Guda*-dülő, *Gróf Tisza István* tagja, *Hercegi*-birtok, *Herceg*-tag, *Jeney*-tag, *Jeles*-tag, *Kirilla*-tanya, *Komoróczy*-tag, *Macsuka*-tábla, *Papp*-tag, *Pongrácz*-tag, *Szűcs*-tábla stb. kétrészes helynevek.

Birtokosi viszony kifejezését többféle módon fellelhetjük a nevekben. Egyrészes nevek esetében pusztá személynév (*Botos*, *Macsuga*) kifejezheti a birtokos és birtok közötti kapcsolatot éppen úgy, mint az -é birtokjellel ellátott személynévi forma (*Taré*, *Zafiré*). A birtokjellel ellátott alakulatok Csengerújfalú határának helynevei között igen számottevő, 20%-os arányt érnek el. A kétrészes nevek esetében ugyanígy el lehet különíteni két alapvető típust. Az egyik megoldás az, amikor pusztá személynévhez – legyen az keresztnév vagy vezetéknev – valamilyen utótag kapcsolódik jelöletlen birtokos jelzős szerkezetet hozva létre: *Bíró*-tag, *Jeney*-tanya, *Peti*-balkány, *Bócsi*-tanya, *Jeles*-tag, *Szűcs*-tábla, *Gereben*-tanya, *Fazekas*-tanya. Ez a helynévtípus a legjellemzőbb a birtokviszony kifejezésére (50%). A másik típust kétrészes nevek körében a jelölt birtokos jelzős szerkezet képviseli: *Gróf Tisza István tagja*, *Rozsályi papné tagja*, *Sipos János tagja*, *Sályi erdeje* (30%).

A *Mecsér*-tábla és az újabb, önálló alakja, a *Mecsér* is látszólag szintén a hely birtokosához való viszonyt fejezi ki. Ám a terület a nevét „*Mecsér* nevű német képviselőről kapta, akinek a határrendezésben volt szerepe” (KÁLNÁSI 1993b: 148).

A hely használójára az *Egyház*-tag, *Kántor*-tag, *Tanító*-tag utal, a *Gulyás*-ház pedig az ott lakó emberekre.

A hely eredetére, kialakulására utaló helynevek: *Égés*, *Metszések*, *Vájás*. Az *Égés* a *Láp* része volt, *Tisza István* birtokához tartozott. Az első világháború idején kigyulladt, izzott. Ehhez az eseményhez kapcsolódik ez a határnév (KÁLNÁSI 1993b: 141). A *Metszések* határnév a csíkászattal hozható talán kapcsolatba. PESTY FRIGYES anyagában van arra utalás, hogy csíkászó helyek léteznek a *Felmenő-ér* területén, ahová a *Metszések*-et is sorolja. A *Vájás* az *Ecsedi-láp* lecsapolásakor keletkezett mesterséges csatorna, egyszerű földrajzi köznév 'nagyobb vízfolyás' jelentéssel (FNESz).

2.3.3. *Hely valamely más helyhez való viszonya*

A víz közelében való elhelyezkedésre utalnak a *Gémes-tói-rét*, *Gémes-tói-földek* határnevek.

A hely más helynek a része szemantikai tartalmat fejeznek ki a *Kotymán-hát*, *Zerge-hát*, *Erge-hát*, *Láp-fok* első névrészei. A *hát* földrajzi köznévfő az egész Csengeri járásban gyakori, és a vizsgált területen is van rá adat: Ez a földrajzi köznévfő 'dombos, vízparti terület' megnevezésére szolgál (HORVÁTHNÉ 1997: 428). Érdekes viszont az is, hogy nemcsak vízparti területeken, hanem dombos vidékeken is előfordul ez a földrajzi köznévfő, más esetben pedig alsó, de középső szakaszt is jelölhet a folyóparton (BALOGH 1972: 469–470).

2.4. **Többféleképpen elemezhető és kategorizálhatatlan nevek csoportja**

Bizonytalan eredetű névrészek is akadnak Csengerújfalú határának helynevei között. Az ilyen típusú helynevek részletesebb vizsgálata sem ad támpontot arra vonatkozóan, hogy milyen funkciót tölthettek be a nevek a keletkezés pillanatában. Ilyen például az *Ástom-rét*, amely esetében semmilyen adat nincs, ami fogódzót nyújthatna. A helynévfő történeti adatai sem nyújtanak megbízható támpontot arra nézve, miként is lehetne kategorizálni ezt a határrésznevet. A *Bene-kosári-dűlő* esetén van ugyan arról tudomásunk, hogy a *kosár*-nak a régiségben 'szétszedhető karám' jelentése is volt (ÚMTsz.), arra viszont nincs egyértelmű ismeretünk, hogy a *Bene* mire utalhat, de talán személynévfő lexéma lehet. A *Tilalmas-ér* sem dönthető el, hogy a *tilalmas* azt fejezi-e ki, hogy arra területre nem lehetett állatokat hajtani, vagy éppen ellenkezőleg, azt a helyet jelöli, ahol éppen hogy lehet állatokat legeltetni. Ezt mutatja KÁLNÁSI kétféle jelentésmeghatározása is a szó kapcsán: 1. védett hely: legelő, erdő, rét; 2. különösen fontos állatok számára fenntartott hely (1993b: 544).

3. **Lexikális-morfológiai elemzés**

„A helynevek lexikális-morfológiai elemzése során az egyes neveket a bennük felhasznált nyelvi kifejezőeszközök szempontjából vizsgáljuk. Tipológiáink régebbi és újabb változatai is alapvetően a nevekbe foglalt szavak jelentése és az összekapcsolásukra felhasznált grammatikai eszközök szerint csoportosították helyneveinket.

A helynevek lexikális-morfológiai elemzése a funkcionális névrészek nyelvi felépítésének analízisét jelenti. Ennek során a funkcionális szerkezet fogalmaihoz (alaprész – bővítményrész, másfelől: a hely fajtájának, méretének, alakjának, elhelyezkedésének stb. kifejezése) kapcsolva mutathatjuk be a nevek lexikális-morfológiai alkatát. A két szint egymásra vonatkoztatásával a funkcionális nyelvleírás alapvető követelményének is meg tudunk felelni: a jelentés és a forma kapcsolódási lehetőségeinek bemutatása révén a nyelvi jel kettős arculata belső összefüggésében tárul fel előttünk.” (HOFFMANN 1993: 55). Lexikális-morfológiai elemzés során azt kell figyelembe venni, hogy a helynév képződésekor az adott területen milyen morfológiai és grammatikai eszközök azok, amelyek részt vesznek a helynévi forma megalkotásában. Így a funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai elemzés szorosan összekapcsolódik. „Ha tehát a funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai szerkezetfajtáknak a nevekben realizálódó kapcsolattípusait leírjuk, akkor ezzel a vizsgált névközösség (település, nyelvjárás, nyelv) helynévadási normáját mutatjuk be. E normához természetesen hozzátartoznak azok a szintagmatikus eszközök is, amelyek a névrészek nyelvi kapcsolatát biztosítják.” (1993: 31).

Bizonyos lexikális szerkezeti leírások elméleti, mások gyakorlati céllal kísérik meg bemutatni egy szűkebb névrendszer elemeinek lexikális-morfológiai felépítését vagy a helyneveket alkotó szókincs egy-egy speciális rétegét (TÓTH V. 2001b: 643). A továbbiakban az előbb említett leírási módszert alkalmazom.

A helynevek létrehozásában egyaránt szerepet játszhatnak közszavak és tulajdonnevek, s a lexémák állhatnak önmagukban (*Halom, Kereszt, Bivaly*) és toldalékmorfémával ellátva is (*Jelesé, Gyümölcsös, Égés, Csengeri út*).

3.1. Egyrészes helynevek

3.1.1. Köznévi lexémát tartalmazó egyrészes helynevek

Az egyrészes helynevekben szereplő közszavak több szófaji csoportba sorolhatók: lehetnek főnevek, melléknevek és melléknévből képzett igenevek vagy a melléknév alkategóriájának tekintett számnevek.

A. Főnévként a hely fajtáját megjelölő földrajzi köznevek megterheltsége az adott területen nem olyan jelentős: *Erge, Halom, Láp, Sziget, Kotymán* egyszerű, a *Vályogvető, Dögtér* pedig összetett földrajzi köznevekből álló határnevek. Az *erge*

régebben 'kisebb vízfolyás' jelenésű földrajzi köznévvolt, a *kotymán* pedig 'kákával, náddal benőtt terület'-et jelölt (ÚMTsz.).

Személyt jelentő szó az adott területen nem szerepel, nem személyt jelentő szavak viszont olykor előfordulnak, és nem csupán képzővel állva, mint a *Gyümölcsös*, *Körtés* vagy a *Szilfás* esetében, hanem pusztán növénynévi lexéma is feltűnik a térségben helynévként: *Körte*. Ám mindannak ellenére, hogy van adatunk e lexikális típusra, mégsem mondható jelentős elemszámmal rendelkező kategóriának éppen úgy, mint ahogy az állatnévi lexémát tartalmazó helynevek kategóriája (*Bivaly*) sem, sőt maguk az egyrészes nevek is a névállomány kisebb megterheltségű csoportját képezik.

„A főnévi alapszóból alakult egyrészes helynevekben az alapszó jellege és a név által kifejezett funkcionális-szemantikai tartalom közötti kapcsolat, kölcsönös megfelelés mutatkozik: a földrajzi köznévv mint nyelvi elem minden esetben helyfajtajelölő funkcióval bír (...) a nem személyt jelentő közszóból alakult helynév az adott hely valamilyen jellemző sajátosságát, az ott honos növény- és állatvilágot, valamely ott lévő építményt stb. hivatott kifejezni.” (TÓTH V. 2001b: 645).

B. Melléknévből vagy melléknévi jellegű szóból alakult egyrészes helyneveket az alábbi sajátosságok jellemzik:

A képzett melléknevet tartalmazó névalakulatok mögött sokféle szemantikai tartalom húzódhat: növénynév+ -s képzős struktúrájú névalakulatok: *Körtés*, *Gyümölcsös*, *Rekettyés*.

Folyamatos melléknévi igenév áll a *Felmenő*, *Fonnyadó*, *Vályogvető* és *Forduló* helynevekben. A *Forduló* esetében az -ó a folyamatos melléknévi igenév képzője, jelentése: 'az a határrész, amely az ugarrendszer szerint hármascsoportba van osztva: őszi, tavaszi, ugar'. A *Felmenő* a hely irányára utal, a *Fonnyadó* pedig az állagára, állapotára. Ma már az utóbbi név nem is található meg a névrendszerben.

Befejezett melléknévi igenévi lexémát tartalmaz az *Igényelt* helynév, ami szintén szófajtváltott: főnévvé alakult.

3.1.2. Tulajdonnévi lexémát tartalmazó egyrészes helynevek

A vizsgált területen csupán személynevek azok, amelyek ezt a csoportot alkotják. A pusztán személynévi lexémából formáns hozzákapcsolása nélkül alakult név ritka, csupán a *Borsán* és a hangtani alakváltozata, a *Borsány*, valamint a

Macsuga helynév az, ami példaként említhető: ez utóbbinak szintén van hangtani alakváltozata: *Macsuka*.

Képzett formákkal az egyrészes, személynévi elemek között nem találkozhatunk, a névszójelek személynévhez való kapcsolódása viszont jóval általánosabbnak mondható az egyrészes helynevek alkotásában. Ez a névszójel a *-é* birtokjel: *Jelesé, Szűcsé, Taré, Tóthé, Zafiré*. Nemcsak egyelemű személynévek szerepelhetnek birtokjeles formában: a *Szabó Lacié* alak vezetéknév és becézett alakú keresztnév összetételeként álló név, a *Papp fiúké* esetében pedig *Papp* vezetéknévű család fiainak földjére utaló névforma szolgál a határ egy darabjának megnevezésére.

3.2. Kétrészes helynevek

„A kétrészes helynevek utótagjuk alapján kétfélék lehetnek: második névrészként kizárólag földrajzi köznévi vagy valódi helynév szerepelhet, ilyen pozícióban más köznévi lexéma vagy személynév nem állhat.” (TÓTH V. 2001b: 648).

3.2.1. Földrajzi köznévi utótagú kétrészes helynevek

Arról, hogy mit is nevezünk földrajzi köznévként, az idők folyamán többféle elképzelés alakult ki, sőt sokszor keveredések és nem a definíció alá tartozó elemek is be-bekerültek a rendszerbe (NEMES 1999: 331–2). HOFFMANN ISTVÁN úgy vélekedik, hogy a hely fajtáját általános és speciális jelentésű közszóval is jelölhetjük. A kétrészes nevek között található olyan is, aminek az első névrész második eleme is földrajzi köznévi (*Hármashatár-hegy*). „A vizsgált szócsoporthoz a köznevek sajátos típusát képviseli. A földrajzi köznevek közszók, a helynevekben az objektum fajtáját jelölik, s más nyelvi elem nem is igazán alkalmas e funkció betöltésére” (NEMES 1999: 334). A földrajzi köznevek belső szerkezetének a vizsgálatával legalább annyian megpróbálkoztak már, mint kifejezés a definíciójával. A többféle elképzelés kevertséget okozhat. Például KÁLNÁSI ÁRPÁD megkülönböztet természeti névi alapelemeket, azon belül: térszíni (*hegy, oldal, sziget, fenék*), talajminőségre utaló (*homok, fövény*), növényzetre utaló (*erdő, berek*), állatvilágra utaló (*gólyás, rókás*) elemeket. Megkülönböztet még műveltségi névi alapelemeket, azon belül földművelés (*szar, rét, mező sor*), növénytermesztési (*szőlő, almás*), gazdálkodás- és birtoklástörténeti (*tábla, telek*), pásztorkodásra, állattartásra utaló

(*legelő, tilalmas*) egységeket (1996: 121). Egyes vélekedések szerint a vízparti nevek, mint a *part* és a folyórészek nevei, mint a *fenék* a vízrajzi köznevekkel rokoníthatók inkább, mint a határrésznevekkel (NEMES 1999: 339).

„A helynevek előtagjaként különféle szófajú köznévi (főnévi, melléknévi, számnévi) és tulajdonnévi (személynévi és helynévi) lexémák egyaránt előfordulhatnak.” (TÓTH V. 2001b: 648).

A. Földrajzi köznév és földrajzi köznév összekapcsolódása ritka: *Halom-ér, Láp-fok*.

B. A személyt vagy csoportot jelentő főnév és földrajzi köznév struktúrában olyan nevek említhetők, amelyek előtagjában foglalkozást vagy személyt jelentő főnév található: *Gulyás-ház, Kántor-tag, Tanító-tag, Pap-tag*.

C. A nem személyt jelentő főnév és földrajzi köznév kapcsolata: az előtagban állatot jelölő közszó szerepel a *Bivaly-tábla, Csík-verem, Disznó-legelő, Disznó-fürdő, Lúd-fürdő, Gémes-tó* határnevekben. A példák közül a *gemes* előtag a tó körül található madárvilágra utal, s a névben az állatnévi lexéma szerepel *-s* képzővel ellátva. A növényeket jelölő főnév képzetlen alakban csupán néhány kétrészes névben fordul elő: *Sás-ágy, Körte helye*.

3.2.2. Az előtag melléknév vagy melléknévi jellegű szó

A. Képzetlen melléknév és földrajzi köznév összekapcsolódása ugyancsak ritka a vizsgált rendszerben. Példaként is csak a *Kerek-ér, Kis-rétke, Kis-nyilas, Nagy-láp, Mély-rét, Mély-ér, Új-telep* nevek említhetők meg. A *Kis-rétke* alak érdekes formát mutat, hiszen már a melléknévi első névrész is a hely méretére utal, és ezt mintegy megerősíti a *-ke* kicsinyítő képzővel ellátott földrajzi köznévi utótag.

B. Képzett melléknév és földrajzi köznév összekapcsolódása sem szolgáltat terjedelmesebb példaanyagot, viszont az előző alkatégoriához képest mégis nagyobb elemszámú: *Horgos-ér, Szerűs-kert, Zsíros-kút, Kereszti-tábla, Lapi-mellékcsatorna, Szigeti-kút*.

C. A *Felmenő-ér, a Fonnyadó-ér* a folyamatos melléknévi igenév és földrajzi köznév kapcsolatára, míg az *Igényelt-föld* a befejezett melléknévi igenév és földrajzi köznév kapcsolatára lehet példa.

D. A számnevek közül főként sorszámnevek fordulnak elő a helynevekben, még hozzá olyan nevekben, amelyek a fordulás rendszer jelenlétére utalnak, és a

fordulókat külön sorszámmal különböztetik meg egymástól: *Első-forduló, Második-forduló, Harmadik-forduló*.

3.2.3. A személynév és földrajzi köznév összekapcsolódása alkotja a legnagyobb elemszámú csoportot a kétrészes nevek között. Százalékos eloszlásban mintegy 70%-os többségben szerepelnek a többi kétrészes név rovására. Ezek a nevek egységes funkcióeloszlást mutatnak: valamennyi személynév első névrészként birtoklásra, tulajdonosra utal: *Borsán-tábla, Jeles-tag, Jeney-tag, Macsuga-tábla, Szűcs-tábla, Tóth-tábla, Volvár-tábla*. Jelölt birtokos jelzős szerkezet is előfordul a nevek között: *Barkász gyepe*. Archaikusnak nevezhető az egyik kutat jelölő megnevezés: *Tar kuta*. A *kútja* sztenderd forma helyett a *kuta* alak használata alaktani természetű archaizmusnak tekinthető (TÓTH V. 2004: 185). A fent említett személynévek családnevek voltak, a vizsgált területen csupán egy név őriz keresztnevi, ráadásul becézett keresztnevi formát: *Peti-balkány*, ahol a *balkány* 'mély láp' jelentésű földrajzi köznév (SzamSz.). Többelemű személynév is előfordul a birtokos kifejezésére: *Papp József nádja*.

3.2.4. Az előtag helynév vagy helynévi származék

A vizsgált területen ebben a csoportban az egy- és kétrészes képzett helynevek azok, amelyek példa gyanánt felsorakoztathatóak.

A. Egyrészes képzett helynév és földrajzi köznév kapcsolata hozza létre a következő határneveket: *Bagosi-oldal, Bagosi út, Csengeri út, Csengeri-legelő, Uraicsatorna, Urai-ösvény*. A felsorolt nevek egyöntetűen a vizsgált terület közelében elhelyezkedő településnév + *-i* képzős alakot mutatnak első névrészként.

B. Kétrészes képzett helynév és földrajzi köznév összekapcsolódása a következő példákban fedezhető fel: *Ástom-réti-kaszáló, Pongrácz-tagosi-pásztorlak, Pongrácz-tagi-legelő*.

3.2.5. Helynévi utótagú kétrészes helynevek

Ebben az altípusban melléknévi előtaggal álló egy- és kétrészes nevek szerepelnek. Az előbbire példa a *Kis-Borsán, Nagy-Borsán, Kis-Meggyesta*; míg az utóbbira a *Kis-Pongrácz-tag, Kis-Horgos-ér, Úrbéri-Első-forduló, Úrbéri-Második-forduló* elnevezések.

4. Keletkezéstörténeti vizsgálat

„A történeti helynévelemzés során azt vizsgáljuk, hogy milyen nyelvi szabályok szerint jönnek létre az új helynevek, miféle hatóerők irányítják a nyelvi elemeknek a helynevekbe való bekerülését.” (HOFFMANN 1993: 67). A névszerkezetek két szintje, a morfológiai és a szemantikai szint nem egyformán érzékeny az időtényezőkre, ezért nem mutatnak egységes arculatot (vö. TÓTH V. 2001a: 165). „A történeti tipológia kategóriájába mindig az utolsó névalakító mozzanat alapján soroljuk be a neveket” (i. m.166). A történeti elemzés általában kritikus pontot jelent a helynévrendszertani vizsgálatokban, mivel nem könnyű megítélni az akár több évszázadnyi idő távlatából egy-egy helynév keletkezését, és ráadásul vannak olyan nevek, „amelyek funkcionális jellegük és lexikális felépítésük alapján több történeti típusba is besorolhatóak lennének.” (i. h.).

4.1. Csengerújfalú határnevei körében a helynévi formák többnyire **szintagmatikus szerkesztéssel** alakultak. „Szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek csoportjába azokat a helyneveket sorolom, amelyek keletkezésükkor szintagmatikus szerkezetként jöttek létre. E szerkezet mindkét tagja valamiféle információt ad a helynév denotátumáról, tehát funkcionális jegyet kifejező névrésznek tekinthető.” (HOFFMANN 1993: 70). Tehát ez a szerkesztés mindig kétrészes helynevet eredményez, és mivel a vizsgált terület határnevei 89%-os többségben kétrészes nevekből állnak, elmondható, hogy szintagmatikus szerkesztéssel jött létre ezeknek a neveknek a nagy többsége. A szintagmatikus szerkesztésen belül pedig a jelzős szerkezetből származó névformák élveznek kizárólagosságot, így röviden ezeket mutatom be.

4.1.1. Jelzős szerkezetből alakult helynevek

Minőségjelzős szerkezetek például a *Nagy-lapos* és a képzett vagy képzetlen melléknévi névrészt tartalmazó határnevek, mint a *Gémes-tó*, a *Hosszú-tó* és a *Homok-bánya*. Ide sorolhatók a *Csengeri út* és a *Pongrácz-tagosi-pásztorlak* elnevezésű, előtagjukban *-i* képzővel ellátott melléknevet tartalmazó helynevek is.

Mennyiségjelzős szerkezetnek tekintem a *Harminckét-láp-kút* helynevet.

A vizsgált területen a keletkezéstörténeti szempontból a jelzős szerkezeteken belül a legnagyobb elemszámú előfordulási arányt a birtokos jelzős szerkezetek adják. Ezen belül is a jelöletlen birtokos jelzős szerkezet az, ami szinte

egyeduralkodó. Ennek illusztrálására elegendő csupán a tagos, birtokos, dülős földosztás nyomait tükröző szerkezeteket felidézni: *Goda-dülő*, *Volvár-tábla*, *Bíró-tag*, *Jeles-tag*, *Komoróczy-tag*, *Pongrácz-tag*, *Herceg-tag*, *Kántor-tag*, *Tanító-tag*. A *Barkász gyepje* és a *Tar kuta* esetében viszont a birtokszón megtalálható az E/3. személyű birtokos személyjel: e névformák tehát jelölt birtokos jelzős szerkezetekként jöttek létre. Lokális viszonyt fejeznek ki továbbá a szintén birtokos személyjelet tartalmazó alakok: *Halom ere*, *Halom vize*, *Harmadik-forduló kútja* stb.

4.2. A másik jelentős keletkezéstörténeti kategória a vizsgált terület határnevei körében az egyrészes névformák létrejöttében kiemelt szerepet játszó **morfematikai szerkesztés**. „A morfematikai szerkesztés azt a névalkotási eljárást takarja, amelynek során valamely nyelvi elem egy kötött morféma (képző, jel, rag) vagy ahhoz hasonló funkciójú elem (névutó) hozzákapcsolásával helynévi szerep betöltésére válik alkalmassá.” (HOFFMANN 1993: 73).

Helynévképzővel alkotott nevek közül az *-s* képzővel alkotott neveket kell megemlíteni: *Gyümölcsös*, *Horgos*, *Huszas*, *Körtés*, *Makkos*, *Rekettyés*. A képzés alapjául növényzetre utaló köznévi név éppúgy utalhat, mint tárgynév.

Névutós szerkezetek ugyancsak szerepelnek a vizsgált területen. „A névutós nevek természetesen mindig két lexémából állnak, de éppúgy egyrészesek, mint a raggal alakult nevek, s a névrész ezekben is csak elhelyezkedést fejezhet ki.” (HOFFMANN 1993: 88). „A *mellékén*, *hosszában*, *alján*, stb. ragos alakokat éppen úgy névutóknak tekintem, mint az *alatt*, *mellett*, *túl* stb., mindenki által annak tartott szavakat. Ez utóbbiakat még akkor is, ha *-i* képzőt kaptak: *alatti*, *melletti*, *túli* stb.” (HAJDÚ 1999: 188). A Csengeri járás egész területén a helynevek 0,4%-a tartalmaz névutót. A névutós szerkezetek a helynevekben már csak a keletibb nyelvterületen élnek nagyobb intenzitással, másutt kihalóban vannak, sőt talán azt is mondhatjuk: lassan, fokozatosan kihálnak (HAJDÚ 1999: 188–9). Csengerújfalui határának helynevei között a *Szín alatti*, *Gyümölcsös melletti* alakokban fordul elő. A névutók általában hiányos vagy körülírással szerepelnek, ezzel magyarázható, hogy használatuk ritka. Szabályszerűséget így előfordulásuk kapcsán nem lehet megállapítani. Az viszont tény, hogy az erdélyi népnyelvben nemcsak gyakoribb, hanem változatosabb is a névutós szerkezetek használata a helynevekben (i. m. 191).

Névszójelek közül kiemelt jelentőségűnek az *-é* birtokjel tűnik, amit már a lexikális morfológiai elemzés során is említettem, ugyanis ez a jel személynevekhez kapcsolódva fejez ki birtokosi funkciót. Ez a vizsgált területre jellemző, hiszen „Szabolcs-Szatmárban a másfél százat is eléri a számuk.” (HOFFMANN 1993: 85). „A birtokjeles helynevek szerkezeti változással nem magyarázhatók, legföljebb a szinonim nevek párhuzamos alakulása vethető fel. E nevek soha nem fejezik ki a jelölt hely fajtáját: éppen a földrajzi köznévi utótagot helyettesíti ugyanis az *-é*.” (i. m. 86). Az *-é* birtokjel földrajzi köznevet helyettesítő funkcióját jól mutatja a vizsgált területen a *Jelesé* és a szinonimájaként álló *Jeles-tag*.

4.3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett helynevek is találhatóak a terület határnevei körében. Főként a jelentéshasadásra kell gondolnunk azokban az esetekben, amikor egyszerű földrajzi köznévi alakul át tulajdonnévvé, az adott területrészt fajtájának kifejezésére: *Halom, Égés*.

A metonimikus névkeletkezés altípusai közül kiemelhető az építmény és az abból metonimikusan alakuló helynév típusa. Erre jó példa a *Pásztorlak*, vagy az egyes elszórt tanyák a határban, amelyek az ott lévő földterület megnevezésére szolgáltak és emlékezetben ma is őrzik azt, holott az épület alapjait is már régen széthordták. Állatnévből vált metonimikus névadás útján helynévvé a *Bivaly* névforma, amely azonban esetleg eseményként is felfogható, kétféle emlékezet él ugyanis ezzel kapcsolatban a helynévi közösség névhasználatában: 1. A lápi talaj égésekor egy bivalycsorda süllyedt el benne. 2. A földbirtokos bivalyai legeltek rajta. KÁLNÁSI ÁRPÁD az utóbbi lehetőséget véli valószínűbbnek (vö. 1993b: 139).

4.4. „A szerkezeti változás a név hangtestében növekedést és csökkenést eredményezhet, s mindkét folyamat lehet névrésznyi vagy ennek kisebb egységként névelemnyi módosulás.” (TÓTH V. 2001a: 208). Ezeket a változásokat én nem tartom célszerűnek itt részletesen elemezni, mert nem áll rendelkezésemre olyan nagy számú történeti adat, ami megnyugtató módon segítséget nyújthatna ahhoz, hogy pontosan meg tudjuk határozni melyik névalak volt a kiindulópont, és melyik az a határnév, ami szerkezeti változással alakult az elsődleges névből. Mindössze néhány lehetőséget villantok fel a változási lehetőségek szemléltetésére. Kiegészülésnek nevezzük azt a folyamatot, amely az egyrészes helynévhez földrajzi köznevet

kapcsol: így alakult például az *Erge* víznévből az *Erge-patak*. Deetimologizációval alakultak talán a *Botosta* és *Meggyesta* határnevek (az elsődleges *Meggyes* + *tava*, *Botos* + *tava* szerkezet elhomályosulásával). Ebben a szerkezeti alakulásban a helynevek funkcionális-szemantikai és a lexikális-morfológiai szerkezetének elhomályosulása következik be, s e folyamatok a hangalak szabálytalan megváltozását eredményezik (vö. HOFFMANN 1993: 139).

4.5. Átvett névnek a vizsgált terület határnevei között csak a *Nóva* hozható példaként, amely – mint már utaltam rá – szláv névátvétel eredménye lehet.

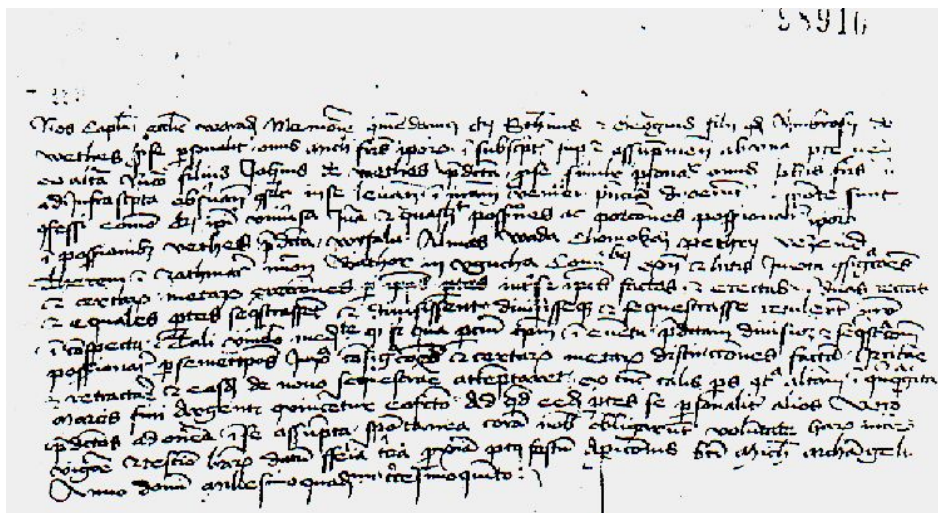
III. Történeti kitekintés

Az előbbieken Csengerújfalú határának helyneveit jelenkori adatok alapján vizsgáltam, és egyben igyekeztem újfent bizonyítékot is szolgáltatni arra, hogy a helynevek nyelvi elemzésére kialakított modell működőképes egy adott település határában előforduló helynevek több szempontú elemzésére is.

A történeti kitekintés lehetősége, az általam vizsgált település névanyagának adatolhatósági problémái miatt nehézségeket mutat: a több mint 300 vizsgált helynév közül viszonylag kevés nevet lehetett ugyanis a történetiségében is fellelni. Ennek hátterében elsősorban az állhat, hogy a település maga levéltári forrásokban ritkán fordul elő. Magyarázható ez a periférián való elhelyezkedéssel, azzal, hogy közel helyezkedik el a román határhoz, sőt 1919-ben mintegy hat hónapig Romániához tartozott. Így akár meglévő dokumentumok is elkallódhattak, vagy véglegesen megsemmisülhettek. A település kialakulására vonatkozóan ugyanakkor léteznek elképzelések, amelyeket a hagyomány őriz, és ehhez bizonyos vonatkozásban megerősítést adhatnak a település határában lévő helynevek is. A következőkben erről is igyekszem képet adni.

1. Elképzelések a település kialakulásáról

Csengerújfalú neve adatok alapján 1435-ben tűnik fel először a Káta nemzetség Csaholyi ágának birtokosai között (MEZŐ–NÉMETH 1972: 40), más elképzelések szerint azonban már korábban, 1383-ban *Wyfalu* néven feljegyezték. Mindenesetre az 1435-ös adatok fellelhetők az Országos Régészeti Levéltárban:

Az egyességi okirat magyar fordítása:

„Mi a váradi káptalan, emlékeztül adjuk, hogy Wethesy Ambrus fiai, István és György a saját és Mihály testvérük nevében egyrésztől Wethesy János fia Miklós, testvére János nevében is, másrésztől személyesen előttünk megjelenvén, azt az egybehangzó vallomást tették, hogy ők minden birtokrészüket a Szatmár megyei *Wjfalú*, Almás, Vada, Chomaköz, Petri, Vezend, Terem és az Ugocsa vármegyei Bathor birtokokon vannak, maguk között két egyenlő részre osztva elkülönítik és megosztják, azzal a kikötéssel, hogy ha bármelyik fél ezt az egyességet visszavonni és megsemmisíteni akarná, vagy a másik fél ellen fellépne, köteles 50 ezüst márkát letenni.”

1435. Szent Mihály Arkangyal Megjelenése

utáni kedden. (1435. május 10.)¹

A falu 1547-ben a Csaholyiak birtoka volt, majd a Sulyok család is szerzett benne részt. Az *Újfalú* elnevezés a település korára utal, később keletkezett, mint a szomszédos helységek. Minden jel szerint Csenger határából szakadt ki, és az *Újfalú* elé helyezett előtag a település viszonyított helyzetére is utal, hasonlóképpen a közeli

¹ Az adat forrása az Országos Régészeti Levéltár L. 98910-es számú dokumentuma. A latin szöveg magyar fordítását Oborzil Miklós történész készítette.

Szamosbecs, Szamosangyalos stb. településnevekhez, bár ott az előtag a Szamos folyó közelében való megtelepítettséget mutatja (vö. KÁLNÁSI 1994: 13).

A település természetesen már jóval korábban is létezhetett, mint ahogy a feljegyzésekben szerepel. Ezt vallja SZIRMAY ANATALra hivatkozva KATONA ZOLTÁN is, ám leginkább a tudományosság igénye nélkül, néhol csak a szájhagyományra hagyatkozva. Úgy gondolom ugyanakkor, hogy ezektől az elképzelésektől sem kell teljesen elzárkózni a vizsgálat során, mivel a továbblépésekhez támpontot adhatnak akár tudományos nézetek igazolására is.

A szájhagyományban két elképzelés él a falu kialakulására vonatkozóan. Az egyik az, hogy a település határában négy kis település emléke maradt fenn és ezek együtteséből alakult ki a mai falu, a másik szerint – ami részben az előbbihez is kapcsolható – a negyedik egykori település helyén maradt fenn a jelenkori Csengerújfalú (KATONA 1998: 51).

Ez utóbbi elképzelés kapcsán tehát az egyik elpusztult falu helye lehetett az a mag, ahonnan kiindulva a jelenkori falu meggyökeresedett. Ez akár igaz is lehet, bár elégséges bizonyítékok erre vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre. Ám vannak példák arra, hogy egy település újra benépesült, gyakran ugyanazon a helyen. SZABÓ ISTVÁN megjegyzi, hogy a királyi birtoklás során alakult ki az első, még helyenként ritka településhálózat, és az ország keleti határvidékein még a XIII–XIV. századokban is nagy kiterjedésű, olykor egyes falu nagyságú területek lakatlanul vagy csupán települési szigetekkel itt-ott megtűzdelten kerültek a királytól adomány formájában egyházi és főleg világi nagybirtokosok kezére. A szervezett falualapítások mellett a XIV–XV. századokban már meglévő falvak újbóli benépesítésére vagy lakosokkal való meggyarapításra irányuló szervezett földesúri törekvések indultak. Előfordulhatott, hogy egy-egy faluból a lakosság teljesen eltűnt, ugyanakkor az elnéptelenülő vagy már teljesen üres falvak utóbb olykor megújultak és melléjük új települések sorakozhattak fel. Erre vonatkozóan SZABÓ ISTVÁN Szatmár megyéből is hoz fel példát (vö. 1966: 100–104).

„A késő középkorban bekövetkezett pusztásodás Szabolcs vármegyét jobban érintette, mint Bereget vagy Szatmárt. Mégis ez utóbbi teljesnek mondható adatsorát lehet ma még figyelembe vennünk. Eszerint a középkori Szatmár vármegye 429 falujából 155, azaz 36% vált időlegesen vagy véglegesen pusztává. Természetesen kérdés marad, hogy az egy alkalommal feltűnő nevek, mint pl. Bessenyő, Wezed

(Mátészalka határában), Erdő (Őr), Gát (Hodász) stb. falunévnek vagy csak dűlőnévnek tekinthető-e? SZABÓ ISTVÁN szerint a 155 névből 84 tartozik a kétes települések közé, s ezzel mindössze 16%, azaz mindössze minden hatodik azoknak a falvaknak a száma, melyek véglegesen elnéptelenültek.” (CSERVENYÁK 1993: 179).

Mindemellett az sem elhanyagolható tényező, hogy a mai Csengerújfalú úgy jött létre Csenger város mellett, hogy az ott élő földesurak, birtokosok betelepítettek oláh lakosságot. FÉNYES ELEK Geographiai szótárában is Csengerújfalú mint magyar-oláh falu szerepel: „Szathmár v.-megyében, magyar-oláh falu, 5 rom, 330 gör. Kath., 396 ref., 8 zsidó lak., ref. És gör. Kath. Anyatemplommal. Határa felette termékeny, de az árvíz néha elönti; szénája, nádja sok. F.u. gr. Teleki sm. T. Ut. P. Szathmár.” (FÉNYES 1851: 233). A telepítéssel a birtokosok igen sokszor már meglévő falvak lakosságát kívánták megnövelni. A forrásokból azonban sokszor nem tűnik ki világosan, hogy üres vagy lakott birtokra való telepítésről volt-e szó. Ezzel sok közös vonást mutató testvérmozgalom volt ebben az időben az örökös faluvezető minőséget birtokló rutén-román-vlach kenézek és vajdák telepítő mozgalma az ország északkeleti és délkeleti faluhálózatának kiépítésekor. Ám a falualapítás korában még a falu fogalma nem volt körülhatárolva teljes pontossággal. Problémát jelent az egyes elpusztult falvak esetén az is, hogy nem követhetőek nyomon a korabeli forrásokban az adatolások vagy éppen tévesek is lehetnek. Természetes volt, hogy a lakott területen az új falu általában valamely, már meglévő falu határából szakadt ki, s lakossága is, bár ritkábban, a területet adó falu lakosságából sodródott. A források valamely falut kimondottan egy másik falu határai között tartanak számon. A falvak kettéhasadhattak: új falu született a régiek határai között, ami sokszor éppen az *Újfalú* nevet kapta, melyek az előbeszédben való megkövülésükig valóban az új falu körülíró értelmében voltak érvényesek, ahogy ugyanazt a latin szövegben gyakran szintén *nova villa* szavakkal jelölték meg. Számolni kell mindemellett a ténnyel is, hogy a XIV–XV. századokban az írott forrásokban szép számmal találkozunk álfalvakkal is (vö. 1966: 121–126).

A falunevek burjánzásának időszakában „egyes falunevek – mint a falvak halmozódását már nevében is kifejező *Újfalú*, *Újlak* stb. – szinte minden megyében megtalálhatóak, esetleg egy-egy megyében többszörösen is” (i. m. 135). Ezt tükrözi az is, hogy konkrétan Szatmár vármegyében nem is nagy távolságra egymástól több *Újfalú* település is létrejött. MAKSAI említ egy *Újfalú*-t Nagybánya közelében és egy

másikat eredeti *Gyülvész* néven, Vetés településtől délkeleti irányban (vö. 1940: 226). Erre a településre utal Csenger határában levő helynevek közül a *Gyülvészút*, amely 1839-ben *Gyülevészút*-ként van adatolva (MOLNÁR 1979: 282). Mindemellett állandóan folyt a már meglévő falvak eltűnése, újra betelepülése, mint láttuk olykor telepítő mozgalmak nyomán, és néha az újratelepült falvak maguk alá temették a korábbi falu életének nyomait. Az eltűnt falu neve gyakran ma is megtalálható a falu határában, dűlőt, falurészt stb. jelölve (vö. SZABÓ 1966: 139–142). Erre van is példa a vizsgált település mellett elhelyezkedő Csenger város esetében is. PESTY anyagában a következő szerepel: „Külső határ Sanyi kert: nevét látszik venni egy ottan híhetőleg hajdan Sanyi létező Sanyi falutól, mivel ottan építkezések nyoma most is látszik.” (MIZSER 2001: 31). Ezt a megállapítást erősítheti az a tény is, hogy temetkezés maradványai kerültek elő erről a helyről (lásd a Csengeri Helytörténeti Múzeum kiállítótermében). Ám ehhez hozzájárul még egy tényező: egy korai Csakolyi birtokösszeírásban *Senye* nevű település szerepel azon a helyen, ahol a későbbiek során *Sanyi-kert* található a határban. Valószínű tehát, hogy tényleg település lehetett egykor, neve valamelyest meg is őrződött a határnévben, ám megértelmesítéssel, ún. népetimológiával. Ilyen jellegű megjegyzések azonban nem csupán a környező településekre, hanem magára Csengerújfalura vonatkozóan is akadnak. „Ma is élő hagyomány úgy tartja, hogy az ősi falu *Meggyes* néven a mai Meggyesta dombos részén, egyesek szerint a Komoróczi-tagban illetve a Szilágyi tagban feküdt. Lakossága a tatárok pusztítása miatt költözött el és a református templom környékén telepedett le.” (KÁLNÁSI 1993b: 148).

KATONA ZOLTÁN a határnevekből, annak lejegyzéseiből és a lápi világ adta lehetőségekből próbálta visszavezetni a Csengerújfaló régi történetét, mivel lápi világ gazdag lehetőséget adott a kisebb, akár ideiglenesen kialakult falvak megtelepedésére is, hiszen az ezer tó országaként emlegetett területek halban, nádban gazdagok voltak, így biztosítva az emberek számára az egyszerű, de biztos megélhetést. Az érvonulatok hálózatában helyenként szigetszerű magaslatok alakultak ki. Az ilyen vízzel és nádasokkal körülvett szigetszerű halmok, a hajdankori települést kereső emberek számára kitűnő védelmet nyújtottak, menedékhelyet biztosítottak. Őrzik a határnevek is az ilyen egykori magaslatokat nevükben, ilyen pl. a *Sziget* határrésznév nemcsak Csengerújfaló, hanem Csenger és Szamosangyalos határában is. Szigeten települt településként említik a környező

települések mellett Csengerújfalut is: „Vannak azután határozottabban, egyoldalúbban lápi falvak, amilyen pl. a lápba benyúló félszigeten települt Tyukod, vagy Ura, Csengerújfalu.” (MENDÖL 1939: 30). Ilyen lápi szigeteken tehát gyakran jöhettek létre apró kis települések, és e kis települések nagy része szinte állandó változásban volt: amilyen könnyen létrejöhettek, olyan könnyen meg is szűnhettek. Az aprófalvak elpusztulását legtöbbször a víz okozhatta. Csengerújfalu határában lévő Sziget elnevezésű határrészről úgy tartották, hogy valamikor az is egy kisebb település lehetett. Erre a határrésznevre és nagyobb áradásra vonatkozóan is közöl adatot KATONA ZOLTÁN a monográfiájában: „A láp lecsapolása után még egyszer 1918-ban is kiöntött egyszer a Kraszna, s a vize a Vájásig elöntötte a Lápot. Úgy annyira, hogy csak a Szilfa-domb és a Szigeti halom emelkedett ki – mint tengeren a szigetek – de a falut már nem érte el az ár, mivel a Vájás töltése felfogta a nagy vizeket.” (KATONA 1998: 16). Nagy áradásokról SZIRMAY ANTAL is beszél az Ecsedi-láp területén, amely nagy mértékben átrendezte a települések lajstromát. De „ha nem is tudunk hatalmas áradásokról, területek elárasztásáról, néhány falu nyomai ma valóban elöntött földön találhatók meg (Sándor, Szentmárton, Sárvár, Börvely vára) s ezek példájára más lápmenti, már a középkorban vagy csak később felbomlott települések (Tótfalu, Börvely mellett Remeteszeg, Marcellfalva, Mács, Rechege, Tagy) pusztásodásának okát is a víz terjedésében kereshetjük” (MAKSAI 1940: 2). Sok esetben az elárasztott települést elhagyva, másik helyre települtek át a lakosok. Az elnéptelenedett települések utóbb aztán beolvadhattak a szomszédos települések határába, ott határrészek nevéként élve tovább.

Sziget vagy a *Szigeti halom* határrésznevének egykori település voltának adhat némi bizonyítékot, hogy „a *Szigeti-domb* melletti kanális ásásánál az 1920-as években – Magyar Gergely és Geszterédi Endre elmondása szerint – emberi csontmaradványok, csont és fém eszközök, cserépedény darabok, valamint kézi malomkő került a felszínre, mint egy jelzés a múltból, hogy itt a dombon egykor valami lehetett.” (KATONA 1998: 81). Arra azonban, hogy ezek ténylegesen egykori település maradványai lehettek, vagy egyáltalán bizonyíték a korszak-meghatározást illetően szintén nem került elő, így véleményem szerint ezzel a határrésznevével mint lehetséges egykori településsel nem számolhatunk.

A határrészé vált egykori települések lokalizálásakor a továbbélő határnevek aztán igen fontos és megbízható fogódzót nyújthatnak. Jól szemlélteti ezt több

munka is. SZENTGYÖRGYI RUDOLF a Tihanyi apátság alapítólevelének *Kesztölc* helynevét lokalizálta modern kori határnevek alapján (vö. SZENTGYÖRGYI 2007: 29–33), és hasonlóképpen járt el PÁSZTOR ÉVA is a Hajdúnánás határába olvadt *Vid* település nyomait kutatva (PÁSZTOR 2008).

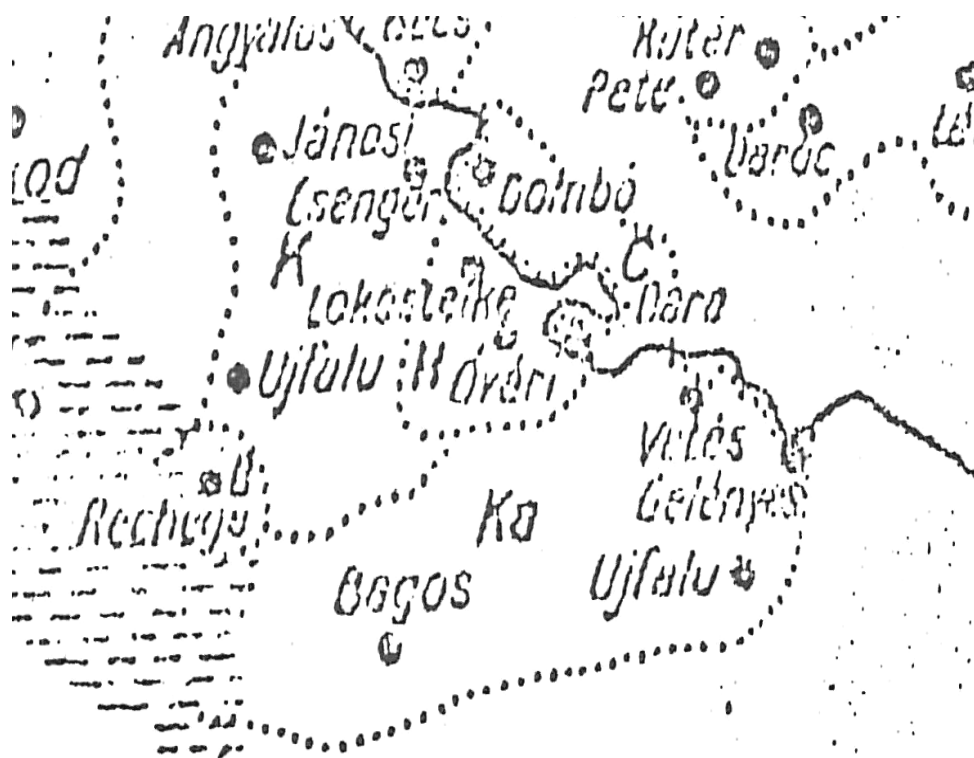
2. Határnevek által megőrzött egykori települések

KATONA ZOLTÁN négy olyan határnevet tart fontosnak kiemelni, amelyek mögött valamikori települések sejthetőek: *Ástom-rét*, *Halom-domb*, „amely egykor Újfalu határához tartozott, napjainkban azonban a trianoni határ szeli ketté – s nagyobb része a bagosi határhoz tartozik” (KATONA 1998: 58), *Gecse-rét*, *Recsege*. Nem említi külön azt a nézetet, amit a fentiekben már kiemeltem, miszerint a valamikori *Meggyes* település is ilyen elnéptelenedett falu lehetett, mivel azt egybekapcsolja a *Gecse-rét*-re vonatkozó adatokkal.

2.1. *Gecse* nevet viselő települést több megyében is találunk: például Abaúj, Bereg, Trencsén, Veszprém, Hunyad megyékben. A *Gecse* nevű falvak pusztaszemélynévből alakultak metonimikus névadással (FNESz.); vö. 1237: *Geche* szn. (ÁSz.). *Gecse* településnév Szabolcsban még *Gecsetelke* alakban tűnik fel, ahol bizonyos megállapítások szerint a *telke* utótagban a tatárjáráskor elpusztult templom nélküli falut kereshetünk, vagy esetleg olyan területet, ami sosem volt település, csupán megművelt földdarab, dűlő (vö. MEZŐ–NÉMETH 1972: 13). *Gecse* elnéptelenedése után – a hagyomány szerint – csupán meggyfák maradtak a területen, ez szolgáltatta aztán a település újra benépesülése alkalmával az új névhez a névadási motivációt: *Meggyes*. PESTY FRIGYES adatközlője is tudni véli például, hogy lakosai a tatárok pusztítása miatt költöztek el településükről. Más forrásokban meg az szerepel, hogy az ellaposodás – tehát valószínűleg a víz betörése – vetett véget a hajdani településnek. Mindez ellentmond annak, hogy *Gecse* a XIV. században még lakott település lehetett, és ezt követhette csak pusztulása és az új *Meggyes* falu kialakulása.

2.2. *Recsege* egykori települést a források 1271 körül említik először, s később neve pusztává vált (vö. MOLNÁR 1979: 271–272). *Recsege* nevét 1428-ra vonatkozó előfordulással meg lehet találni levéltári forrásban és még az 1429-es Csaholyi család birtokösszeírásában is, azonban az 1435-ös összeírásban már nem szerepel.

A hajdani település emlékét Csengerújfalú határnevei között a *Recsege-domb* ~ *Recsige-domb*, Csenger határrésznevei között pedig a *Recsege-domb*, *Recsege-balkány*, *Recsege-lapos* ~ *Recsige-lapos* formák őrzik.

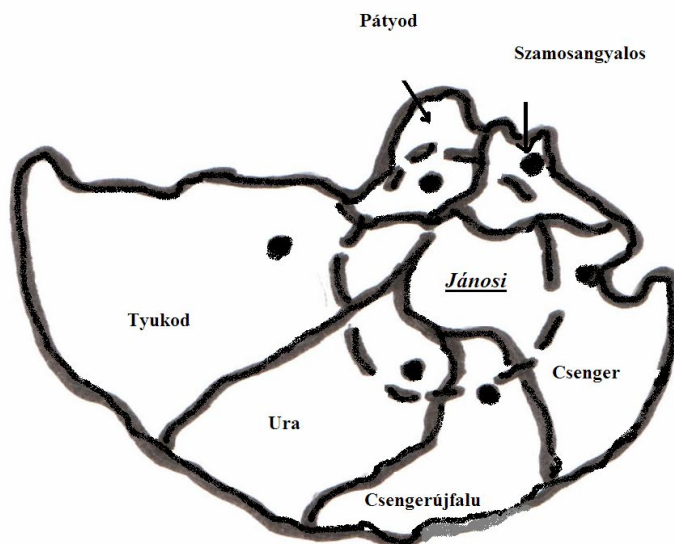
A kép forrása: MAKSAI 1940: 27.

2.3. Jánosi népes település volt Csenger és Bagos irányában, amelynek emlékét többek között Csengerújfalú határának helynevei is őrzik. CSÁNKI is úgy említi, mint ami a „mai Csenger város mellett elterülő *Jánosi pusztának* felel meg.” (Cs. 1: 476). „A községnevében a János keresztnév (<egyházi latin Johannes) -i birtokképzős alakja van, eredeti jelentése tehát: Jánosé.” (MEZŐ–NÉMETH 1972: 40). Csengerhez hasonlóan korán betelepülhetett, sőt Csengertől még korábban is, hiszen hamarabb volt temploma; és még a középkorban is lakott település volt, nyomai forrásokból feltárhatók. Egykori helyének lokalizálását nagyban segíti, hogy határrésznevként továbbélt, nemcsak Csengerújfalú, hanem a környező települések: Csenger, Pátyod, Szamosangyalos, Tyukod és Ura határnevei között is: *Jánosi-telek*, *Jánosi-pusztá*, *Jánosi-kút*, *Jánosi út*, *Jánosi-rész*, *Jánosi-telek*. E helyneveket térképen ábrázolva

viszonylag nagy pontossággal lokalizálható az adott település. Hasonló módszert alkalmazva rajzolta meg SZENTGYÖRGYI RUDOLF az egykori Kesztlőc területét (SZENTGYÖRGYI 2007: 29-33) illetve Hajdúnánás határnevei körében folytatott kutatások eredményeként Vid lokalizálását végezte el sikerrel PÁSZTOR ÉVA a névbokrosodás jelenségét alapul véve (PÁSZTOR 2008). A névbokrosodás azt a folyamatot jelenti, amely során az elpusztult település neve újabb nevek keletkezésében aktív névalkotó szerepet játszik. Jellemző lehet az egykori településre, hogy nem csupán dűlőnévvé vált, hanem először valószínűleg puszta nevévé süllyedt és ezt követően vált aztán határrésznévvé (vö. WEIDLEN 1934: 113–120). Ezt erősíti, hogy *Jánosi* lokalizálása során a környező települések határrésznevei között – ahová az egykori *Jánosi* település határa kiterjedhetett – rendre megtalálható a *Jánosi-puszta* név vagy ennek változataként a *Pusztajánosi* névforma.

A *Jánosi-puszta* név az elnéptelenedett településre utal, az elnéptelenedés velejárójaként egészült ki valójában a *puszta* földrajzi köznévi utótaggal. A *Jánosi-ér*, a *Jánosi-legelő*, *Jánosi-kút* nevek viszont már az egykori név aktív névalkotó erejét jelzik, amely a hajdani területen a régi névvel összetett nevek létrehozásában testesül meg. Csengerújfalú és a környező települések határában fellelhető efféle névbokrok segítséget nyújtanak a település pontosabb lokalizálásában. Csenger határrésznevei *Jánosi* településre utalva: *Jánosi-árok*, *Jánosi-calcatúra*, *Jánosi felől való forduló*, *Jánosi-forduló*, *Jánosi-föld*, *Jánosi-kert*, *Jánosi-kerülőház*, *Jánosi-mező*, *Jánosi-puszta*, *Jánosi-tag*, *Jánosi-tagi-dűlőút*, *Csengerjánosi*. Ezek a nevek nem mindig jelölnek különálló egységeket. Egymás szinonimái a *Jánosi-forduló*, *Jánosi-calcatúra*, *Jánosi felől való forduló*. A *Jánosi*, *Jánosi-puszta*, *Jánosi-tag* szintén szinonimák. Ilyen jelenség a többi falu határában lévő helynevek között is megfigyelhető. Csengerújfalú határában: *Jánosi*, *János-ér*, *Jánosi-ér*, *Jánosi-gulyalegelő*, *Jánosi-kút*, *Jánosi-legelő*, *Jánosi-puszta*. Pátyod határában: *Jánosi*, *Jánosi-kert*, *Jánosi-puszta*, *Jánosi-rész*, *Jánosi-telek*, *Jánosi út*, *Pátyodjánosi*. Szamosangyaloson az alábbi nevek őrzik a hajdani település emlékét: *Jánosi*, *Jánosi-dűlő*, *Jánosi-legelő*, *Jánosi út*. Tyukod határában: *Jánosi*, *Jánosi-kisdűlő*, *Jánosi-puszta*, *Jánosi-rész*, *Jánosi-tag*, *Pusztajánosi*. Ura határban: *Jánosi*, *Jánosi-ér*, *Jánosi-legelő*, *Jánosi-puszta*, *Pusztajánosi*.

Az alábbi ábrán a határnevek alapján megkíséreltem az egykori *Jánosi* területét körülhatárolni.

2.4. Az előző egységben arról volt szó, hogy szigetszerű magaslatokon alakult több település a lápi világban. MAKSAI adatai alapján létezett egy *Sziget* nevű település, amely a XIII–XIV. században alakulhatott ki, s amelyről 1341-ben és 1406-ban rendelkezünk adatokkal. A település a XV. században elpusztult, amit az 1493-as *Szigettelke* névváltozata is jelezhet (vö. MAKSAI 1940: 216). A feltételezett *Sziget* nevű település lokalizálása viszont korántsem egyszerű, mivel szigetszerű magaslatok tömege lelhető fel a lápi adottságokból fakadóan. Csenger határában konkrétan a Szamos folyó és a láp egyik erének találkozása közelében alakított ki a hordalék szigetszerű magaslatot, amely a határrésznevek körében *Sziget* elnevezést kapott, és nem utal elpusztult településre, csupán domborzati adottságú motivációt rejt magában.

2.5. A fejtegetések oda vezetnek, hogy az egykori települések meglétét sejtető szórványosan felbukkanó határrésznevi alakulatok nem nyújtanak elégséges bizonyítékot arra, hogy ténylegesen egy-egy települést vélhessünk felfedezni mögöttük. A szórványos előfordulás, a névbokrok hiánya – Csengerújfalú környezetében lévő falvak határneveiben nem találhatóak meg az egyes nevek – miatt nem rajzolható meg a feltételezett *Gecse*, *Recsege*, *Sziget* egykori települések határa, noha azt, hogy akár léteztek is, természetesen nem zárhatjuk ki. Ebben a kérdésben azonban a szájhagyományra nyilvánvalóan nem hagyatkozhatunk, adatok

hiányában pedig az esetleges elpusztult településekről csak igen óvatosan nyilatkozhatunk. A fentiekben pusztán *Jánosi* egykori létéhez tudunk a határnevek segítségével is további adalékokat szolgáltatni.

3. Változások a régi határnevekben

A helynevek vizsgálata során felmerülő poliszémia, homonímia, szinonimitás kérdéskörével jelen dolgozatomban nem kívánok részletesen foglalkozni, mivel ezt a szakirodalomban már többen megtették (vö. GYÖRFFY 2005: 95–102). Mindössze néhány speciális változás lehetőségén illusztrálom a régi helynevek módosulási folyamatait.

3.1. Érdekesen alakult az idők folyamán például a *Botosta* helynév története, amelyre még ma is emlékeznek a faluban lakók, és pontos helyét is meg tudják határozni. 1635-ben *Botosta*-ként, 1656-tól folyamatosan fel-fel bukkanó *Botos-tó*-ként is szerepel ez a helynév a forrásokban. A Csenger közelében található *Bán tava* kapcsán KÁLNÁSI ÁRPÁD annak az elképzelésének ad hangot, hogy az a *bán* méltóságnévből és a *tava* földrajzi köznévből tevődik össze. Ennek a határrésznévnek több alakváltozata is ismeretes a régiségben: 1665: *Bántova*, 1752: *Bánta*, 1762: *Bántán*, 1778: *Bantatova*. (KÁLNÁSI 1993: 77), s az adatok egy elsődleges *Bán tava* névstruktúrát valószínűsítene, amelyekből utóbb elhomályosulással *Bánta* alakult. Az elhomályosulást nagyon szemléletesen mutatja a *Bánta* alakhoz kapcsolt (a történetiségben valójában) redundáns *-tava* utótagnak a névhez kapcsolása: *Bánta tava*.

KÁLNÁSI ÁRPÁD a *tava* földrajzi köznevet tételezi fel a Csengerújfalú határában lévő *Meggyesta* és *Botosta* nevekben is, amelyek közül az utóbbi analógiás alakulással a *Tibota*, *Tyukosta* (kihalt név) nevek sorába illeszkedik be (vö. KÁLNÁSI 1996: 87–8). A *Tibota* határrész név esetén a *Tiba* + *tava* elsődleges alakot lehet kikövetkeztetni, ám a lejegyzésekben (1686, 1738, 1766: *Tibota tava*) ilyen formában ez a név nem szerepel. A *Tiba* személynév + *tó* földrajzi köznévi kapcsolatára sem találunk példákat a lejegyzésekben. Ezekkel a nevekkel ellentétben a Csengerújfalú határában található *Meggyesta* és *Botosta* neveknek van *tó* földrajzi köznévi utótaggal ellátott változata. *Meggyesta* esetén az első lejegyzett alak 1428-ból *Meggestho*, és csak később, 1806-ban szerepel *Meggyesta* alakban ugyanannak a kaszálónak a megnevezéseként. *Meggyes tava* lejegyzés azonban nem található a

forrásokban. Ezek e példák a feltételezett *-tava > -ta* módosulást nemigen támogatják. Azt azonban mindenképpen érdemes kiemelni, hogy a térségben a *-ta* végű nevek nagy száma esetleg valóban valamiféle általánosan (analógiásan) ható változási folyamatot jelezhet.

3.2. Az *Erge* víznév alapjául szolgáló *erge* közszó eredetileg földrajzi köznévi volt 'kisebb vízfolyás' jelentéssel. Ez lehetett a helynév eredeti alakja, amelyből a későbbiek során kiegészüléssel *Erge-patak* forma alakult. Az *Éрге* és az ehhez kapcsolódó *Éрге-patak* változatot nyelvjárási formának, hangalakbeli variánsnak tekintem. A *Zerge-patak* alak a BENKŐ LORÁND által *z*-sülésnek nevezett jelenséggel állhat összefüggésben (vö. BENKŐ 1947: 48–9), amikor is a beszédben használt *az* névelő *z*-je a magánhangzóval kezdődő névhez kapcsolódik (ld. még KOVÁTS 1997: 305).

A vízfolyáshoz viszonyítva magasabban elhelyezkedő földterület neve az *Erge-hát* nevet viseli, amelyre az első adatot 1665-ből ismerjük (ld. ehhez a szótár megfelelő szócikkét). Az *Erge* megnevezés általánosnak mondható az egész Ecsedi-láp vidékén, mivel ez a láp fő érvonulata volt, s ahol érintette az adott település határát, ott *Erge* megnevezéssel illették.

3.3. A *fordulós földfelosztás*ról a korábbiakban már ejtettünk szót. Itt csak a rendszerezés során kialakult névváltozatokra vonatkozóan igyekszem tenni néhány további megjegyzést. A *Középső-forduló Úrbéri-második-forduló*-ként is ismert, az előbbire 1665-ből, az utóbbira 1892-ből van adat, de a három forduló együtt szerepel rövid formában is: *Első-, Második-/Középső-, Harmadik-forduló*. Ennek háttérében a gazdaságosságra való törekvés állhat, tehát az, hogy a mindennapi nyelvhasználatban lényegesen célszerűbb volt a rövid (és egyúttal népszerűbb) változatot használni, mint a nehezkesebb hivatalos formát. A *Középső-forduló*-nak azonban más elnevezései is ismertek: *Közbülső-forduló* (1815), *Közép-mező* (1744), *Közép-járás* (1776), sőt ez utóbbi esetében változatként említi a forrás a *Közép-mezőbeli-földek* megjelölést is. Véleményem szerint ezek az adatok a korai felosztás és hasznosítás nyomait őrzik változataikban. A szántó elnevezésének változására utal továbbá, hogy a *nyomás* és *forduló* területelnevezések is lehetnek egymás szinonimái, hiszen az elnevezések időben követték egymást. „Eredetileg nyomásnak, később fordulónak azt a határrészt nevezték, amelyet a gabona betakarítása után az állatok számára

felszabadítottak. Ilyen értelemben szólnak forrásaink nyomás szántóról” (CSERVENYÁK 1993: 182).

3.4. A *Meggyesta* határrésznévről a korábbiakban már részletesen esett szó. Itt csupán annyit jegyeznek még meg, hogy aktív szerepe volt a további nevek kialakításában is: *Meggyestai-kaszáló*, *Meggyestai-legelő*. A *Meggyes-tagi-legelő* íráshiba eredménye lehet, mivel *Meggyes-tag* nevű határrészeről nincs tudomásom. Valószínűleg a *tag* utótagú nevek körébe kívánták analogikusan beilleszteni egyfajta megértelmesítéssel, mivel a *ta* jelentése elhomályosult.

3.5. A denotatív jelentést részben módosítja az a tipológiai változás, amely a *Pongrácz-tag* két részének megjelölése nyomán következett be: *Kis-Pongrácz-tag* és *Nagy Pongrácz-tag*. „Minthogy a változás az elsődleges név lexikális struktúrájában megkülönböztető, differenciáló szerepű jelzővel (sőt gyakorta jelzőkkel) való terjedelmi növekedést jelent, a módosulást – az elkülönítést hangsúlyozandó – névdifferenciálódásnak nevezhetjük.” (TÓTH V. 2005: 128). Az előbb említett példa a részleges változás azon típusába sorolható, amely szabályszerű, szintaktikai szerkezeti változást eredményez, kiegészüléssel. Ide sorolhatók még a *Nagy-Borsán*, *Kis-Borsán*, valamint a *Nagy-Horgos-ér* névalakulatok is.

Elmondható, hogy a vizsgált terület névanyagában az egyrészes nevek a történetiségben sem játszottak jelentős szerepet, csupán néhány helynév esetében mutatható ki az elsődleges egyrészes névforma, amely később – a név egyedi voltának megszűntével – kiegészülhetett földrajzi köznévi utótaggal vagy a differenciálódást jelző előtaggal. A jelenkori névanyagban a kétrészes nevekben is a *tag*, *tanya*, *föld*, *dűlő* köznévi utótagok és ezek változatai a legdominánsabbak. Több mint 60%-os előfordulási gyakorisággal szerepelnek. A kétrészes nevek névstruktúrájában figyelhetők meg változások. Így például egy tipikusan S+F funkcióban álló kétrészes helynév differenciálódással minden esetben S+M funkciójú alakká válhatott (*Horgos-ér* > *Kis-Horgos-ér*; *Pongrácz-tag* > *Kis-Pongrácz-tag*).

3.6. Az egyes határrésznevek lokalizálásában nehezítette a munkát az, hogy ugyanannak a földterületnek több elnevezése is használatban volt egyazon időben. Így például a *Bóni-tag* névvel megjelölt földterület egy Gurbán nevű személy birtokába kerülve *Gurbán-tanya* névvel szerepelt tovább, de az eredeti név sem tűnt el, mind a mai napig ismerik a faluban élők mindkét elnevezést. Ugyanez a jelenség figyelhető meg a *Kun-tag* és az *Isaák-tag* nevek együttélésében is. A Kun családtól

az Isaák család vásárolta fel az adott földterületet. Vagy például a *Goda-tag* nevű földrészt, miután a jegyző megvette, már *Jegyző-tag*-ként emlegették. A nyelvhasználók körében mindkét elnevezés ismert. A példák jól mutatják a névrészcserét.

A birtokosra utaló nevek körében is láthatunk alakváltozatokat. A *Szűcsé* és *Szűcs-tábla* névváltozatok például ugyanazt a földterületet jelölik meg, ahogyan a *Taré* és a *Tar-tábla* variánsok is. A névrész és névelem egymással való kicserélődésének az eseteit tapasztaljuk itt, ami azt is jelzi, hogy a birtokjel funkciója a nevekben a földrajzi köznév szerepével rokonítható.

3.7. Az utóbbi időben a névtörténeti szakirodalomban valamelyest előtérbe kerültek a nevek változásának vizsgálatára irányuló kutatások. Ezzel kapcsolatban mutatott fel eredményeket PÁSZTOR ÉVA is, melyekre Tedej víz- és vízparti neveinek változásának vizsgálatakor jutott. Megállapította, hogy a mikrotoponimák neveit a korábbi szakmunkákban a makrotoponimák neveihez viszonyították a kutatók a névhasználati közösség ismerete és névhasználati kiterjedtsége miatt. „A határnevek pusztulását és újabb nevek keletkezését másrészt külső, azaz nyelven kívüli tényezők hatásaival kapcsolják össze, s úgy tartják, hogy e tényezők közül a korábbi évszázadok háborús pusztításai (s ennek következtében a lakosság cserélődése, az adott település pusztulása s a környező településbe való beolvadása), a gazdaságtörténeti folyamatok (a művelés megváltozása, a tagosítás a szövetkezetek megjelenése stb.), a birtoklástörténetben, birtokjogban beállt változások (birtokosok cserélődése) is nagyobb mértékben befolyásolják határneveink kontinuitását, mint a településneveket.” (PÁSZTOR 2009: 131). Tanulmánya szemléletesen igazolta azt is, hogy a határnevek változékonysága közel sem olyan nagyfokú, mint azt a szakirodalom korábban gondolta.

TÓTH VALÉRIA – a településnevek változási érzékenységét vizsgálva – két fontos tényezőre hívta fel a figyelmet: egyrészt arra, hogy a nevek módosulásában, pusztulásában vagy új nevek létrejöttében a külső, így például birtoklástörténeti változások, történelmi események mellett belső, a névrendszer által előidézett folyamatok is szerepet játszhatnak, s utalt másrészt arra is, hogy régebben a névváltozás jelenségén többnyire a teljes névcserét értették, s a helynév névtestében, alakai struktúrájában bekövetkezett változásokat, kisebb-nagyobb módosulásokat

kevésbé vették figyelembe. Márpedig az utóbbi módosulások a névrendszer történetében éppen olyan jellegzetesek és fontosak (TÓTH V. 2008: 57–8).

4. Névtipológiai elmozdulások

A helynevek rendszertani vizsgálatának a változástípusaik bemutatását is célszerű tartalmaznia, hiszen a helynevek külső vagy belső okok következtében meg is változhatnak, s ezek a változások a nevek alakját, jelentését vagy akár egyszerre mindkettőt is érinthetik.

A szerkezeti leírásból összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy a határnevek tekintetében az adott terület alapvetően egységes szerkezeti típusokat mutat. A sajátosságfunkciójú nevek vagy névrészek nagyarányú előfordulása a többi funkció rovására jellemző az egész vidéken. Mivel a vizsgált területen élő, valamint az egykori járás környezetében élő emberek nagy többsége mezőgazdasági termelésből élt és él, a határnevek is nagy arányban a földosztások és parcellázások hatására kapták és őrizték meg nevüket. Ez a földterületi beosztás magán viseli az időben egymást követő felosztások nyomait is, és az időben korábban keletkezett nevek nem vesztek ki még most sem a nyelvhasználatból, de számuk lényegesen kisebb, mint a tagos beosztásra utaló nevéké.

A lexikális-morfológiai elemzés és a funkcionális-szemantikai szemantikai elemzés szorosan kapcsolódik egymáshoz leíró szempontból, hiszen azok a lexémák, amelyek a helynevekben előfordulnak, valamilyen funkció kifejezését szolgálják (más kérdés, hogy ezeket a funkciókat olykor csak bizonytalanul, vagy egyáltalán nem tudjuk rekonstruálni). A dülőneveket, amelyek alapvetően természetes képet mutatnak, az idők során – jellegzetes tipológiai elmozdulást eredményezve – felváltották a nagy számban előforduló *tag* és *birtok* utótagot tartalmazó nevek.

Az egyrészes nevek a vizsgált területen csupán 13%-ban fordulnak elő. A sajátosságfunkciót kifejező első névrészek a kétrészes nevekben egyeduralkodónak mondhatók a területen, főként a birtoklást kifejező elemek fordulnak elő nagy gyakorisággal (65%). Megnevező funkciójú név vagy névrész egyaránt csekélynek mondható, mindössze néhány százalékos előfordulást mutat. A földrajzi köznevek fajtajelölő funkcióban állva magas elemszámot mutatnak, talán ez a típus az, aminek a száma nemhogy csökkent volna az elmúlt évszázadokban, hanem mind változatosabb képet mutat. A tipológiai elmozdulások is azt érzékeltetik, hogy a kétrészes nevek irányába történt nagy arányú elmozdulás az elmúlt időszakban.

A történeti vizsgálódás közben kiderült, hogy a rövidebb névváltozatok nem mutatnak elsőbbséget a hosszabbakkal szemben a vizsgált terület névanyagában. Az 1864-es PESTY-féle közzététel is jól mutatja mindezt: az általa felsorolt határrésznevek ugyanis 80%-os többségben szintén kétrészes névformák. A mához közeledve egyre szaporodtak a hosszabb alakok és a művi formák a határ helynevei körében – például ilyen a betű és számkapcsolat alapú parcellás beosztást –, ám a névhasználat ezeknek a természetes elnevezéseit ugyancsak őrzi, sőt a használatban ez az általános.

IV. Összegzés

A vizsgálatokból levonható az a következtetés, hogy a határnevek tekintetében az adott terület egységes típusokat mutat, változatos lexikális elemekkel kifejezve. A sajátosságfunkciójú nevek vagy névrészek nagyarányú előfordulása a többi funkció rovására jellemző az egész vidéken. A határnevek is nagy arányban a földosztások és parcellázások hatására kapták és őrizték meg nevüket. Ez a földterületi beosztás magán viseli az időben egymást követő felosztások nyomait is, és az időben korábban keletkezett nevek nem vesztek ki még most sem a nyelvhasználatból, de számuk lényegesen kisebb, mint a tagos beosztásra utaló nevéké. A terület arculatának megfelelően alakultak ki tehát a területre vonatkozó helynevek. Az időben egymásra rakódó rétegek egyazon időben jelen vannak, tehát az újabb keletkezésű nevek és a korábban keletkezett névformák egymást helyettesítik, szinonim formáknak tekinthetők.

A határnevek körében folytatott vizsgálatok sem szolgáltatnak ugyan elégséges bizonyítékot arra nézve, hogy a vizsgált település korábban létezhetett volna, mint ahogy az az első írásos forrásokban szerepel. Viszont az egyes nevek történeti alakulása, kialakulásának motivációja lényegesen kimutathatóbbá vált a részletesebb utánajárás eredményeként.

A határrésznevek körében folytatott vizsgálódásokból az is kiderült, hogy a névbokrosodás folyamatában az egykori *Jánosi* település részt vett, ezzel növelve a szintagmatikus szerkesztéssel alkotott határnevek névállományon belüli arányait, és egyúttal lehetőséget teremtve ezzel a település hajdani helyének és kiterjedésének a lokalizálására is. Másrészt az is belátható, hogy a határnevek maguk is aktív meghatározói további határrésznevek kialakulásának. Ezzel is magyarázható többek között a vizsgált terület kétrészes neveinek nagyarányú (89%) előfordulása, és főképpen a létező helynevek felhasználásával alakult újabb névformák nagy elemszámú kategóriája.

Irodalom

- ÁSZ. = FEHÉRTÓI KATALIN (2005), *Árpád-kori személynévtár*. Budapest.
- BALOGH LÁSZLÓ (1972), A hát bázisnév jelentése Szamosszeg földrajzinévanyagában. *Nyr.* 96: 469–70.
- BÁTHORI JÁNOS (1938), Határrésznevek az alsófehérvári Magyarpaládon. *MNy.* 34:183–4.
- BENKŐ LORÁND (1947), *A Nyárádmente földrajzi nevei*. Budapest.
- BÍRÓ FERENC (1997), Dülők és dülőnevek vizsgálata a Körös vidékén. *MNyTK.* 209: 248–54.
- BOROVSKY SAMU (1891), *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben*. Budapest.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ (1890), *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest.
- CSERVENYÁK LÁSZLÓ (1993), *Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája 1. Történelem és kultúra*. Nyíregyháza.
- DEBRECZENI ILONA (1965), Tyukod földrajzi nevei. *MNyj.* 11: 75–9.
- GÖDÉNYI ENDRE (1963), Györtelek helynevei. *MNyj.* 9: 192–4.
- FÉNYES ELEK (1851), *Magyarország geographiai szótára*. Pest.
- FNESz = Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II. Szerk. KISS LAJOS. Budapest. 1988.
- GYARMATI ZSIGMOND (1979), *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás I-II*. Nyíregyháza.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2004), Az Árpád-kori folyónevek lexikális jellemzői a Sajó vízgyűjtőterületén. In: *Helynévtörténeti tanulmányok I*. Debrecen. 129–45.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2002), Régi vízneveink funkcionális szerkezetéről. *MNyj.* 40: 35–46.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2005), A helynevek jelentéstani kategóriáiról. *MNyj.* 43: 95–102.
- HAJDÚ MIHÁLY (1999), Névutók a helynevekben. *MNyj.* 37: 187–92.
- HOFFMANN ISTVÁN (1984–85), A helynévrendszer változásai egy határrésszé vált településen. *MNyj.* 26-27: 103–114.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- HORVÁTHNÉ KISPÉTERI ZSUZSA (1997), Földrajzinevek Jászapáti szántóföldneveiben. *MNyTK.* 209: 466–70.
- INCZEFI GÉZA (1960), *Szeged környékének földrajzi nevei*. Budapest.
- INCZEFI GÉZA (1970), *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata (Makó környékének földrajzi nevei alapján)*. Budapest.
- INCZEFI GÉZA (1973), A határneveket alkotó lexémák sajátosságai. *MNy.* 69: 465–9.
- INCZEFI GÉZA (1974), Határneveink jelentésének szerepe a lexikalizálódásban. *NyudÉrt.* 83: 219–24.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD (1989), *A Mátészalkai járás földrajzi nevei*. Debrecen.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD–SEBESTYÉN ÁRPÁD (1993a), A Csengeri járás helyneveinek összegyűjtéséről. *NÉ.* 15. 167–170.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD (1993b), *A Csengeri járás földrajzi nevei*. Debrecen.

- KÁLNÁSI ÁRPÁD (1994), „A Csengeri járás földrajzi nevei” című kötet művelődéstörténeti tanulságai. *NÉ.* 16 :12–19.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD (1996), *Szatmári helynévtípusok és történeti rétegződésük.* Debrecen.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1957), *Alsó-Szigetköz földrajzi nevei.* Budapest.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1993), *Régi Magyar Családnevek Szótára XIV – XVII. század.* Budapest.
- KATONA ZOLTÁN (1998), *Memoár Wyfalu. Csengerújfalu krónikája és monográfiája.* Magánkiadás.
- KESZLER BORBÁLA (2000), *Magyar grammatika.* Budapest.
- KIS KÁLMÁN (1878), *A szatmári református egyház története.* Kecskemét.
- KNIEZSA ISTVÁN (1941), Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei. *MNyj.* 4: 196–232.
- KOVÁTS DÁNIEL (1997), Változatok és változások Sárospatak helynévkincsében. *MNyTK* 209: 301–6.
- LÉVAI BÉLA (1996), KÁLNÁSI ÁRPÁD, *Szatmári helynévtípusok és történeti rétegződésük.* *MNyj.* 34: 237–41.
- MAKSAI FERENC (1940), *A középkori Szatmár vármegye.* Budapest.
- MENDÖL TIBOR (1939), A hármashatár vidékének tájrajza, In: *Szatmár, Ugocsa és Bereg K.E.E. vármegyék (1924–1938).* Budapest.
- MEZŐ ANDRÁS–NÉMETH PÉTER (1972), *Szabolcs–Szatmár–Bereg megye történeti etimológiai helységnévtára.* Nyíregyháza.
- MIZSER LAJOS (2001), *Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi helynévtárában.* Nyíregyháza.
- MIZSER LAJOS–RÉVAY VALÉRIA (2004), *Tanulmányok Bereg, Máramaros, Szatmár, Ugocsa XVII–XIX. századi nyelvállapotáról.* Nyíregyháza.
- MOLNÁR JÓZSEF (1979), Csenger régi helynevei. In: *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás, 1–2.* Szerk: GYARMATY ZSIGMOND. Nyíregyháza.
- Népr.Lex.= Néprajzi Lexikon. Szerk. ORTUTAY GYULA. Budapest. 1977–82.
- NEMES MAGDOLNA (1999), A földrajzi köznevekről. *MNyj.* 37: 331–40.
- Pallas= A Pallas nagy lexikona. Budapest. 1987.
- PÁSZTOR ÉVA (2008), *Név és Valóság.*
- PÁSZTOR ÉVA (2009), Vizek, vízparti helyek neveinek változása a Hajdúnánáshoz tartozó Tedej területén. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 4.* Szerk: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 131–141.
- PÉCHYFALUSI PÉCHY LÁSZLÓ (1939), Az Ecsedi-láp szabályozásának története Trianonig, In: *Szatmár, Ugocsa és Bereg K. E. E. vármegyék (1924–1938).* Budapest.
- PÓK JUDIT (1993), *Szatmár vármegye katonai leírása 1792-1785.* Nyíregyháza.
- RESZEGI KATALIN (2004), Bérc, hegy és halom a régi helyneveinkben. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 1.* Szerk: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 145–165.
- SZABÓ ISTVÁN (1966), *A falurendszer kialakulása Magyarországon X-XV. század.* Budapest.
- SzamSz. = Szamosháti szótár. Szerk. CSÜRY BÁLINT. Budapest. 1935–36.
- SZEGFŰ MÁRIA (1991), A helynévképzés. In: *TNy.* 253-8.
- SZENDREY ZSIGMOND (1939), Mit mondanak az ősi Szatmármegye helységnevei. In: *Szatmár, Ugocsa és Bereg K.E.E. vármegyék (1924–1938).* Budapest.

- SZENTGYÖRGYI RUDOLF (2007), A Kesztlöcről fehérvárra menő hadút. In: *NÉ* 29: 23-47.
- SZIRMAY ANTAL (1809–10), *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete*. Buda.
- TESZ.= A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp. 1967–1976. IV. Mutató. Bp. 1984.
- TÓTH VALÉRIA (1999), Helynevek a helynevekben. *MNyj.* 37: 435–42.
- TÓTH VALÉRIA (2001a), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2001b), A helynevek lexikális szerkezetéről. In: *Folia Uralica Debreceniensia* 8 : 643–55.
- TÓTH VALÉRIA (2004), Archaizmusok és neologizmusok a magyar helynevekben. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Szerk: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 183-206.
- TÓTH VALÉRIA (2005), Változásmodellek a településnevek körében. *NÉ.* 27: 125–126.
- TÓTH VALÉRIA (2008), A *-falva* > *-fa* változás településneveinkben. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 3*. Szerk: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 105–119.
- ÚMTSz. = Új magyar tájszótár. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. I–. Bp. 1979–.

Levéltári forrásanyag

- IV. B. 603. Csengeri Járás Cs Kir Szolgabírója iratai 1850–1853.
- IV. 506. Szatmár vármegye adószedőjének iratai 1660–1849.
- V. B. 316. Csengerújfalui körjegyzőség (Ura) iratai 1859–1930.
- XIII. 13. Szuhányi család iratai
- XIII. 17. Melith (Briberi) család
- XV. 1. b. Kataszteri térképek.
- XV. 19. Szabolcs, Szatmár, Bereg megyei helytörténeti adatok gyűjteménye.

Melléklet

Csengerújfalu határneveinek történeti – etimológiai szótára

Almás-szín 'a Nóva és a Gyümölcsös melletti földterületek között elhelyezkedő tároló'. Az *alma* növénynév -s képzős származékából és a *szín* 'tárolásra szolgáló melléképület' (Népr.Lex. 5, TESz.) lexémából alakult jelzős összetétel. **Almatároló** néven is ismerik.

Almatároló 'a Nóva és a Gyümölcsös melletti földterületek között elhelyezkedő tároló'. Az *alma* növénynév és a *tároló* földrajzi köznévből alakult. L. **Almás-szín**.

Alsó-láb 'a Csengeri-Igényelt déli része'. Az *alsó* melléknévből és a *láb* 'dülő vagy annak kisebb része' (SzamSz.) földrajzi köznévből összetételként jött létre.

Ásthalmi-rét 'dülő a határ délkeleti szélén' 1513: *Asthalmyreth* (MAKSAI 1940: 112), *Ást halmi rét* (KIS 1878: 421). Az *Ásthalmi* első névrész maga is összetett szó: az *ást* egyes magyarázatok szerint az *ásott* hangalakbeli változata, amely jelzős szerkezetet alkot a *halom* 'alacsonyabb domb, rakás' (TESz.) földrajzi köznévvvel. Az *Ásott-halom* helynév -i képzős származékából, valamint a *rét* 'mocsaras, vizes terület, zombékos' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. L. **Ástom-rét**.

Ástom-rét 'dülő a határ délkeleti szélén' 1824: az *Ástom rét* szabad legelőből felcsóvázták a csengeriek, 1864: *Ástomrét*, (MOLNÁR 1979: 279) 1856: *Astom rét*, 1864: *Ástomrét*, 1892: *Astom rét*, 1908: *Ástomrét* (BOROVSKY 1891: 52). Az *Ástom* előtag azonosítása bizonytalan, vélhetően az *Ásott-halom* ~ *Ásthalom* névformából alakulhatott deszemantizációs változás eredményeként. A helynév utótagjaként ugyanazt a *rét* 'mocsaras, vizes terület, zombékos' jelentésű lexémát találjuk meg, mint a szinonim *Ásthalmi-rét* névben. A név által jelölt terület egykor kaszáló volt, ma szántják. PESTYNÉL még ezt olvashatjuk róla: 'két harmada vizes lapályos de kaszálható – egy harmada haszonvehetetlen' (KÁLNÁSI 1993: 138). Vö. **Ástom-réti-kaszáló**.

Ástom-réti-kaszáló 'a falu alatt elhelyezkedő közös legelő, aminek egy részét kaszálóként is hasznosították' 1864: *Ástomréti kaszáló* (PESTY 115, vö. még MOLNÁR 1979: 279). Az *Ástom-rét* dülönév -i melléknévképzős származékából és a *kaszáló* földrajzi köznévből összetételéből alakult jelzős szerkezetként. A névforma ma már nem él. Vö. **Ástom-rét**.

Bagosi út 'Csengerbagos irányába vezető út'. A *Bagos* településnév *-i* melléknévképzős származékából és az *út* földrajzi köznévből alakult minőségjelzős szerkezetként.

Bagosi-oldal 'a határ Csengerbagossal szomszédos része'. A *Bagos* településnév *-i* melléknévképzős származéka és az *oldal* földrajzi köznévből alakult minőségjelzős szerkezetként. A földrajzi köznévnél a vidéken 'határ oldalsó része és környéke' jelentése van (lásd ehhez KÁLNÁSI 1996: 542).

Barkász gyepe 'földterület a Csengeri-legelő és a Katolikus-Egyház tag között'. A *Barkász* vezetéknev és a *gyep* 'füves legelő' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelölt birtokos jelzős szerkezetként. A terület a Barkász-család tulajdonában volt.

Béke-csatorna 'a Lápi-mellékcsatornába vezető vízvezető'. A *béke* melléknév és a *csatorna* 'vízelvezető árok' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A terület a nevét a Béke MGTSZ. után kapta, mivel a csatorna a szövetkezet területének határát érintette.

Bene-kosári-dűlő 'Csengerújfalui határában említett földterület, pontos helye ma már ismeretlen' 1864: *Bene*

kosári dűlő (MIZSER 2001: 34). Az első névrész feltehetően a *Bene* vezetéknev és a *kosár* 'szétszedhető karám' (TESz., ÚMTSz.) jelentésű földrajzi köznév *-i* melléknévképzős alakjából és a *dűlő* 'kisebb földarab meghatározott nagyságú szántóföld, határrész' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult szintagmatikus szerkesztéssel.

Bíró-tag 'földterület a Kerek-ér mellett, közel a határhoz'. A *Bíró* családnév és a *tag* 'darab föld (még: tábla); a tagosított birtok egésze vagy valamely egybefüggő része' (Népr.Lex. 1); 'egybe mért földbirtok' (KÁLNÁSI 1996: 541) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős összetétellel. A terület *Bíró* nevének tulajdonát képezte. Vö. **Bíró-tanya**.

Bíró-tanya 'tanya a Bíró-tagban'. A *Bíró* családnév és a *tanya* 'gazdasági épületekkel ellátott önálló lakott hely' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkesztéssel. A *Bíró*-család földjén álló gazdasági épületek körül elterülő földterület. Vö. **Bíró-tag**.

Bivaly 'földterület az Erdő-sarok közelében'. Bizonyára a *Bivaly-tábla* névből alakult elliptikus változással. L. **Bivaly-tábla**.

Bivaly-tábla 'földterület az Erdősarok közelében' 1981: *Bivaly-tábla* (KÁLNÁSI 1993: 138). A *bivaly* állatnév és a *tábla* 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*), vagy dűlő, ritkábban nyomás, tag' (Népr. Lex. 5) jelentésű földrajzi köznévből alakult szintagmatikus szerkesztéssel. Eredetére két magyarázat él: 1. egy bivalycsorda sülyedt el benne, 2. bivalyok legeltek rajta (KÁLNÁSI 1996: 139). L. **Bivaly**.

Bócsy-tanya 'egykori tanya Csengerújfalu határában, pontos helye ma már ismeretlen' 1907: *Bócsy-tanya*, 1908: *Bócsy-tanya* (BOROVSKY 1891: 52). A *Bócsy* családnév és a *tanya* 'a határban lévő kisebb gazdasági település' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A Bócsy-család tulajdonát képezte.

Bóni út 'a Bóni-láphoz vezető út'. A *Bóni útja* névformából alakulhatott redukciós változással. L. **Bóni útja**. Vö. **Bóni-lápi út**.

Bóni útja 'a Bóni-láphoz vezető út'. A *Bóni* családnév (lásd a **Bóni-láp**¹ szócikkben) és az *út* földrajzi köznévből alakult jelölt birtokos jelzős szerkezetként.

Bóni-láp¹ 'földterület a Pongrácz-tanya közelében, a Bóni Részvénytársaság bérelte'. Az előtag a *bonifikáció* jótétel szóhoz kapcsolódhat (KÁLNÁSI 1993: 139), vagy a *Bóni* családnév és a *láp* földrajzi köznévből alakult jelzős összetétel. A *Bóni* családnév szerepel ugyanis a Régi magyar családnevek szótárában, a közeli Bihar és Ugocsa vármegyék területéről adatolva. „A mai *Bóni* változatra (amelyben a hangsúlyos szótagbeli *o* nyúlhatott meg) – az *ó* jelöletlensége miatt – nincs biztos adat.” (KÁZMÉR 1993: 163). L. **Bóni-láp**²

Bóni-láp² 'a Bóni-híd környéki tanyák összefoglaló neve '1951: *Borniláp*, 1956: *Bóniláp*. (KÁLNÁSI 1996: 139). A *Bóni* előtag és a *láp* 'nagy kiterjedésű mocsaras terület' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős összetétel. A *Bóni-híd* közelében lévő tanyák összefoglaló neve volt. L. **Bóni-láp**¹

Bóni-láp-híd 'a Bóni-láp közelében lévő híd'. A *Bóni-láp* és a *híd* 'patak, folyó fölött átvezető építmény' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Bóni-láp* névből alakult kiegészüléssel. Vö. **Bóni-láp**¹.

Bóni-lápi út 'a Bóni-láphoz vezető út'. A *Bóni-láp* -i melléknévképzős származékából és az *út* 'közlekedési szakasz' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Bóni-láp* névből keletkezett kiegészüléssel. Vö. **Bóni-láp**¹.

Bóni-tag 'a Bóni-láp¹ közelében elhelyezkedő földterület'. A *Bóni* lexéma és a *tag* 'kisebb földterület' jelentésű szóból alakult jelzős összetétellel. Valószínűleg a Bóni Részvénytársaság által bérelt terület elnevezése. Vö. **Bóni-láp**¹.

Bóni-tanyák 'a Pongrácz-tag közelében lévő tanyák'. A *Bóni* előtag és a *tanya* többes számú alakjából keletkezett jelzős összetétel. Vö. **Bóni-láp**².

Borsán ~ Borsány 'földterület a Braun-tanya és a Csengerújfalusi kisebb földbitokosok földje mellett'. A *Borsán-tábla* helynévből alakult elliptikus szerkesztéssel. Vö. **Borsán-tábla**.

Borsán-tábla 'földterület a Braun-tanya és a Csengerújfalusi kisebb földbitokosok földje mellett'. A *Borsán* személynév és a *tábla* 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*),

vagy dülő, ritkábban nyomás, tag' (Népr.Lex. 5) összetételéből alakult jelzős szerkezetként. Egy *Borsán* nevű, Hevesből idekerült taksás lakott a területen egy kis fakunyhóban (KÁLNÁSI 1996: 139).

Botosta 'lapályos terület az Első- és a Második-forduló között' 1635: *Botosta* mezőn (V. B. 316), 1713: a *Botos tavára* menő földeknek a dülője, 1736: Rácsigón a *Botosta* uttyára véggel, 1764: *Botostából* haza felé jövén az Újfalusi úton Csenger tó felől, 1859: *Botosta*, 1864: *Botosta* (rét) (MOLNÁR 1979: 280). KÁLNÁSI a falva > fa változáshoz hasonlítja az utótag tava > ta rövidülést. (vö. 1996: 87). A Csenger határnevei között felbukkanó *Bántava* > *Bánta* mintájára alakulhatott. A *Botos* + *tava* > *Botosta* redukált összetételéből alakult, (vö. KÁLNÁSI 1996: 87–88), ahol a *Botos* családnév. A térségben nagy számmal elforduló nevek (*Bánta*, *Meggyesta*, *Tibota*, *Tyukosta*) analógiás változást jelezhetnek.

Botos-tó 'lapályos terület az Első- és a Második-forduló között' 1856: *Botos Tó*, 1864: *Botos Tó* (KÁLNÁSI 1993: 139), 1736: a *Botos tónak* nyolcad része (MOLNÁR 1979: 280). A *Botos* családnév és a *tó* 'nagyobb kiterjedésű állóvíz; vízzel telt

mélyedés' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A tó környezetében feltehetően a Botos-család birtokai feküdtek, nevét innen kaphatta. Vö. **Botosta**.

Börvely-Urai-csatorna

'Börvelyből érkező, a Keleti-csatorna felé haladó vízelvezető Csengerújfalú és Ura határa között'. A *Börvely-Ura-Újfalusi-csatorna* névből alakult elliptikus változással. Vö. **Börvely-Ura-Újfalusi-csatorna**.

Börvely-Ura-Újfalusi-csatorna

'Börvelyből érkező, a Keleti-csatorna felé haladó vízelvezető Csengerújfalú és Ura határa között'. A *Börvely, Ura, Újfalú* településnevek *-si* melléknévképzős származéka és a *csatorna* 'vízelvezető' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Börvely-Urai-csatorna**.

Braun-tag 'földterület a Bóni-láp közelében'. A *Braun* személynév és a *tag* 'darab föld (még: tábla); a tagosított birtok egésze vagy valamely egybefüggő része' (Népr.Lex. 1); 'egybe mért földbirtok' (KÁLNÁSI 1996: 541) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét a tulajdonosáról kapta.

Braun-tanya 'Braun-tagban álló lakóház és gazdasági épületek'. A *Braun* személynév és a *tanya* 'épületekkel ellátott önálló lakott település' (Népr.Lex. 5) jelentésű földrajzi köznévből alakult. Vö.

Braun-tag.

Csedrej 'a Felmenő-ér közepén szétoszló ágainak egyike' 1864: *Csedrej* (MIZSER 2001: 34). Valószínűleg belső keletkezésű név lehet. Összefüggésbe hozható a *csedveredik* ige 'tekeredik' (ÚMTSz.) jelentésű alakjával, amiből deverbális nomenképzővel (*-aj/-ej*) alakult maga a helynév. Az *-ej* képző a cselekvés eredményét jelöli (KESZLER 2001: 315), így a helynév jelentése tekeredés, ami az alakjára utal.

Csengeri út 'országút, ami Csengerbe vezet' (KÁLNÁSI 1993: 141) 1930: „a köves útnak a református templomtól Csenger felé eső részt *Csengeri útnak* nevezzék.” (V. B. 316.) Csenger településnév *-i* melléknévképzős származéka valamint az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Csengeri-határ-csatorna

'Csengerújfalú és Csenger határánál lévő csatorna'. *Csenger* településnév *-i* melléknévképzős származéka valamint a *határ* földrajzi köznévből és a *csatorna*

'vízelvezető' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Valószínűleg a *Csengeri-csatorna* névformából kiegészülés útján.

Csengeri-Igényelt 'a Kisbirtokosok nádlója közelében lévő földterület'. *Csenger* településnév *-i* melléknévképzős származéka valamint az *igényelt* befejezett melléknévi igenév, 'váltságföld' (TESz.) jelentésű lexéma összekapcsolódásából alakult. Elliptikus változás útján keletkezhetett, feltehetően a *Csengeri-igényelt-legelő* névformából. Nevét onnan nyeri, hogy a csengeri gazdák igényelték a földterületet. Vö. **Csengeri-Igényelt-alsó, Igényelt-legelő.**

Csengeri-Igényelt-alsó 'a Csengeri-Igényelt déli része'. A *Csengeri-Igényelt* és a hozzá kapcsolódó helyzetviszonyító *alsó* folyamatos melléknévi igenév összekapcsolódásából keletkezett név. Röviden: *Alsó-láb*. A *Csengeri-Igényelt* nevű területet két részre osztották: a déli részt megkülönböztetésül az *alsó* melléknévvvel egészítették ki. Vö. **Csengeri-Igényelt.**

Csengeri-Igényelt-felső 'a Csengeri-Igényelt északi része'. A

Csengeri-Igényelt és a hozzá kapcsolódó helyzetviszonyító *felső* folyamatos melléknévi igenév összekapcsolódásából keletkezett név. Röviden: *Felső-láb*. A *Csengeri-Igényelt* névalakulatból kiegészüléssel keletkezett. Vö. **Csengeri-Igényelt.**

Csengeri-kisebb-birtokosok 'földterület Jánosi-puszta közelében'. *Csenger* településnév *-i* melléknévképzős származéka valamint a *kis* melléknév középfokú és a *birtokos* 'földterülettel rendelkező személy' jelentésű főnév többes számú alakja alkotta második névrész összekapcsolódása jelzős szerkezetben. Nevét a terület a használóitól kapta: a csengeriek kisebb részeket birtokoltak Csengerújfalú határából. Valószínűleg kiegészüléssel jöhetett létre a *Csengeri-birtokosok* névből.

Csengeri-lapos-csatorna 'a határ délkeleti részéből vizet elvezető rész Csengerbajos irányában' 1972: Cs. *lapos csat*, 1989: *Csengeri-lapos-csatorna* (MFSz) (KÁLNÁSI 1993: 140). *Csenger* településnév *-i* melléknévképzős származéka és a *lapos* melléknév, valamint a 'ciszterna, víztároló' (TESz.) jelentésű lexémák alkotta második névrész összekapcsolódásából keletkezett

jelzős szerkezetként. Megkülönböztetésül, kiegészüléssel keletkezhetett a *Csengeri-csatorna* víznévből.

Csengeri-legelő 'a Papok tagjával átellenben a Csengeri út északi oldalán a csengeriek által bérelt és évtizedeken át használt legelő terület' (KATONA 1998: 417). *Csenger* településnév -i melléknévképzős származéka valamint a 'tisztás, legelő' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét használóitól kapta. L. **Igényelt-legelő**.

Csengeri-legelő kútja 'gémeskút a legelőn'. A *Csengeri-legelő* helyet megnevező összetétel valamint a 'forrás, kút' (TESz.) jelenésű E/3. személyű birtokos személyraggal ellátott lexémából alakult jelzős szerkezetként. A *Csengeri-legelő* helynévből keletkezett kiegészülés útján. Vö. **Csengeri-legelő**.

Csengeri-tó 'Csenger és Csengerújfalu határában elhelyezkedő tó' 1694: *Csengeri Tó* (Schram 104), 1736: Köles nyílnak déli végében a *Csengeri tó* vagy, 1744: *Tsengeri tóra* megyen véggel, 1764: az Újfalusi úton két pallag jön a *Csengeri tó* felől, 1818: a *Csengeri tóbeli* ökörtalmas, 1843: a *Csengeri tó* és a Gémes tó körül, 1859: *Csengeri tó* (MOLNÁR

1979: 280). A *Csenger* településnév -i melléknévképzős származéka és a *tó* 'vízzel telt mélyedés' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Csengeri-tói-csatorna 'a Csengeri-tó és a Keleti-csatorna között húzódó csatorna' 1972, 1981: *Csengeritói-csatorna*. (KÁLNÁSI 1993: 140). A *Csengeri-tó* helyet megnevező összetétel -i melléknévképzős származéka és a 'ciszterna, víztároló' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A *Csengeri-tó* helynévből keletkezett kiegészüléssel.

Vö. **Csengeri tó**

Csengerújfalusi kisebb birtokosok 'Borsány közelében lévő földterület' 1892: *Csenger újfalusi kisebb birtokosok* (KÁLNÁSI 1993: 140). A *Csengerújfalu* településnév -si melléknévképzős származéka valamint a *kis* 'jelentéktelen, kevésbé jelentős' (TESz.) jelentésű melléknév közép fokú alakja és a *birtokos* 'földterülettel rendelkező személy' jelentésű lexéma -k többesjellel ellátott változatából alakult második névrészből jelzős szerkezetként. Nevét a használóitól kapta. Megkülönböztető szándékkal, kiegészüléssel keletkezhetett a *Kisebb-birtokosok* névből.

Csengerújfalusi-közép-járás 'a határ egyik fordulója volt' 1776: *Csenger-újfalusi közép járás*. (MOLNÁR 1979: 278). A *Csengerújfalu* településnév *-si* melléknévképzős származéka és a *közép* 'valaminek a középső része' (TESz.) és a *járás* 'közigazgatási egység' (TESz.) jelentésű lexémákból alakult jelzős szerkezetként. Valószínűleg megkülönböztető szándékkal keletkezhetett a *Közép-járás* névből. L. **Közép-járás**.

Csíkverem 'réti tanya, delectető hely, helye Csengerújfalu határában ma már ismeretlen' 1940: *Csíkverem*. (KÁLNÁSI 1993: 141). A *csík* 'hengeres testű, mocsárban élő halfajta' (TESz.) jelentésű lexéma és a *verem* 'földbe ásott nagyobb gödör' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelentéshasadással. Nevét a területen álló csíkász tanyáról kapta.

Csúcs-tábla 'hegyes alakú földdarab a román határnál'. A *csúcs* 'kinyúló, kiálló rész' jelentésű lexémából valamint a 'földtábla' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Danó-sor 'földterület a Vályogvető és a Cigánysor közelében'. A *Danó* vezetéknev valamint a *sor* lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét

földterület mellett lakó *Danó József*-ről kapta (KÁLNÁSI 1993: 141).

D-betű 'D betűhöz hasonló alakú ér volt a Nagy-Borsán mellett'. Az *Abc* egyik mássalhangzóját jelölő írásjel és az eredetileg 'írás' (TESz.) jelentésű főnévből alakult egyrészes helynév.

Disznó-fürdő 'vízzel borított terület a Gémes-tó mellett'. A *disznó* állatnév valamint a 'fürdésre alkalmas hely' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Disznók fürödtek ezen a vizes helyen, neve innen ered.

Disznó-legelő 'belterülethez közel eső, a Homok-bánya mellett lévő legelő'. A *disznó* állatnév és 'tisztás, legelő' (TESz.) jelentésű főnévből alakult jelzős szerkezetként.

Donka útja 'a faluból a Donka-tanya felé vezető út'. A *Donka* vezetéknev és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Donka-/Danka-tanya**.

Donka-tag¹ 'földterület a Vályás-híd közelében'. A *Donka* vezetéknev és 'valaminek jól elkülöníthető része, eleme' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Donka Gergely tulajdona volt.

Donka-tag² 'földterület a Gurbán-tanya közelében'. Donka Jánosé volt.

L. **Donka-tag¹**

Donka-tanya ~ Danka-tanya 'tanya a Donka-tagban' 1907: *Danka tanya*, 1908: *Danka tanya*, 1951, 1956: *Donkatanya*. (KÁLNÁSI 1993: 141). A *Donka* családnév és a *tanya* 'a határban lévő kisebb gazdasági település' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A faluban csak Donka nevűek éltek, a Danka nyelvjárási forma, ejtésváltozat lehet.

Dögtér 'elhullott állatok temetője a Kis-rétke mellett'. A *dög* 'állati dög' (SzamSz.) jelentésű főnév és a *tér* főnév összetételéből alakult.

Dögtéri-tábla 'megművelt földterület a Dögtér mellett'. A *Dögtér* helyet jelölő név *-i* melléknévképzős származéka valamint a *tábla* 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*), vagy dűlő, ritkábban nyomás, tag' (Népr.Lex. 5) jelentésű összetételéből alakult jelzős szerkezetként. Kiegészülés útján keletkezett a *Dögtér* helynévből. Vö. **Dögtér**.

Ecsedi-láp 'Ura irányába eső földterület' 1872: *Ecsedi láp*. (KÁLNÁSI 1993: 147). Az *Ecsed* településnév *-i* melléknévképzős

származéka és a *láp* 'vizinövényekkel benőtt nagyobb mocsaras terület' (KÁLNÁSI 1993: 542) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Jelentésszűküléssel keletkezhetett: az egész Ecsedi-láp elnevezése tolódott át egy kisebb terület elnevezésére. Vö. **Láp**

Égés 'Reketyés melletti terület, a Láp része volt'. Az *ég* igéből alakult deverbális nomenképzővel. Nevét onnan kapta, hogy az első világháború során kigyulladt. L. **Égés-tábla**.

Égés-tábla 'Reketyés melletti terület, a Láp része volt' Az *Égés* helynévből és a *tábla* 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*), vagy dűlő, ritkábban nyomás, tag' (Népr.Lex. 5) jelentésű összetételéből alakult jelzős szerkezetként. Az *Égés* névből keletkezhetett kiegészülés útján. L. **Égés**.

Egyház-tag¹ 'a Mezei-tanya és a Pap-tag közelében a református és római katolikus egyház birtoka'. Az eredetileg 'szent ház, megszentelt épület, templom' jelentésű lexéma és a 'darab föld (még: tábla); a tagosított birtok egésze vagy valamely egybefüggő része' (Népr.Lex. 1); 'egybe mért földbirtok' (KÁLNÁSI

1996: 541) jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként.

Egyház-tag² 'az egykori Petibalkány területén lévő görög katolikus egyház tulajdona'. Vö. **Egyház-tag¹**

Első-forduló 'a határ keleti oldalán lévő földterület'. Az *első* sorszámnev és a *forduló* 'nyomásos gazdálkodási rendszerben a faluhatár azonos művelésű része' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Az Úrbérrendezés során keletkezett. Nagy valószínűséggel az *Úrbéri-Első-forduló* névformából keletkezhetett elliptikus változás útján. L. **Úrbéri-Első-forduló**.

Első-fordulási-kút 'gémeskút az Első-fordulóban'. Az *Első-forduló* dülőnév *-i* melléknévképzős származéka valamint a *kút* 'forrás, kút' (TESz.) jelenésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Az *Első-forduló* névformából keletkezett kiegészülés útján.

Erdő-sarok 'a Macsuga-táblától délkeleti irányban a román határ közelében lévő földterület'. Az *ered* alapszónak 'sarjad' (TESz.) jelentéséből származó erdő és a *sarok* 'fordulás, irányváltoztatás helye' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét onnan

kapta, hogy egy erdőteleptés során egy sarok érintetlenül maradt (KÁLNÁSI 1993: 142).

Erge ~ Zerge 'a Láp fő érvonulata'. Az *erge* 'lapos, mocsaras ér' (KÁLNÁSI 1993: 540) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelentéshasadással. Az *Erge* és a Balkány a Szamos és a Láp közötti árvizek levezetését szolgálták. (MOLNÁR 1979: 296). Vízelvásztó ér 'erge' volt, a kövesút kiszélesítésekor betömték, de a nyoma még látszik. A *Zerge/Zerge* ejtésváltozat elvonás a névelős az *Erge* alakból. (KÁLNÁSI 1993: 142). Az *erge* földrajzi köznévi hangalakbeli variánsaként – a határozott névelő *-z* hangjának eltolódásával alakulhatott ki (KÁLNÁSI 1996: 86-87). L. **Erge-patak**,

Erge-hát ~ Zerge-hát 'az *Erge* magasabb oldala, partja, ami Csenger irányába esik' 1665: *Ergehát*, 1665: *Erge-hát*. (MOLNÁR 1979: 282). Az *Erge* víznév és a *hát* 'szélesebb tetejű magaslat, földhát' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Erge**.

Erge-patak ~ Zerge-patak 'a Láp fő érvonulata'. Az *Erge* víznév és a *patak* 'folyónál kisebb folyóvíz' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult, kiegészülés útján. A *Zerge-*

patak alak a *z*-sülésnek nevezett jelenséggel állhat összefüggésben (vö. BENKŐ 1947: 48–9): a beszédben is használt *az* névelő *z*-je a magánhangzóval kezdődő névhez kapcsolódik (ld. még KOVÁTS 1997: 305). Egyfajta megértelmesítésnek is tekinthető. L. **Erge**.

Fazekas-tábla 'földterület a Gurbán-tanya és a Fazekas-tanya mellett'. A *Fazekas* családnév és a 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*), vagy dűlő, ritkábban nyomás, tag' (Népr.Lex. 5) összetételéből alakult szintagmatikus szerkesztéssel. Nevét birtokosairól kapta. Vö. **Fazekas-tanya**.

Fazekas-tanya 'a Bóni út mellett lévő Fazekas nevű ember által lakott épület'. A *Fazekas* vezetéknev és *tanya* 'gazdasági épületekkel ellátott önálló település' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként.

Felmenő 'a Láp szélétől keresztül folyó ér'. A *Felmenő-ér* rövidebb változata, ellipszissel alakult. Vö. **Felmenő-ér**.

Felmenő-ér 'a Láp szélétől keresztül folyó ér' 1864: *Felmenő ér* (MIZSER 2001: 34, KÁLNÁSI 1993:

141). Az irányt adó *felmenő* folyamatos melléknévi igenév és az *ér* 'patak, csermely' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét folyásának irányáról kapta.

Felső-láb 'a Csengei-Igényelt déli része'. A 'magasabban elhelyezkedő' középfokú melléknév és a *láb* 'dűlő vagy kisebb része' jelentésű (SzamSz.) lexémából alakult összetétel. L. **Csengeri-Igényelt-felső**.

Ferenczi-tanya 'a Gurbán-tanyától délkeletre eső ház és gazdasági épületek'. A *Ferenczi* családnév és a *tanya* köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét birtokosától kapta.

Fonnyadó 'az Ástomréti-kaszáló ereinek egyike' 1864: *Fonnyadó* (MIZSER 2001: 34). A 'szárad' (TESz.) jelentésű folyamatos melléknévi igenévből alakult belső keletkezésű név. Nevét állagáról kaphatta.

Fonnyadó-ér 'A falu alatti közös legelő egyik ere' 1864: *fonnyado...erek* (KÁLNÁSI 1993: 141). A *Fonnyadó* víznév és az *ér* földrajzi köznévből alakult kiegészülés útján.

Forduló 'három forduló összefoglaló neve, a Kis-horgas-ér mellett'. A 'nyomásos gazdálkodási rendszerben a faluhatár azonos

művelésű része' (Népr. Lex.) jelentésű földrajzi köznévből, jelentéshasadással alakult helynév. Vö. **Első-, Második-, Harmadik-forduló.**

Földhordó hely 'földterület a Dögtérnél' 1923: *föld hordó hely* (V. B. 316.) Többszörös összetétel, melynek előtagja maga is összetett szó, *földhordó* folyamatos melléknévi igenév és a *hely* 'földfelszín egy része' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Víz állt benne. Korábban innen hordták a földet a tapasztáshoz, feltöltéshez (KÁLNÁSI 1993: 142). 1948 előtt a belterületen elhelyezkedő *Gödrök*-et nevezték így. (KATONA: 418).

Gecse-rét 'mélyebb fekvésű terület a Kotymán-hát közelében' 1864: *Getse rét* (KÁLNÁSI 1993: 142); 1429, 1512 *Geche réte* (KISS 1878: 421). A XV. században még *Gech* néven van említve. Írásos forrás 1512-ből említi, de már csak *Gech-réte* alakban, amikor Bagos perbe fogta Újfalu és Csengert – mivel hogy Újfalu ekkor még Csengerhez tartozott – *Asthalmi-réte* és *Geche réte* hovatartozásáért. (SZIRMAY 1809: 133). A *Gecse* belső keletkezésű névből és a *rét* 'mocsaras, vizes terület, zsombékos' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Gecse-réti-legelő 'a Gecse-rét legelőként hasznosított része'. A *Gecse-rét* nevű földterület és a 'tisztás, legelő' (TESz.) jelentésű főnévből alakult jelzős szerkezetként. Kiegészüléssel keletkezett a *Gecse-rét* névformából. Vö. **Gecse-rét.**

Gémes-tó 1. 'Csengerbagos irányában lévő vizes, mocsaras földterület' 2. 'vízálló hely volt, nagyobb darabja Csenger határához tartozik' (KÁLNÁSI 1993: 143). A *gém* 'mocsaras területen élő vízimadár' jelentésű lexéma és a *tó* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét a tó körül élő madarokról kapta. Vö. **Gémszállás.**

Gémes-tói-dűlő 'a Gémes-tó közelében lévő földterület' 1864: *Gémestói dűlő*. (KÁLNÁSI 1993: 143). A *Gémes-tó* -i melléknévképzős származéka és a *dűlő* 'meghatározott nagyságú szántóföld, határrész' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét PESTY FRIGYES így magyarázza: „ezen dűlőben hagyomány szerint gém nevű madarak tanyáztak.” (MIZSER 2001: 33). Vö. **Gémes-tó.**

Gémes-tói-földek: 'a Gémes-tó szántóként hasznosított darabja'. A *Gémes-tó* helynév -i melléknévképzős származéka és a 'megművelt

mezőgazdasági terület' (TESz.). jelentésű többes szám jelét viselő főnévből alakult jelzős szerkezetként.

Gémes-tói-rét 'a Gémes-tó közelében lévő rét'. A *Gémes-tó* helynév *-i* melléknévképzős származéka és a *rét* 'füves mező, kaszáló, legelő' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Gémes-tó**.

Gémszállás 'mélyebb fekvésű terület a Kotymán-hát közelében' 1665: *Gémszállás*. (MOLNÁR 1979: 282). A *Gémes-tó* másik elnevezése. Vö. **Gémes-tó**.

Gereben-tanya 'Csengerújfalu határában említett földterület, pontos helye ma már ismeretlen' 1913: *Gerebentanya* (KÁLNÁSI 1993: 143). A *Gereben* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét birtokosától nyeri.

Goda-dűlő 'földterület a Csengeri-Igényelt mellett' 1981: *Goda-dűlő*. A *Goda* családnév és a 'meghatározott nagyságú szántóföld, határrész, több párhuzamos szántóföld lábánál keresztben elnyúló földterület' (TESz.) jelentésű lexémából alakult birtokos jelzős szerkezetként. Vö. **Goda-féle föld**.

Goda-féle-föld 'földterület a Csengeri-Igényelt mellett'. A *Goda* családnév *-féle* képzőszerű utótaggal ellátott származéka és a *föld* 'megművelt mezőgazdasági terület' (TESz.) jelentésű lexémából alakult szintagmatikus szerkesztéssel. Neve birtokosától eredeztethető. L. **Goda-dűlő**.

Godály 'valószínűleg a Goda-taggal megegyező földterület'. Valószínűleg belső keletkezésű névforma lehet, a *Goda* személynév és *-ály* egykori kiveszett helynévképzőből alakult. A képző a régiségben szerepel, ma már nem termékeny (KÁLNÁSI 1996: 85). Vö. **Goda-tag**.

Goda-tag 'földterület a Csengeri-Igényelt mellett'. A *Goda* családnév és a 'darab föld (még: tábla); a tagosított birtok egésze vagy valamely egybefüggő része' (Népr.Lex. 1); 'egybe mért földbirtok' (KÁLNÁSI 1993: 541) jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként. L. **Goda-féle föld**, **Goda-dűlő**.

Gróf Tisza István tagja 'földterület a Szűcs-tag mellett'. Teljes név, titulussal valamint a *tag* 'darab föld (még: tábla); a tagosított birtok egésze vagy valamely egybefüggő

része' (Népr.Lex. 1); 'egybe mért földbirtok' (KÁLNÁSI 1996: 541) jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyragos alakjából keletkezett jelzős szerkezetként. Nevét birtokosáról kapta. Vö. **Tisza-tag**.

Gulya-legelő¹ 'a Szilágyi-tanya és a Pongrácz-tagosi-pásztorház közötti legelő'. A 'marhacsorda' (TESz.) jelentésű gulya főnév valamint a 'tisztás, legelő' (TESz.) jelentésű főnévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Pongrácz-tagosi-legelő**.

Gulya-legelő² 'földterület az Uray ösvény mellett'. L. **Gulya-legelő¹**.

Gulyásház 'a Bóni-tanya melletti épület'. A 'marhacsordát legeltető személy' (TESz.) jelentésű *gulyás* és a 'család lakóhelye, tartózkodási hely' (TESz.) jelentésű lexémából álló egyrészes helynév. Nevét a benne lakókról kapta. Vö. **Porcsalmi pásztorház**.

Gurbán-tanya 'a Bóni-út mellett az egykori Bóni-tag helyén lévő földterület' 1951, 1956: *Gurbán-tanya*. (KÁLNÁSI 1993: 143). A *Gurbán* családnév és a *tanya* 'gazdasági épületekkel ellátott önálló település' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét birtokosáról kapta.

Gyümölcsös melletti 'az Erge-hát közelében lévő földterület'. A *Gyümölcsös* helynév és a *melletti* névutómelléknévből alakult kéttagú, egyrészes helynév, amely lokális helyviszonyt fejez ki.

Gyümölcsös: 'a Csengeri-legelő és a Katolikus-Egyház tagja környékén telepített gyümölcsös'. A 'növényi termés' (TESz.) jelentésű főnévből -s helynévképzővel alakult helynév. A gyümölcsöst 1964-ben és 1972-ben ültették.

Halmos puszta: 'domb a határ déli részén' 1931: út a *Halmos pusztán* (V. B. 316.). A 'felszín kisebb kiemelkedése' (KÁLNÁSI 1993: 543) jelenésű *halom* -s képzős alakja és a 'műveletlen föld' (TESz.) jelentésű lexémákból alakult jelzős szerkezetként. Névadási motivációjául a közeli *Halom* helynév szolgált. Vö. **Halom**.

Halom 1. 'domb a határ déli szélén' **2.** 'A Csengerújfalú és Csengerbagos határa között fekszik.' (PESTY 115) (MOLNÁR 1979: 288). A *halom* 'alacsonyabb domb, rakás' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelentéshasadással. Nagyobb része Csengerbagoshoz tartozik. *Halom-domb* néven is mondják. A hagyomány szerint ide temették el a

Rákóczi szabadságharc egyik csatájának halottait. PESTYNÉL ezt találjuk:”...ezen halom létezik a Cs ujfalu Cs Bagosi határ közt, mely a két határt választja, ezen domb emberi kezek által hanyotnak látszó magas domb, de mikor hanyatot arra emlékezet nints. Ezen halomtól kezdve a lábba be felnyúló *halom vize*, mely nevét veszi a halomról a nevezet két határt választja és azt fentartja” (MIZSER 2001: 33). Vö. **Halom-domb, Pozson-halom.**

Halom-domb ’domb a határ déli szélén’. A *Halom* dülőnév *domb* földrajzi köznévvvel kiegészült változata. L. **Halom.**

Halom-ér ’ér a Szilfás domb mellett’. A *Halom* dülőnév és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. PESTY alapján: ezen ér a nevezett szilfás dombról veszi nevezetét, mely mellett az ér létezik’ (MIZSER 2001: 33). L. **Halom ere.**

Halom ere ’ér a Szilfás domb mellett’. A *Halom-ér* víznev birtokos jelzős változata. Bővülés útján jött létre. L. **Halom-ér.**

Halom vize ’ér a Szilfás domb mellett’ 1864: *Halom vize*. (KÁLNÁSI 1993: 143). A *Halom-ér* egy másik elnevezése. PESTYNÉL ezt olvashatjuk: „Ezen halomtól (Pozsony halma)

kezdve a lábba be nyuló halom vize, mely nevét veszi a halomtól a nevezet két határt választja és fen tartja.” (MIZSER 2001: 33). A nevet érintő változás a névrészcsere.

Harmadik forduló ’a határ egyik fordulója, a Középső-fordulótól a Gémes-tői-kaszálóig terjedő terület’. Az *Úrbéri-harmadik-forduló* helynévből keletkezett elliptikus változással. Vö. **Úrbéri-harmadik-forduló.**

Harmadik-forduló kútja: ’gémeskút a Harmadik-fordulóban’. A *Harmadik-forduló* dülőnév és a *kút* ’földbe ásott vagy fűrt gödör, amiből a talajvíz felszínre hozható’ (TESZ.) jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyragos alakjából alakult jelzős szerkezetként. Kiegészülés útján keletkezett a *Harmadik-forduló* helynévből.

Hármas-kutas-ér ’a Felmenő-ér része’ 1864: *Hármas kutas ér*. (KÁLNÁSI 1993: 144). A három számnév *-s* képzős alakja és feltehetően a *Kutas* családnév és az *ér* földrajzi köznévből alakult második névrészből jelzős szerkezetként. PESTYNÉL ezt olvashatjuk: „Ezen ér hagyomány szerint Cs Ujfalu községben Kutas nevű embertől veszi nevezetét, hol a nevezet folytonos

csíkozásokat gyakorolt.” (MIZSER 2001: 34). Feltehetően differentáló szándékkal, kiegészüléssel keletkezhetett a név az eredeti *Kutas-ér* névformából.

Harmatszer ’földterület a Jánosi-fordulóban’ 1665: *Harmatszer*. (XIII. 17). A *harmat* ’rendkívül finom, gyenge’ (TESz.) jelentésű lexéma és a *szer* ’határrész’ (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Harminckét-láp-kút ’a Láp-hoz tartozó rész’. A *harminckét* számnév, a *láp* földrajzi köznévfő és a *kút* lexémából alakult belső keletkezésű név. Feltehetően a *Láp*-on lévő kutakat számozták, így nevét onnan kaphatta.

Harminckét-láp-kutas ’Csengerújfalu határában említett földterület, pontos helye ma már ismeretlen’ 1892: *32 láp kutas*. (KÁLNÁSI 1993: 144). A *Harminckét-láp-kút* -s melléknévképzővel ellátottsármayéka. Lehetséges, hogy a kút közelében lévő földek elnevezése lehetett.

Határ-árok ’vízelvezető a börvelyi határnál’. Az ’egy településhez tartozó külterület’ (TESz.) jelentésű főnévfő és ’folyó, csatorna’ (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Herceg-birtok ’a Papp fiúké nevű földterület közelében lévő terület’. A *herceg* titulus és a ’földterület’ jelentésű lexémából áll. *Herceg-Odescalcy-birtok* névformából keletkezhetett elliptikus változással. Vö. **Herceg-Odescalcy-birtok**.

Herceg-kerülőház ’a Hercegtagban álló épület’ 1913, 1926, 1932, 1943: *Herceg-kerülőház* (KÁLNÁSI 1993: 144). A *herceg* titulus és az eredetileg ’szőlőpásztoroknak rendelkezésére bocsátott lakóépület’ (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A kerülő ezen a vidéken inkább határőrt jelenthetett.

Herceg-Odescalchy-birtok ’a Papp Fiúké nevű földterület közelében lévő terület’. Herceg Odescalcy birtoka volt. L. **Herceg-birtok**.

Herceg-tag ’a Papp Fiúké nevű földterület közelében lévő terület’. Névrészcseré útján keletkezhetett. L. **Herceg-birtok**.

Herceg-tagi-csatorna ’a Hercegtag vizét elszállító csatorna’. A *Herceg-tag* -i melléknévképzős származéka és a ’ciszterna, víztároló’ jelentésű lexémából alakult szintagmatikus szerkesztéssel. Vö. **Herceg-tag**.

Homok-bánya ’sárgahomokos terület a Szakszon-egygyes mellett’. A

'szemcsés talaj' (TESz.) jelentésű főnév és az 'gödör, amelyben a vályognak való agyagot tapossák' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Horgas 'a Felmenő ér közepén szétoszló ágainak egyike'. A *Horgas-ér* víznévből alakult ellipszissel. L. **Horgos-ér**.

Horgas-ér 'a Felmenő ér közepén szétoszló ágainak egyike' 1864: *Horgas ér* (MIZSER 2001: 34). A *horog* 'kampó' (TESz.) jelentésű lexéma -s képzős alakja és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét alakjáról kapta.

Hosszú-szer 'a Jánosi-fordulóban található földterület' 1665: *Hosszú szer*. (XIII. 17). A *hosszú* 'egy irányba, messzire nyúló' (TESz.) jelentésű melléknév és a *szer* 'határrész' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Névadási motivációja alakjából adódik.

Hosszú-tó 'a Felmenő-ér része' 1864: *Hosszú to* (MIZSER 2001: 34). A *hosszú* 'egy irányba, messzire nyúló' (TESz.) jelentésű melléknév és a *tó* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Huszas 'a Macsuga-tábla környékén lévő földterület'. A *Huszas-*

tábla névformából alakult elliptikus változással. Vö. **Huszas-tábla**.

Huszas-tábla 'a Macsuga-tábla környékén lévő földterület'. A húsz tőszámnév -s melléknévképzős származéka és a 'természetes vagy mesterséges elhatárolású, rendszerint egyfajta hasznosítású földdarab (*búzatábla*), vagy dűlő, ritkábban nyomás, tag' (Népr.Lex. 5) jelentésű összetételéből alakult jelzős szerkezetként. Feltehetően számozás során elkülönített földterületek egyikének elnevezése. Vö. **Huszas**.

Ibéke 'lapályos határrész a falu északnyugati szélénél' 1759: vagy az *Ibéke* nevű Réth Csenger Újfaluban, 1806: *Ibéke*, 1864: *Ibéke* (rét, dűlő) (MOLNÁR 1979: 283). Gyakran állt víz alatt. Ősi névnek tartják (KÁLNÁSI 1993: 145). Valószínűleg belső keletkezésű név. KATONA kapcsolatba hozta a szláv eredetű *izbeg* 'menedékhely' jelentésű szóval.

Ibékei-legelő 'az Ibéke egyik része, amely korábban juhlegelő volt'. Az *Ibéke* határnév -i melléknévképzős származéka és a legelő földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Ibéke**.

Igényelt 'a Nagy-lapos melletti földterület'. A földterületet az első

világháború után a Nagyatádi-földreform idején osztották ki Tisza István birtokából. A névforma elliptikus változással alakult az *Igényelt-föld* névformából. Két része: *Igényelt-alsó* és *Igényelt-felső*. L. **Igényelt-föld**.

Igényelt-alsó: 'az Igényelt északi része'. Az *Igényelt* névforma és az *alsó* 'alacsonyabban fekvő terület' (TESz.) összetételéből alakult. Az *alsó* melléknév megkülönböztetésül kapcsolódott az *Igényelt* névformához, kiegészülés útján keletkezett. L. **Alsó-láb²**. Vö. **Igényelt**.

Igényelt-felső 'az Igényelt déli része'. Az *Igényelt* névforma és a *felső* a 'felső része, valaminek a felülete' (TESz.) jelentésű szóból alakult, kiegészüléssel. L. **Felső-láb²**.

Igényelt-föld 'a Nagy-lapos melletti földterület'. Az *igényelt* befejezett melléknévi igenév 'váltságföld' jelentésű földrajzi köznévi és a 'talaj, szántóföld' (TESz.) jelentésű szóból alakult jelzős szerkezetként. L. **Igényelt**.

Igényelt-legelő 'a Papok tagjával átellenben a Csengeri út északi oldalán a csengeriek által bérelt és évtizedeken át használt legelő terület.' (KATONA 1998: 417). Feltehetően a *Csengeri-igényelt-legelő* névformából

keletkezett elliptikus változással. Vö. **Igényelt**.

Isaák-tag 'a Kun-tag területével megegyező földterület'. Az *Isaák* családnév és a 'megművelt mezőgazdasági terület' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A Kun-családtól az Isaák-család vásárolta fel. (KATONA 1998: 417). Nevét új tulajdonosáról kapta. Vö. **Kun-tag**.

Jánosi 'dülő a határ északi, északnyugati szélén'. Az egykori *Jánosi* településnév dülönévvé alakult változata.

Jánosi-ér ~ János-ér 'mélyebb ér, vízfolyás Jánosiban'. 1967: *János-ér* (KÁLNÁSI 1993: 145). *Jánosi* dülönév és az *ér* 'folyó, folyam, patak, csermely' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Jánosi-forduló 'Jánosi-puszta irányában lévő forduló'. A *Jánosi* dülönév és a *forduló* 'egyszerre művelt szántóföldek' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Jánosi-gulyalegelő 'Jánosinak legelőként hasznított nagyobb része'. A *Jánosi* dülönév és a 'szarvasmarha nagyobb csoportja számára biztosított füves rész'

jelentésű összetett földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Jánosi**.

Jánosi-kút 'gémeskút a Jánosi-legelőn'. A *Jánosi* dülönév és a *kút* 'földbe ásott vagy fúrt gödör' (TESz.) jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Jánosi-legelő**.

Jánosi-legelő 'Jánosinak legelőként hasznított nagyobbik része'. A *Jánosi-gulyalegő* névformából alakulhatott redukciós változással. Vö. **Jánosi**.

Jánosi-puszta ~ **Pusztajánosi** 'dülő a határ északi, északnyugati szélén, Uray Kálmán birtoka környékén Tyukodnál' 1864: *Jánosi Puszta*, 1892: *Puszta Jánosi*, 1892: *Jánosi puszta*, 1979: úi. (KÁLNÁSI 1993: 145). A *Jánosi* egykori településnév és a *puszta* 'nagy kiterjedésű füves síkság, pusztaság' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Egykor Jánosi falu határához tartozott. PESTY adatközlője írja: A községhez tartozik az úgy nevezett Jánosi puszta egy része, mely hajdan rendszeres falu volt, a hagyomány szerint az utolsó tatár futáskor dulatott fel: a templomból a romok felszedésére, most élő öreg emberek is emlékeznek (MIZSER 2001: 34).

Jánosi út 'út a Jánosi puszta közelében' 1736: a *Jánosi útról*, 1736: *Jánosi út* hosszában (MOLNÁR 1979: 284). A *Jánosi* dülönév és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Jegyző-tag 'földterület a Csengeri-Igényelt mellett, a Goda-tag területén'. A tisztséget betöltő személy, 'nótárius' (TESz.) jelentésű köznév és a 'mezőgazdaságilag hasznított föld összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Ezt a földet egy jegyző vette meg, így a vétel után már *Jegyző-tag*-ként emlegették.

Jelesé 'a Braun-tag és a Zafir-tag között található földterület'. A *Jeles* családnév *-é* birtokjellel ellátott változatából alakult a vidékre jellemző névadási forma. Feltételezhetően névelem > névrészcsere (*-é* > *tag/birtok*) útján alakult. L. **Jeles-tag**.

Jeles-tábla 'a Braun-tag és a Zafir-tag között található földterület'. A *Jeles* családnév és a 'megművelt földterület kisebb darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. L. **Jelesé**.

Jeles-tag 'a Braun-tag és a Zafir-tag között található földterület'. A *Jeles* családnév és a 'mezőgazdaságilag hasznított föld

összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. L. **Jelesé, Jeles-tábla.**

Jeles-tanya 'a Jeles-tagban álló épületegyüttes' 1943: *Jeles-tny.*, 1944, 1951, 1956: *Jelestanya* (KÁLNÁSI 1993: 145). A *Jeles* családnév és a 'pásztorok szállása' jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Jeles-tag.**

Jeney-tag 'a Donka útja melletti földterület'. A *Jeney* családnév és a 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként. Nevét a birtokosairól kapta.

Jeney-tanya 'a Jeney-tagban állt, egy juhakol is tartozott hozzá' 1907, 1908: *Jeney tanya*, 1913: *Jeneitanya, Jeneytanya* (KÁLNÁSI 1993: 146). A *Jeney* családnév és a *tanya* lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Kántor-tag¹ 'a Református-Egyház tagjának egy dombja, amelyet a kántortanító használt'. A *kántor* 'istentiszteleten és temetésen foglalkozásszerűen éneklő személy, kórusvezető' (TESz.) jelentésű köznévből és a 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős

szerkezetként. Vö. **Református-Egyház tagja.**

Kántor-tag² 'az Egyház-tag² (görög katolikus) része, a görög katolikus tanító javadalma volt'. L. **Kántor-tag**¹

Katolikus-Egyház-tag 'a Gyümölcsös helyén vagy annak közelében lévő terület'. A *katolikus* 'a római pápát az egyház fejének tekintő' jelentésű köznévből és az *Egyház-tag* határban lévő földterület összetételéből alakult, jelzős szerkezetként. Az *Egyház-tag* névforma kiegészülés lehet.

Kátyó-tábla 'Csengerbagos irányában lévő terület' 1850: *Kátyó-táblánál* lévő birtoka..." (IV. B. 603). A *Kátyó* első névrész és a *tábla* 'földterület' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A *Kátyó* belső keletkezésű első névrész lehet, jelentése ismeretlen.

Kaufmann Max-kerülőház 'a Bagosi út déli végénél lévő épület'. A *Kaufmann Max* teljes névből és a *kerülőház* 'birtok- vagy határkörüljárás helyéül szolgáló elágazási pont' jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét feltehetően a határ őrére kapta.

Kaufmann-féle-legelő 'a Katolikus-Egyház-tag melletti terület' *Kaufmann* családnév és a *-féle* képzőszerű utótag összekapcsolódása valamint a 'füves rész' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét használójáról kaphatta.

Kaufmann-tag 'a Katolikus-Egyház-tag melletti terület'. A *Kaufmann* családnév és a 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként. Vö. **Kaufmann-féle legelő**.

Keleti-csatorna töltése 'a Keleti-csatorna magasabb oldala'. A *Keleti-csatorna* víznév és a *töltés* 'gát' (TESz.) 'földdel feltöltött meder' jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyraggal ellátott változatából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Keleti-csatorna**.

Keleti-csatorna 'az Ecsedi-lápot keletről mentesítő övcsatorna' 1932: *Keleti csat.*, 1972: *Keleti-övcsatorna*, 1979: *Keleti-csatorna*, 1981: *Keleti-övcsatorna* (KÁLNÁSI 1993: 155). A *Keleti-övcsatorna* névformából alakulhatott redukciós változással. A csatorna Kismajtény közelében a tagyi zsilipnél válik le az Öreg-Homoród

medrétől, és hazánk területén Csengerújfalun, Ura, Tyukod, Porcsalma, Ökörítőfülpös, Györtelek határait érintve torkollik a Holt-Szamosba (KÁLNÁSI 1996: 156). L. **Vájás**.

Keleti-övcsatorna 'az Ecsedi-lápot keletről mentesítő övcsatorna'. A *kelet* égtáj megjelölésére szolgáló lexéma *-i* melléknévképzős származéka, valamint az *övcsatorna* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Keleti-csatorna**.

Kerek-ér 'ér a határ nyugati szélén, amelynek egyik szakasza félkör alakú'. A *kerek* 'kör alakú, vagy ahhoz hasonló' (TESz.) jelentésű melléknév és a 'keskeny patak, vízfolyás' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Kerektó 'földterület a Jánosi-fordulóban' 1665: *Kerek tó* (XIII. 17.). Az itt található tóról kapta a nevét metonimikus névadással.

Kereszt 'földtábla a keresztnél'. A *Kereszti-tábla* helynévből alakult ellipszissel. Vö. **Kereszti-tábla**.

Kereszti-tábla 'földtábla a keresztnél'. A *kereszt* 'két egymást derékszögben metsző tárgy, jel alakzat' (TESz.) jelentésű köznévből *-i* melléknévképzős származéka és a

‘megművelt földterület kisebb darabja’ jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Kereszt**.

Kirilla-tanya ‘földterület a Tisza-tag mellett’. A *Kirilla* családnév és a ‘falutól távolabb eső, néhány lakóházból és gazdasági épületből álló kis mezőgazdasági település’ (TESz.) jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét használóiról kapta.

Kisbirtokosok nádlója ‘a Harminckétláp-kút mellett lévő nádas földterület’. A ‘kisebb földterülettel rendelkező személyek’ jelentésű és a ‘nád kivágására alkalmas terület’ (ÚMTSz.) jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyragos változatából alakult jelzős szerkezetként.

Kis-Borsán ‘a Borsán kisebbik darabja’. A *kis* ‘nem nagy méretű’ (TESz.) jelentésű melléknév és a *Borsán* helynévből alakult kiegészítéssel. Vö. **Borsán**.

Kis-Horgos-ér ‘a Horgos-ér kisebbik darabja, a csengeri határszélen található’ 1892: *Kis Horgos Ér* (KÁLNÁSI 1993: 146). A *kis* melléknév és a *Horgos-ér* víznévből alakult differenciálódással, kiegészülés útján.

Kis-Meggyesta ‘a Meggyesta kisebbik része’. A *kis* ‘nem nagy méretű’ (TESz.) jelentésű melléknév és a *Meggyesta* helynévből alakult kiegészülés útján. Vö. **Meggyesta**.

Kis-nyíl ‘a Sátor-ér dombja melletti terület’. A *kis* ‘nem nagy méretű’ (TESz.) jelentésű melléknév és a *nyíl* ‘sosrhúzás útján osztályrészül jutott földdarab’ (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. A *Láp* területéhez tartozott, lecsapolás után félhold alakú darabokra osztották, valószínűleg nyílhúzással, erre utalhat a neve. Vö.

Kis-nyilas, Kis-nyilak.

Kis-nyilak ‘a Sátor-ér dombja melletti terület’. A *Kis-nyíl* névalak *-k* többesjellel ellátott alakjaként jött létre, bővülés útján. L. **Kis-nyíl**.

Kis-nyilas ‘a Sátor-ér dombja melletti terület’. A *Kis-nyíl* helynév *-s* képzővel ellátott alakja, bővülés útján jöhetett létre. Vö. **Kis-nyíl**.

Kis-Pongrácz-tag ‘a Pongrácz-tag kisebbik fele’. A *kis* ‘nem nagy méretű’ (TESz.) jelentésű melléknév és a *Pongrácz-tag* helynévből alakult kiegészülés útján. Vö. **Pongrácz-tag**.

Kis-Pongrácztagosi-gulyalegő ‘legelő a Kis-Pongrácz-tagban’. A *Kis-Pongrácz-tag* helynév *-si* melléknévképzős származéka és a

'szarvasmarha nagyobb csoportja számára biztosított füves rész' jelentésű összetett lexémából alakult jelzős szerkezetként. Kiegészülés útján keletkezett a *Kis-Pongrácz-tag* helynévből. Vö. **Kis-Pongrácz-tag**.

Kis-Pongrácz-tagosi út: 'út a Vámórház környékén, ami a Kis-Pongrácz-tagba vezet'. A *Kis-Pongrácz-tag* -si melléknévképzős alakja és az út 'közlekedés számára létesített sáv' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Kis-rétke 'az Ibéke és a Dögtéri-tábla közötti terület, az Erge vízgyűjtőterülete' 1864: *Kis-rétke*. (KÁLNÁSI 1993: 147). A *kis* melléknév és a *rét* földrajzi köznévi kicsinyítő képzős alakjából alakult jelzős szerkezetként. Nevét mérete alapján kaphatta.

Komoróczy-tag 'Donka-tanya környékén lévő földterület'. A *Komoróczy* családnév és a 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként. Nevét birtokosáról kapta. Később a *Herceg-tag* alakult ki a helyén.

Kotymán 'a Porcsalmi legelő melletti földterület' 1764: a

Kotymánra dülő véggel. (GYARMATI 1979: 269). A *kotymán* 'kákás, nádas mélyedés' (ÚMTSz) jelentésű szóból alakult jelentéshasadással. L. **Kotymán-hát**.

Kotymán-hát 'a Porcsalmi legelő melletti földterület magasabb része' 1766: *Kotymán hát* (MOLNÁR 1979: 285), 1864: *Kotymánhát* (KÁLNÁSI 1993: 147). A *Kotymán* névforma és a *hát* 'szélesebb tetejű magaslat, földhát' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. L. **Kotymán**.

Kökényesi-tábla 'a Jeles-tag mellett lévő földterület'. A *Kökényesi* családnév és a 'földtábla' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Egy *Kökényesi* nevű hajdódorogi gazda tulajdona volt.

Körte 'gyümölcsös a Kis-Pongrácz-tag mellett'. A *körte* gyümölcsnév helynévvé alakult változata. Vö. **Körte helye**.

Körte helye 'gyümölcsös a Kis-Pongrácz-tag mellett'. A *körte* gyümölcsnév és a *hely* 'kisebb földterület' (TESz.) jelentésű, E/3. személyű birtokos személyragos változatából alakult. L. **Körtés**.

Körtés 'gyümölcsös a Kis-Pongrácz-tag mellett'. A *körte* gyümölcsnév -s helynévképzővel ellátott alakja.

Közbülső-forduló 'a határ egyik fordulója volt, a Bagosi út bal oldala kb. a Peti-balkányig' 1815: *Közbülső forduló*. (GYARMATI 1979: 278). A *Középső-forduló* egyik elnevezése. L. **Közép-forduló**.

Közép-forduló 'a határ egyik fordulója volt, a Bagosi út bal oldala kb. a *Peti-balkány-ig*' 1665: *Közép forduló*, 1764: *Közép fordulóban*, 1787: *Közép v. Újfalú felé vezető fordulóban* (MOLNÁR 1979: 278). A *közép* 'valaminek a közepe' (TESz.) jelentésű melléknév és a *forduló* egyszerre művelt szántóföldek' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevének változata: *Második-fordulló*, az adatok is mutatják, hogy a földterület elnevezése folyamatos változásban élt, több névváltozata is kialakult. Alakváltozata: **Középső-forduló**.

Közép-járás 'a határ egyik fordulója volt' 1778: *Közép járás v. forduló*. (GYARMATI 1979: 278). L. **Közép-forduló**.

Közép-mező 'a határ egyik fordulója volt' 1744: *Közép mezőn*, 1776: *Közép mezőbeli földek*. (GYARMATI 1979: 278). A *Közép-forduló* egy másik elnevezése. L. **Közép-forduló**.

Középső-fordulási-kút 'gemeskút a Középső-fordulóban'. A *Középső-forduló* dülönév *-si* melléknévképzős változata és a *kút* lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Közép-forduló**.

Közös-legelő 'a Meggyesta legelőként hasznosított része'. A *közös* 'mindenki számára használható' jelentésű melléknév és a 'füves rész' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét a hasznosítás módjától nyeri.

Kun-tag 'a Jánosi-fordulóban található birtokrész'. A *Kun* családnév és a 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' jelentésű földrajzi köznévből alakult birtokos jelzős szerkezetként. A 15. században a rozsályi *Kun*-család birtoka volt, amely az urai határra is áttejt. (KATONA 1998: 417).

Kutas ere 'bérelt, legeltetéskor keletkezett terület, pontos helye ma már ismeretlen' 1863: *Kutas ere*. (KÁLNÁSI 1993: 147). A *Kutas* feltehetően családnév és az *ér* földrajzi köznévből birtokos személyragos alakjából alakult jelzős szerkezetként.

Láp 'a falu határának nagyobbik, déli része' 1864: *láp* (KÁLNÁSI 1993: 147). A 'sekély, vízi növényzettel belepített állóvíz, mocsár' jelentésű

lexémából alakult jelentéshasadással. PESTY adatközlői szerint mintegy „3000 hóld”, az Ecsedi-láphoz tartozott. Leccapolása a múlt század végén történt. Ennek tervét megtudva néhány földbirtokos, így gróf Tisza István, herceg Odescalchy Gyula olcsón megvásárolta a parasztok víz alatt lévő értéktelen területeit. PESTY anyagában még ez olvasható a *Lápról*: „... megemlítetik miszerint emberi emlékezetre ezen láp soha száraz nem lévén, csak a múlt 1863-ik év nyarán-de néhány helyeken a jószág ma sem járható.” (KÁLNÁSI 1993: 147). A tájékozódásban a nagy egészre érvényes *Láp* alig volt használatos, helyette a kisebb részek elnevezéseit mondják. Elnyúlt egészen Ura alá.

Láp-far 'Felmenő-ér része, mely helyen csikászó metszések léteznek' 1864: *Láp far* (MIZSER 2001: 34). A *Láp* helynév és a *far* 'hátsó rész' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Láp-fok**.

Láp-fok 'Felmenő-ér része, mely helyen csikászó metszések léteznek' A *Láp* helynév és a *fok* 'nagyobb vizekből kifolyó ér, vagy csatorna' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. „A Felső-Tisza és mellékfolyói mentén gyakoriak voltak a folyóhátakat megszakító

nyílások, az ún. fokok.” (CSERVENYÁK 1993: 31–33). L. **Láp-far**.

Lápi-mellécsatorna 'a határ déli részénél lévő csatorna, ami Tyukodnál a Lápi-főcsatornába torkollik'. A *Láp* helynév *-i* melléknévképzős származéka és a *mellécsatorna* 'főcsatornából leágazó másodrendű csatorna' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Lódzár-szer 'földterület Csengerbagos irányában' 1850: *Lódzár-szernél* lévő birtoka...” (VI. B. 603). A *Lódzár* feltehetően családnév és a *szer* 'sor' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Ludányos 'Ástomréti-kaszáló ereinek egyike' 1864: *Ludányos* (MIZSER 2001: 34). Belső keletkezésű név lehet, a *lúd* állatnévől és a *-ány* képző, valamint az *-s* helynévképzővel alakult.

Ludányos-ér 'az Ástom-réti-kaszáló ereinek egyike' 1864: *Ludányos erek* (KÁLNÁSI 1993: 147). A *Ludányos* helynév és az *ér* földrajzi köznévből alakult kiegészüléssel. L. **Ludányos**

Lúd-fürdő 'ludak fürdőhelye'. A *lúd* állatnév és a 'fürdésre alkalmas hely' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Macsuga 'földterület a Zafírtagnál'. A *Macsuka-tábla* helyéből alakult elliptikus változás útján, ahol a Macsuga személynév. L. **Macsuga-tábla**.

Macsuga-tábla 'földterület a Zafírtagnál'. A *Macsuka* családnév alakváltozata és az 'egybemért földterület' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét birtokosától nyeri.

Macsuga-tag 'földterület a Zafírtagnál'. L. **Macsuga-tábla, Macsuga**.

Macsuga-tanya 'a Macsuga-tagban álló épület'. A *Macsuka* családnév alakváltozata és a 'pásztorok szállása' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Macsuga-tag**.

Mák-föld 'mák vetésére kijelölt földterület a Sipos-halom környékén'. A *mák* növénynév és a 'megművelt terület, föld' (TESz.) jelentésű lexából alakult jelzős szerkezetként.

Második forduló 'a határ egyik fordulója'. A *második* sorszámnév és a *forduló* 'egyszerre művelt szántóföldek' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Az *Úrbéri-második-forduló* helynévből keletkezett elliptikus változás útján. Megegyezik a *Középső-forduló* összes

névváltozatával. L. **Úrbéri-második-forduló**.

Mecsér 'a Körtés helyével megegyező földterület a Donkanyától délnyugatra, a Kis-Pongrácztagtól keletre'. A *Mecsér-tábla* helynévből alakult ellipszissel, ahol a *Mecsér* személynév. L. **Mecsér-tábla**.

Mecsér-tábla A *Mecsér* családnév és az 'egybemért földterület, tábla' jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét használójáról kapta.

Meggyes 'egykori falu 1. a *Meggyesta* dombos részén 2. Komoróczi- v. a Szilágyi-tagban' (KÁLNÁSI 1993: 148). 1864: *Meggyes* (KÁLNÁSI 1993: 148). Lakossága a tatár pusztítás miatt költözött el és a református templom környékén telepedett le. PESTY anyagában ez olvasható: „...ezen község az ellaposodás által elpusztulván lakossai kénytelenek voltak kiköltözni, a kiköltözött lakosok a mostani Ujfalu nevet viselő község helyén telepedének le...” (KÁLNÁSI 1993: 148). A *meggy* növénynév -s helynévképzős változatából alakult, főként legelőként hasznosították és hasznosítják. PESTYNél ezt találjuk „...ezen kaszáló vizes lapályos...”. (KÁLNÁSI 1993: 148). A *meggy*

növénynév *-s* képzős alakja, más elképzelés szerint neve a *Meggyes* személynévből alakult. Az első variáció valószínűbb.

Meggyesta 'nagy területű mezőrész a belsőség déli oldalánál' 1759: a *meggyesta* oldalon egy szántóföld, (IV. 506.), 1806: *Meggyestha* (MOLNÁR 1979: 286). Hajdan a Láp vízgyűjtője volt, főként legelőként hasznosították és hasznosítják. PESTYNÉL ezt találjuk „ezen kaszáló vizes lapályos”. Neve a *Meggyes* (?személynév) + *tava* szóból való, ahol a *tava* > *ta* redukciós változás érvényesült. A helynév a környéken elterjedt első névrész + *ta* összetételű szavak analógiás sorába illeszkedik. L. **Botosta**.

Meggyes-tagi-legelő 'legelő a Meggyesta és Gecse-réti legelő mellett'. A *Meggyesta* tévesen *Meggyes-tag*-ként népetimológiával megnevezett területe és a *legelő* 'füves rész' (TESz.) jelentésű lexéméből alakult jelzős szerkezetként. *Közös-legelő*-ként is említik. Vö. **Meggyestai-legelő**.

Meggyestai-kaszáló 'kaszáló a Meggyesta nevezetű réten' 1864: *Meggyestai kaszáló* (KÁLNÁSI 1993: 148). A *Meggyesta* határrésznév *-i* melléknévképzős származéka és a

kaszáló földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Elmondások alapján az egész *Meggyesta* nevű földterületet kaszálóként használták. Vö. **Meggyesta**.

Meggyes-tó 'Meggyesta névváltozattal megegyező mezőrész' 1428: Lucus Meggsthó (K. O. II. 114-115), 1428: *Meggyestho* „a *Medgyes tóba*” (MOLNÁR 1979: 286), 1728: „Az utcabeli szomszédok *Meggyes tónak* mondja lenni” (XV. 19.). A *Meggyes* helynév és a *tó* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Meggyesta**.

Mély-rét 'Odescalchy-csatorna környékén lévő terület, párhuzamosan a Meggyesta mellett'. A *mély* 'lefelé nagy kiterjedésű' (TESz.) jelentésű melléknév és a *rét* 'mocsaras, vizes terület, zsombékos' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Messő-ér 'Ástomréti-kaszáló egyik ere' 1864: *Messő ér* (MIZSER 2001: 34). A *metsző* régiesebb változata és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Feltehetően valamilyen keresztező ér lehetett, nevét innen kaphatta.

Metszések 'a Jeles-tag mellett lévő nádtermő hely'. A *metszés* 'vágással keletkezett szelet, felület' (TESz.)

jelentésű lexéma *-k* többesjellel ellátott változatából alakult. Nevét a kialakításáról nyeri.

Mezei-tanya 'Pap-tag melletti tanya'. A *Mezei* családnév és a 'pásztorok szállása' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét az ott élőkről kapta.

Muzbeg-tag 'a Tisza-tag és Vitéz-birtok mellett lévő terület'. A *Muzbeg* családnév és a *tag* 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét birtokosától nyeri.

Nádas-ér 'a Recsege-dombicsatorna melletti ér, lapályos terület, melyben ér húzódik' 1892: *Nádas ér* (KÁLNÁSI 1993: 149). A *nád* 'hengeres szárú vízínövény' (TESz.) jelentésű lexéma *-s* képzős változata és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Nádas-erge 'az Erge nádas medrének vonulata' 1736: *nádas erge*, 1766: *Nádas Erge*. (MOLNÁR 1979: 286). A *nádas* 'nádassal benőtt terület' jelentésű melléknév és az *Erge* víznévből alakult névdifferenciáló szándékkal, kiegészülés útján. Vö. **Erge**.

Nádas-rét: 'lapályos területen lévő rét' 1856: *Nádas Rét* (KÁLNÁSI 1993: 149). A *nád* növénynév *-s* képzős származéka és a 'mocsaras, vizes terület, zsombékos' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Nád-lóger 'nád összegyűjtésére szolgáló terület a Szakszon-kettes tábla mellett'. A *nád* növénynév és a *lóger* 'fedett tárolóépület' (ÚMTSz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Nádlós-csatorna 'csatorna a Tag-közepe mellett lévő csatorna' 1972: *Nádlós cs.* (KÁLNÁSI 1993: 149). A 'nád kivágására alkalmas terület' (ÚMTSz.) jelentésű *nádló* *-s* képzős származéka és a 'ciszterna, víztároló' (TESz.) jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Nagy-Borsán 'a Borsán nagyobbik része'. A *nagy* 'terjedelmes' (TESz.) jelentésű melléknév és a *Borsán* helynévből alakult kiegészülés útján. Vö. **Borsán**.

Nagy-Horgos-ér 'a Horgos-ér nagyobbik része' 1856: *Nagy Horgos Ér*; 1892: *Nagy Horgos ér*. (KÁLNÁSI 1993: 149). A *nagy* melléknév és a *Horgos-ér* víznévből alakult kiegészüléssel. Vö. **Horgos-ér**.

Nagy-Kerek-tó 'földterület a Jánosi-fordulóban' 1736: *Nagy kerek tón*, 1740: a *Nagy kerek tó* mellette, 1764: *Nagy kerek tóba*, 1766: *Nagy kerek tón* kívül, 1814: a *Nagy kerek tón* kívül a tilalmas közepén, 1846: a Jánosi fordulóban a *Nagy kerek tónál*, 1846: *Nagykerek-tó* (kaszáló) (PESTY 107) (MOLNÁR 1979: 287). A *Kerek-tó* helynévből alakult kiegészülés útján.

Nagy-láp 'a falu határának nagyobbik, déli része' 1892: *Nagy láp*, 1856: *Nagy Láp (Ecseder Sumpf)* (KÁLNÁSI 1993: 147). A *nagy* melléknév és a *Láp* helynévből alakult, kiegészüléssel.

Nagy-lapos 'mélyebb fekvésű mezőrész a belterület közelében' 1856: *Nagy Lapos* (KÁLNÁSI 1993: 149). A *nagy* melléknév és a *lapos* 'sík terület, lapály' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét alakjáról nyeri.

Nagy-Pongrácz-tag 'a Pongrácz-tag nagyobbik része a határ nyugati oldalánál'. A *nagy* 'terjedelmes' (TESz.) jelentésű melléknév és a *Pongrácz-tag* helynévből alakult kiegészüléssel. Vö. **Pongrácz-tag**.

Nemes-sor 'földterület a Jánosi-fordulóban' 1665: *Nemes-sor*. (XIII .17.). A *nemes* titulus és a *sor* 'határ távol eső része' (KÁLNÁSI 1993: 543)

jelenésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Nóva 'a mai Szín alattinak nevezett földterülettel megegyező terület'. Szláv névátvétel lehet, jelentése: új.

Nyalogató 'földterület a Jánosi-fordulóban' 1665: *Nyalogató*. (XIII. 17.). Valószínűleg belső keletkezésű név lehet: a *nyal* ige gyakorítóképzős változata, és az *-ó* folyamatos melléknévi igenév képzője összetevőkből áll.

Nyilas-híd 'híd a Keleti-csatornán'. Feltehetően a *Nyílas-úti-híd* helynévből alakult elliptikus változással. L. **Nyilas úti híd**.

Nyilas-úti-híd 'híd a Keleti-csatornán'. A *Nyílas út* helynév *-i* melléknévképzős származéka és a *híd* 'valamely útnak folyó stb. feletti áthaladását biztosító műszaki építmény' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult kiegészüléssel.

Nyilas út 'út az Igényelt alsó része mellett'. A *nyíl* 'sorshúzás útján osztályrészül jutott földdarab' (TESz.) jelentésű lexéma *-s* képzős alakja és a 'szárazföldi közlekedésre kiépített sáv' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Nyilas útja 'út az Igényelt alsó része mellett'. A *Nyílas út* E/3. személyű birtokos jelző ragjával

kiegészített alakváltozata, a Nyilas út névből keletkezett bővülés útján. L. **Nyilas út.**

Odescalchy-csatorna 'a Mély-rét mellett húzódó csatorna' 1972: *Odescalchy-cs.* (KÁLNÁSI 1993: 149). Az *Odescachy* családnév és a *csatorna* 'ciszterna, víztároló' (TESz.) jelentésű köznévből alakult jelzős szerkezetként. A csatorna a nevét a közelben lévő *Odescalchy-birtok*-ról kapta.

Óvári-forduló 'az első fordulóval megegyező földterület' 1665: *Óvári forduló.* (XIII. 17.). Az Óvári településnév *-i* melléknévképzős származéka és a *forduló* lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Ökörtilalmas 'tilalmas itató terület a Csengeri-tó egyik részén' 1818: a Csengeri tóbeli *Ökörtilalmas* (MOLNÁR 1979: 287). Az *ökör* állatnév és a *tilalmas* 'tiltott terület' jelentésű lexémából alakult.

Páلكovács 'kis rét az Első-fordulóban'. Nagy valószínűséggel ellipszissel alakulhatott: eredetileg a *Pál* személynév a *kovács* foglalkozást, címet jelölő lexéma és a *földje* lexémából alakult jelzős szerkezetként. A *Pál kovács földje* elsődleges névformából alakulhatott redukciós változás útján. Egy a

faluban élő Pál nevű kovácsmesteré lehetett.

Pallag-ér 'a Felmenő-ér része' 1864: *Pallag ér* (MIZSER 2001: 34). Valószínűleg az első névrész *parlag* lehetett eredetileg, aminek jelentése 'gondozatlan' (TESz.) és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Felmenő-ér.**

Papp fiúk 'terület a Volvár-tábla mellett'. A *Papp* családnév és a *fiú* lexéma *-k* többesjellel ellátott változatának *-é* birtokjeles származékából alakult. Az elsődleges névforma a *Papp fiúk földje* lehetett. A *földje* > *-é* változás névrész > névelemcsere eredménye lehet.

Papp József lápja 'terület a Szabó Laciának nevezett földterület mellett'. A *Papp József* személynév és a *láp* lexéma birtokos személyraggal ellátott származékából alakult jelzős szerkezetként. L. **Papp József nádja.**

Papp József nádja 'terület a Szabó Laciának nevezett földterület mellett'. A *Papp József* személynév és a *nád* 'hengeres szárú vízínövény' (TESz.) jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyraggal ellátott alakjából jött létre jelzős szerkezetként.

Papp-tanya 'tanya a Papp fiúk birtokán'. A *Papp* családnév és a

'falutól távolabb eső, néhány lakóházból és gazdasági épületből álló kis mezőgazdasági település' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Papp fiúké.**

Pap-tag 'a Református-Egyház-tag része, papi javadalom volt'. A *pap* foglalkozást jelölő, 'egyházi személy' (TESz.) jelentésű köznévi és a tag 'mezőgazdaságilag hasznosított föld összefüggő darabja' lexémákból alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Református-Egyház-tag.**

Pásztorház¹ 'az Uray-legelőn lévő pásztorház'. Az 'állatokat őrző, legeltető személy'(TESz.) jelentésű lexéma és a *ház* 'lakóhely, tartózkodási hely' (TESz.) jelentésű szavak összetételéből alakult helynév. Tájékoztató pontként szolgált a határban. 'Vö. **Uray-legelő.**

Pásztorház² 'a Pongrácz-tagban álló pásztorház'. L. **Pásztorház¹** Vö. **Pongrácz-tag.**

Pásztorház³ 'a Meggyestai-legelőn lévő pásztorház'. L. **Pásztorház¹** Vö. **Meggyestai-legelő.**

Pénzverő-hát ~ Pénzverő-ház 'a belterület északnyugati részénél elhelyezkedő földterület' 1864: *Pénzverő Hát* (KÁLNÁSI 1993: 150); 1908: *Pénzverő ház* (BOROVSKY 1891: 529). A 'pénz verésére alkalmas

terület' és a *hát* 'szélesebb tetejű magaslat, földhát' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. **1.** A Rákóczi-szabadságharc idején itt pénzt vertek **2.** Kóborló cigányok vertek itt pénzt. (KÁLNÁSI 1993: 150). A *Pénzverő-ház* feltehetően elírás lehet.

Peti-balkány 'mélyebb fekvésű terület a falu közelében'. A *Péter* becézett alakja, a *Peti* és a *balkány* 'vizenyős, lapályos rész' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Óvári és Zsadány között folyt a *Balkány* nevű patak – kapcsolata ezzel bizonytalan.

Pongrácz-féle-nagy-tag 'A mai Kis-Pongrácz-tag és környéke tartozott hozzá' 1892: *Pongrácz féle nagy tag* (KÁLNÁSI 1993: 150). A *Pongrácz* családnév *-féle* képzőszerű utótaggal ellátott változata és a *nagy* melléknév valamint a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nagy részét eladták, így az itteniből lett a *Kis-Pongrácz-tag*, a délnyugati tagból meg a *Nagy-Pongrácz-tag*. (KÁLNÁSI 1993: 150). Vö. **Kis-Pongrácz-tag.**

Pongrácz-tag¹ 'megegyezik a Kis-Pongrácz-tag területével'. A *Pongrácz* családnév és a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét

birtokosairól kapta. Vö. **Kis-Pongrácz-tag**.

Pongrácz-tag² 'megegyezik a Nagy-Pongrácz-tag területével'. L. **Pongrácz-tag**¹ Vö. **Nagy-Pongrácz-tag**.

Pongrácz-tagi-legelő: 'a Kis-Pongrácz-tag és a környékén lévő legelő'. A *Pongrácz-tag* helynév *-i* melléknévképzős származéka és a *legelő* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Pongrácz-tag* legelőként hasznosított része. Vö. **Kis-pongrácztag**, **Pongrácz-tag**.

Pongrácz-tagosi-gulyalegelő 'a Kis-Pongrácz-tag és környékén lévő legelő'. A *Pongrácz-tagi-legelő* hosszabb formája. Vö. **Pongrácz-tagi-legelő**.

Pongrácz-tagosi-gulyalegelő kútja 'gémeskút a Pongrácz-tagban'. A *Pongrácz-tagosi-gulyalegelő* helynév és a *kút* lexéma birtokos E/3. személyű birtokos személyraggal ellátott változatából alakult jelzős szerkezetként. A *Pongrácz-tagosi-gulyalegelő* helynévből keletkezett kiegészülés útján. Vö. **Pongrácz-tagosi-gulyalegelő**.

Pongrácz-tagosi-legelő kútja 'gémeskút a Pongrácz-tagban'. A *Pongrácz-tagosi-gulyalegelő kútja* redukciós változással alakult változata.

L. **Pongrácz-tagosi-gulyalegelő kútja**.

Pongrácz-tanya 'tanya a Nagy-Pongrácz-tagban' 1872: *Pongrácz tn.*, 1913, 1926, 1937, 1944, 1951, 1956: *Pongrácztanya*, 1932: *Pongrácz-tny.* (KÁLNÁSI 1993: 150). A *Pongrácz* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét az ott élőkről kapta.

Porcsalmi-legelő ~ Porcsalmi-legelő 'legelő a Donka-tanya környékén'. A *Porcsalma* településnév *-i* melléknévképzős származéka és a *legelő* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét onnan kapta, hogy a terület valamikor porcsalmiaiaké volt.

Porcsalmi-pásztorház 'épület a Porcsalmi-legelőn'. A *Porcsalma* településnév *-i* melléknévképzős származéka és a *pásztorház* 'gulyát legeltető személy részére kialakított pihenőhely' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Több pásztorház is volt Csengerújfalu határában. Annak megfelelően, hogy minek a közelében helyezkedett el kapta az előtag a megkülönböztető nevét. Vö. **Porcsalmi-legelő**.

Pozson-halom ~ Pozsony halma '1. 'domb a határ déli szélén' 2. '

Csengerújfalu és Csengerbagos határa között fekszik' (PESTY 115) 1429: *Posun halma*, 1806: *Pozsony halma*, 1822: Gémostó és *Poson halma* (MOLNÁR 1979: 288), 1864: *Pozsonyhalma*, 1908: *Pozsonhalma* (BOROVSKY 1891: 52) (KÁLNÁSI 1993: 143). Lehetséges, hogy a *Posu/Pozson* egykori személynév becézett alakja (SZENDREY 1939: 84) és a 'alacsonyabb domb, rakás' (TESZ.) földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Pozsonyhalom* népetimológiával keletkezhetett

Rákóczi-tanya: 'a Bóni út környékén lévő tanyák összefoglaló neve'. A *Rákóczi* családnév és a 'falutól távolabb eső, néhány lakóházból és gazdasági épületből álló kis mezőgazdasági település' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Nevét onnan nyeri, hogy állítólagosan már a Rákóczi-féle szabadságharc idején fennállt.

Recsege 'Csengerbagos irányában lévő dűlő'. A *Recsege* nevű egykori település irányában lévő dűlő megnevezése.

Recsege-balkány 'zálogba adott földterület az óvári fordulóban'. 1665: *Recsege balkány*. (XIII. 17). A *Recsege* dűlőnév és a *balkány*

'vizenyős, lapályos rész' (TESZ.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként, kiegészülés útján.

Recsege-domb ~ Recsige-domb 'domb Csengerbagos irányában' 1665: *Retseg dombon*, 1736: *Retsege dombnál* egy pallag, 1764: *Retsege domb*, 1776: *Retsege domb* sorjában (MOLNÁR 1979: 288); 1787: *Recsige domb* kívül Újfalu felől, 1864: *Recsige domb*, 1936: *Recsige domb* (CSÜRY 1935-1936: 265). PESTY anyagában ez olvasható róla: „A Csengerből Bagos felé vezető országúton létező emberi kezek által emeltnek látszó dombtól veszi magát, melyben emberi csontok is találtak, a hagyomány szerint itt rossz személyek, állítólag boszorkányok égettettek volna meg”(MOLNÁR 1979: 288). A *Recsege* egykori településnév és a *domb* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Recsege-dombi-csatorna 'a Recsege dombról induló csatorna' 1972: *Recsege dombi cs.* (KÁLNÁSI 1993: 151). A *Recsege-domb* nevű dűlő -i melléknévképzős származéka és a *csatorna* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként, a *Recsege-domb* helynévből kiegészülés útján. Vö. **Recsege-domb**.

Református-egyház-tag 'az Egyház-tagban, a református egyház birtoka'. A *refurmátus* 'újhitűek, kálvinisták' (TESz.) jelentésű köznévi, az *egyház* elvont jelentésű köznévi, valamint a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Rekettyefa 'földterület a Középső-fordulóban'. A *rekettyefa* növénynévből alakulhatott metonimikus névadással. Vö. **Rekettyés**.

Rekettyés 'földterület a Középső-fordulóban' 1665: *Rekettés* (XIII. 17.). A *rekettye* növénynévből alakult -s helynévképzővel. Vö. **Rekettyefa**.

Rendényes-ér 'ér a Donka útja mellett'. A *Rendényes* belső keletkezésű név és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Rendényes* első névrész összefüggésbe hozható a *rend* szóval, de nevének magyarázata így is bizonytalan. Feltehetően a *Ludányos* víznév hatására analógiásan alakulhatott ki.

Román-gödör 'nagy gödör a Meggyestai-legelőn'. A *román* népnév és a *gödör* 'mélyedés' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. 1919-ben román katonák tanyáztak itt, neve innen eredeztethető.

Rozsáji papné tagja 'a Nagy-lapos része'. A *Rozsáj* településnév -i melléknévképzős származéka és a *papné* 'egyházi személy felesége' jelentésű első névrész, valamint a *tag* földrajzi köznévi E/3. személyű birtokos személyragos lexémából alakult jelzős szerkezetként. A terület a rozsáji papné tulajdona volt, nevét innen kapta.

Sámuel-tanya 'a Braun-tanya másik elnevezése'. A *Sámuel* személynév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Sás-ágy 'sással benőtt csatorna Csenger és Tyukod között'. A *sás* 'nedves réteken, mocsarakban tenyésző növény' (TESz.) jelentésű lexéma és az *ágy* 'meder' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Sás-ágyi-csatorna**.

Sás-ágyi-csatorna 'sással benőtt csatorna Csenger és Tyukod között'. A *Sás-ágy* helynév -i melléknévképzős származékából és *csatorna* lexémából alakult kiegészüléssel. L. **Sás-ágy**.

Sás-ágyi-legelő 'legelő a Sás-ágyi-csatorna (Ura felé vezető csatorna) mellett'. A *Sás-ágy* helynév -i melléknévképzős származéka és a *legelő* földrajzi köznévből alakult kiegészüléssel.

Sátor-ér 'a Nagy-lapason lévő ér'. 1864: *sátor ér* (KALNÁSI 1993: 152). A *sátor* 'szétszedhető vázra feszített, összeállított épület' (TESZ.) jelentésű lexéma és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Sátor-ér dombja 'domb a Sátor-ér mellett'. A *Sátor-ér* víznév és a *domb* földrajzi köznévi E/3. személyű birtokos személyragos változatából alakult jelzős szerkezetként. A *Sátor-ér* névalakból keletkezett kiegészülés útján. Vö. **Sátor-ér**.

Sipos előtti 'földtábla a Sipos-tanya mellett'. A *Sipos* családnév és az *előtti* névutómelléknévből alakult egyrészes, kéttagú helynév.

Sipos-ér 'a Felmenő-ér része, mely erekben csíkázat gyakoroltatik' 1684: *Sipos ér* (MIZSER 2001: 34). A *Sipos* családnév és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Feltehetően a Sipos-család birtoka közelében lévő ér lehetett.

Sipos-halom 'földterület az urai határ szélén' 1892: *Sipos halom* (KALNÁSI 1993: 152). A *Sipos* családnév és a *halom* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Sipos János tagja 'földterület a Papp-tanya mellett'. A *Sipos János* kételemű személynév és a *tag* földrajzi

köznév E/3. birtokos személyragos lexémákból alakult jelzős szerkezetként. L. **Sipos-tábla**.

Sipos-tábla 'földterület a Papp-tanya mellett'. A *Sipos* családnév és a *tábla* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. *Sipos János tagja* elnevezés szinonimája.

Sulykos-tó 'nagyobbrészt hasznavehetetlen nádas, sásas terület' 1665: *Sulykos Tónál*, 1665: *Sulykos tó*, 1762: a *Sulykos tón* kívül, 1766: *Sulykos tón* lazul, 1806: *Sulykostó*, 1859: *Sulykostó* (MOLNÁR 1979: 290). Valószínűleg a *sulyok* 'mosófa' (TESZ.) jelentésű lexéma -s melléknévképzős származéka és a *tó* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Szabó Lacié 'földterület a Papp József nádja mellett'. A *Szabó Laci* kételemű személynév -é birtokjellel ellátott alakjából alakult metaforikus szerkesztéssel (névszójellel). A név jól mutatja a területre jellemző birtokjel földrajzi köznévi azonos helynévi funkcióját.

Szabó-tanya 'épületegyüttes a Szabó Laciéban'. A *Szabó* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szabó Lacié**.

Szakszon 'földterület a Donkagától keletre'. Vélhetően belső

keletkezésű név, nevét feltehetően gazdájáról kapta (KÁLNÁSI 1993: 152).

L. Szakszon-tábla

Szakszon egyes 'a Szakszon északi része'. A *Szakszon* helynév és az *egy* számnév *-s* melléknévképzős származékából alakult jelentésbeli névalkotással (kiegészüléssel). Az egyes megkülönböztetésül járul a helynévhez. Vö. **Szakszon**

Szakszon kettős 'a Szakszon déli része'. A *Szakszon* helynév és a *kettő* számnév *-s* melléknévképzős származékából alakult jelentésbeli névalkotással (kiegészüléssel). Vö. Szakszon, Szakszon egyes.

Szakszon-tábla: 'földterület a Donka-tagtól keletre'. A *Szakszon* helynév és a *tábla* földrajzi köznévből alakult jelentésbeli névalkotással (kiegészüléssel).

Szalgos-ér 'Ástomréti-kaszáló egyik ere' 1864: *Szalgos ere* (MIZSER 2001: 34). A *szalag* 'sávszerűen húzódó, hosszan elnyúló vagy kanyargó vonalú valami' (TESZ.) jelentésű szó *-s* képzős változata – amiből kiesett a második szótag magánhangzója – és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét alakjáról nyeri.

Szatyor-ér 'ér a Meggyestai-legelő környékén'. A *szatyor* 'táskaféle,

kosár' (TESZ.) jelentésű lexéma és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Neve feltehetően alakjából adódik.

Százholdas 'a Herczeg-tag része, a Csengeri-igényelt és a Kotymán mellett'. A *száz* számnév és a *hold* 'egyfajta földterület mérték' (TESZ.) jelentésű lexémából alakult morfematikus szerkesztéssel (*-s* helynévképzővel).

Szegény ember sorja 'Ástomréti-kaszáló ereinek egyike' 1864: *szegény ember sorja* (KÁLNÁSI 1993: 152). PESTY anyagában ez olvasható róla: „Jegyzés meg említetik Szegény ember sorjának nevezetéről egy szegény ember akadt lovastól 's szekereitől meg, ezen Rotholy nevű volt.” (MIZSER 2001: 34).

Szérús-kert 'földterület a Kis-nyíl mellett'. A *szérű* 'az a hely, ahol a gabonát nyomtatják, cséplik' (TESZ.) jelentésű lexéma *-s* melléknévképzős származéka és a *kert* 'növény- vagy álltavédelmi szempontból körülkerített terület' jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Sziget 'lápól kiemelkedő földdarab a Kirilla-tanya és a Lápimellékcsatorna között'. A 'folyókanyarulattól körülvevett

földterület' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelentéshasadással.

Szigeti-kút 'gémeskút a Szigeten'. A *Sziget* helynév *-i* melléknévképzős származéka valamint a *kút* lexémából alakult jelzős szerkezetként, kiegészülés útján a *Sziget* helynévből. Vö. **Sziget**.

Szilági-tag 'földterület a Tartanya és a Fazekas-tanya között.' A *Szilági* családnév és a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Szilági-tanya 'épületegyüttes a Szilági-tagban'. A *Szilági* családnév és a *tanya* a földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szilági-tag**.

Szilfás 'határ délnyugati oldalán lévő terület'. A *szilfa* 'erdőben, vízparton más fákkal vegyesen élő, kemény anyagú, fogazott levelű, szárnyas termésű fa' jelentésű lexémából *-s* helynévképzővel alakult.

L. **Szilfás-halom**.

Szilfás-csatorna: 'Szilfás mellett elhelyezkedő csatorna'. A *Szilfás* helynév és a *csatorna* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szilfás**.

Szilfás-domb: 'a határ délnyugati oldalán lévő terület'. A *Szilfás* helynév és a *domb* 'természetes

földkiemelkedés' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult szerkezeti változással (kiegészüléssel). Vö. **Szilfás**.

Szilfás dombja 'határ délnyugati oldalán lévő terület'. A *Szilfás-domb* helynév birtokos személyragos változatából alakult bővülés útján. Vö. **Szilfás**.

Szilfás-halom 'határ délnyugati oldalán lévő terület' 1864: *Szilfás halom*. (KÁLNÁSI 1993: 153). A *Szilfás* helynév és a *halom* lexémából alakult jelzős szerkezetként. PESTY alapján: „ezen halom a lápon létezik, mely emberi kezek által hányatnak látszik, a *Nagy-Pongrácz-tag*, *Szücs-tábla*, *Tóth-tábla* közelében, földterület a *Donka-tag*tól keletre melyen vastagdad nagyságú szilvák vannak, 's ezen szilváktól veszi nevezetét, mely domb a Kaplonyi Doma hídei lóp határait tartják fel.” (MIZSER 2001: 34). A *szilva* visszakövetkeztetés téves.

Szilfás-kút 'gémeskút a Szilfáson'. A *Szilfás* helynév és a *kút* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szilfás**.

Szilfás kútja 'gémeskút a Szilfáson'. A *Szilfás-kút* birtokos személyragos alakjából alakulhatott bővüléssel. Vö. **Szilfás-kút**.

Szilfás-tanya 'Szilfás-dombon álló épületek' 1932: *Szilfás-tny.* (KÁLNÁSI 1993: 153). A *Szilfás* helynév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szilfás-domb**.

Szilfási út 'a Szilfás felé vezető út'. A *Szilfás* helynév *-i* melléknévképzős származéka és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Szilfás**.

Szín alatti 'az Első-forduló és Almásszín környezetében lévő földterület'. A *szín* 'különféle, főként gazdasági célokra használt építmény' (TESz.) 'tárolásra szolgáló melléképület' (Népr.Lex. 5) jelentésű lexéma és az *alatti* névutómelléknévből alakult morfológiai szerkesztéssel.

Szolga-ér 'Csengerújfalu határában ma már a pontos helye ismeretlen' 1864: *szolga ...erek* (KÁLNÁSI 1993: 153). A *szolga* 'másoknak munkát végző személy' (TESz.) jelentésű lexéma és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Szücsé 'a Pongrácz-tanya és Tisza-tag között lévő terület'. A *Szücs* családnév *-é* birtokjellel ellátott változatából alakult morfológiai szerkesztéssel (névszójelekkel). Az *-é* birtokjel földrajzi köznevet

helyettesítő funkcióját jól mutatja a vizsgált területen. L. **Szücs-tábla**.

Szücs-tábla 'a Pongrácz-tanya és Tisza-tag között lévő terület'. A *Szücs* családnév és a *tábla* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. L. **Szücsé** Vö. **Szücs-tag**.

Szücs-tag 'a Pongrácz-tanya és Tisza-tag között lévő terület'. A *Szücs* családnév és a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A *Tisza-tag*ból szakadt ki.

Tag közepe 'földláb a Pongrácz-tag közepén'. A *tag* földrajzi köznévből és a *közép* 'valaminek középső része' (TESz.) jelentésű lexéma E/3. személyű birtokos személyragos alakjából alakult jelzős szerkezetként.

Tagos birtokosok 'a Kis-Meggyesta melletti terület'. A *tag* földrajzi köznévből *-s* képzővel ellátott alakja és a *birtokos* 'valaminek ti. földnek a tulajdonosa' jelentésű lexéma *-k* többesjellel ellátott változatából alakult.

Tagos birtokosok nádlója 'a Láp része, amelyet a taggal rendelkezők birtokoltak'. A *Tagos birtokosok* helynév és a *nádló* 'nád kivágására alkalmas terület' (KÁLNÁSI 1993: 542) jelentésű lexéma birtokos

személyragos változatából alakult jelzős szerkezetként, kiegészülés útján.

Tanító-tag 'a Református-Egyház tagjának egy dombja, amelyet a kántortanító használt'. A *tanító* foglalkozásnév és a *tag* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Református-Egyház-tag**.

Tar kuta 'Csengerújfalu határában említett földterület, pontos helye ma már ismeretlen' 1759: *Tar kut*, 1864: *Tarkuta* (KÁLNÁSI 1993: 154). A *Tar* családnév és a *kút* birtokos személyrag archaikus alakjából szintagmatikus szerkezetként alakult helynév.

Taré 'a Halom melletti terület'. A *Tar* családnév és az *-é* birtokjelből alakult morfematikus szekesztéssel. L. **Tar-tábla**.

Tar-tábla 'a Halom melletti terület'. A *Tar* családnév és a *tábla* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Tar-tanya 'a későbbi Tar-tábla helyén álló épületegyüttes'. A *Tar* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Tar-tábla**.

Téglaégető 'az Urai-csatorna mellett lévő terület'. A 'tégla készítéséhez megfelelő terület' jelentésű lexémából alakult. A

földterület a nevét az ott folyó tevékenység alapján nyeri.

Téglevető 'az Urai-csatorna mellett lévő terület'. L. **Téglaégető**

Telep 'a Donka-tag területén települt termelősövetkezet'. A 'lerakat' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelentéshasadással. L. **Új-telep**.

Telep-szérű 'földterület a Kis-nyíl mellett'. A *Telep* helynév és a *szérű* 'hely a gabonát nyomtatják, cséplik' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként, kiegészülés útján.

Tető-hát 'az urai határban lévő Tető-háttal szomszédos földterület'. 1864: *Tető-hát* (KÁLNÁSI 1993: 154). A *tető* 'valaminek a felső foka, mértéke' (TESz.) jelentésű lexéma és a *hát* lexémából alakult jelzős szerkezetből.

Tilalmas-ér 'helye Csengerújfalu határnevei között ma már ismeretlen' 1864: *tilalmas ér* (KÁLNÁSI 1993: 154). A *tilalmas* 'tiltott terület' (TESz.) jelentésű lexéma és az *ér* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Tisza-birtok 'földterület a Szűcs-tag mellett'. A *Tisza* családnév és a *birtok* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Tisza-tag 'földterület a Szűcs-tag mellett'. *Gróf Tisza István tagja* nevű

helynévből alakult elliptikus és redukciós változás útján.

Tisza-tanya 'földterület a Szűcs-tag mellett'. A *Tisza* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Tóthé 'a Szilfás része'. A *Tóth* családnév és az *-é* birtokjel kapcsolatából alakult morfológiai szerkesztéssel. Az *-é* birtokjel földrajzi köznevet helyettesítő funkcióját jól mutatja a vizsgált területen. Vö. **Tóth-tábla**.

Tóth-tábla 'a Szilfás része'. A *Tóth* családnév és a *tábla* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Tóthé**.

Töltés 'a Keleti-csatorna magasabb oldala' 1864: *Tőtés* (KÁLNÁSI 1993:155). A 'földből készített védőgát' (KÁLNÁSI 1994: 544) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelentéshasadással. L. **Vájás töltése**.

Tulok ere 'az Ástom-réti-kaszáló egyik ere' 1864: *Tulok ere* (MIZSER 2001: 34). A *tulok* 'fiatal ökör, esetleg tehén' jelentésű lexéma és az *ér* 'keskeny vízfolyás, patak' (TESz.) földrajzi köznév E/3. személyű birtokos alakjából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Ástom-rét**.

Újfalusi út 'Csengerújfalu irányába vezető főút' 1772: *Újfalusi út*

(MOLNÁR 1979: 290). Az *Újfalú* településnév *-si* melléknévképzős változata és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetből.

Újfalusi-csatorna 'a Lápi-mellékcsatornába torkolló csatorna'. Az *Újfalú* településnév *-si* melléknévképzős származéka és a *csatorna* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Újfalusi-híd 'híd a Keleti-csatornán'. Az *Újfalú* településnév *-si* melléknévképzős változata és a *híd* 'valamely útnak folyó stb. feletti áthaladását biztosító műszaki építmény' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Új-telep: 'a Donka-tag területén települt termelőszövetkezet'. A 'később alakult' jelentésű *új* melléknév és a *telep* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként, kiegészülés útján. L. **Telep**.

Urai-csatorna 'Ura területe felé folyó, a Keleti-csatornába torkolló csatorna'. Az *Ura* településnév *-i* melléknévképzős származéka és a *csatorna* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. **Urai út** 'Ura irányába vezető út'. Az *Ura*

településnév és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként

Urai-ösvény 'keskeny út, amely Csengerből Ura irányába vezet Csengerújfalun át'. Az *Ura* településnév *-i* melléknévképzős származéka és az *ösvény* 'keskeny gyalogút, csapás' (TESz.) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Urai út 'Ura irányába vezető út'. Az *Ura* településnév *-i* melléknévképzős származéka és az *út* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként

Uray család kertje 'Puszt-Ura irányában elhelyezkedő földterület'. 1414-ből említi a Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás gyűjtemény (XV. 19.). Az *Uray* nemesi családnév és a család első névrész valamint a *kert* 'növény vagy állatvédelmi szempontból körülkerített hely' (TESz.) jelentésű lexémából alakult szintagmatikus szerkesztéssel.

Uray-legelő 'az Uray-tag legelőként hasznított része'. Az *Uray* családnév és a *legelő* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Röviden *Gulyalegelő* alakban él.

Uray-pásztorház 'az Uray-legelőn álló pásztorház'. Az *Uray* nemesi

családnév és a *pásztorlak* összetett lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Uray-legelő**.

Uray-pásztorlak 'az Uray-legelőn álló pásztorház'. L. **Uray-pásztorház**

Uray-tag 'az Urai-csatorna melletti terület'. Az *Uray* nemesi családnév és a *tag* 'egybemért földterület' (TESz.) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Egy részét legelőként hasznosították. L. **Uray-legelő**.

Uray-tagosi-gulyalegelő 'Uray-tag része'. Az *Uray-tag* helynév *-si* melléknévképzős származéka és a *gulyalegelő* földrajzi köznévből alakult kiegészülés útján. Vö. **Uray-tag**.

Uray-tagosi-legelő 'Uray-tag része'. Az *Uray-tagosi-gulyalegelő* helynévből alakult redukciós változással. Vö. **Uray-tag**.

Úrbéres-láp 'a láp északnyugati oldalán lévő terület' (KÁLNÁSI 1993: 155). A 'jobbágyi kötelezettségeknek eleget tevő személy' jelentésű *úrbéres* és a *láp* lexémából alakult szintagmatikus szerkesztéssel. Valamikor jobbágyok birtokában lévő terület volt, nevét innen kaphatta.

Úrbéri-első-forduló 'a falu közvetlen szomszédságában elhelyezkedő földterület, keleti

irányban' 1892: *Urbéri I. Forduló* (KÁLNÁSI 1993: 155). Vö. **Első-forduló.**

Úrbéri-harmadik-forduló: 'a határ egyik fordulója, a Középső-fordulótól a Gémesői-kaszálóg terjedő terület' 1892: *Urbéri III. Forduló* (KÁLNÁSI 1993: 144). Vö. **Harmadik-forduló.**

Úrbéri-második-forduló: 'a határ egyik fordulója volt Óvári közelében, Újfalú felé eső irányban' 1892: *Urbéri II. Forduló*, 1979: *Úrbéri II. forduló* (KÁLNÁSI 1993: 147). Vö. **Középső-forduló.**

Úrbéri-nádló 'az Úrbéres-láphoz tartozó rész' 1892: *Urbéri nádló* (KÁLNÁSI 1993: 155). Az *úrbér* 'jobbágyi szolgáltatások összessége' (TESz.) jelentésű lexéma -i melléknévképzős származéka és a 'nádvagásra kijelölt hely' (KÁLNÁSI 1993: 542) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként.

Úsztató ' pontos helye Csengerújfalu határnevei között ma már ismeretlen' 1864: *Úsztató* (KÁLNÁSI 1993: 155). Az 'állatok fürdetésére, tisztítására kijelölt hely' jelentésű lexémából alakult jelentéshasadással.

Vájás ' az Ecsedi-lápot keletről mentesítő övcsatorna'. A 'nagyobb

vízfolyás' (KÁLNÁSI 1994: 544) jelentésű földrajzi köznévből alakult jelentéshasadással. A csatorna Kismajtény közelében a tagyi zsilipnél válik le az Öreg-Homoród medrétől, és hazánk területén Csengerújfalu, Ura, Tyukod, Porcsalma, Ökörítőfülpös, Györtelek határait érintve torkollik a Holt-Szamosba (KÁLNÁSI 1996: 156). L. **Keleti-csatorna.**

Vájás-híd 'híd a Keleti-csatornán'. A *Vájás* víznév és a *híd* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Vájás.**

Vájás hídja 'híd a Keleti-csatornán'. A *Vájás-híd* helynév birtokos személyragos alakja, bővüléssel jött létre a *Vájás-híd* alakból. L. **Vájás-híd.**

Vájás töltése 'a Keleti-csatorna magasabb oldala'. A *Vájás* víznév és a 'földből készített védőgát' (KÁLNÁSI 1994: 544) jelentésű lexémából alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Vájás.**

Vályogvető¹ 'az Almásszintől északra elhelyezkedő terület'. A 'vályogkészítésre szolgáló hely' (KÁLNÁSI 1994: 544.) jelentésű lexémából alakult. Vö. **Vályogvető-gödör¹.**

Vályogvető² 'a Nóva melletti földterület' Vö. **Vályogvető¹** L. **Vájogvető-gödör²**.

Vályogvető-gödör¹ 'az Almásszintől északra elhelyezkedő terület'. A *Vályogvető¹* helynév és a *gödör* 'mélyebb fekvésű terület' (TESz) jelentésű lexémából alakulhatott kiegészülés útján. L. **Vályogvető¹**

Vályogvető-gödör² 'a Nóva melletti földterület'. A *Vályogvető²* és a *gödör* 'mélyebb fekvésű terület' (TESz) jelentésű lexémából alakulhatott kiegészülés útján. L. **Vályogvető²** Vö. **Vályogvető-gödör¹**

Vámórház 'a Bagosi út mellett elhelyezkedő épület'. A 'vámörök lakta ház' jelentésű összetett lexémából alakult helynév. Nevét az ott lakókról kapta.

Vaskó-tanya 'a Bóni-láp¹ egyik tanyája'. A *Vaskó* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Vitéz 'a Tisza-tagból kiszakított földbirtok'. A *Vitéz-birtok* helynévből alakult ellipszis útján.

Vitéz-birtok 'a Tisza-tagból kiszakított földbirtok'. A *vitéz* titulus és a *birtok* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. A vitézi érem

tulajdonosai kaptak itt földterületet (KÁLNÁSI 1993: 156). L. **Vitéz**

Volvár-tábla 'a Volvár-tanya környéki földterület'. A *Volvár* családnév és a *tábla* 'egybemért földterület, birtok' (TESz.) földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként.

Volvár-tanya 'a Rákóczi-tanya részét képező terület'. A *Volvár* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Nevét az ott lakóktól nyeri.

Zafíré 'földterület a Fazekas-tanya környékén'. A *Zafír* családnév -é birtokjellel ellátott változatából alakult morfematikus szerkesztéssel. Az -é birtokjel földrajzi köznevet helyettesítő funkcióját jól mutatja a vizsgált területen. L. **Zafír-tábla**.

Zafír-tábla 'földterület a Fazekas-tanya környékén'. A *Zafír* családnév és a *tábla* 'egybemért földterület, birtok' (TESz.) földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. L. **Zafír-tag, Zafíré**.

Zafír-tag 'földterület a Fazekas-tanya környékén'. L. **Zafír-tábla**.

Zafír-tanya 'tanya a Zafír-tagban'. A *Zafír* családnév és a *tanya* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetként. Vö. **Zafír-tag**.

Zsíros-kút 'földterület a Bagosi úton, a Középső-forduló közelében' 1759: főggye a középsőfordulóban a *zsíroskutnál* (MOLNÁR 1979: 295). A *zsír* 'állati vagy növényi eredetű, anyag' (TESz.) jelentésű lexéma -s melléknévképzős változata és a *kút* földrajzi köznévből alakult jelzős szerkezetből. Egyes vélemények szerint a *Zsíros* családév.